

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE

HELYZETELEMZÉS

1.0

(szerkesztett anyag)

Nyíregyháza, 2020. augusztus

Tartalomjegyzék

I.	FELTÁRÓ MUNKARÉSZ.....	4
	Jogsabályi háttér	4
	Alkalmazott módszertan	5
II.	ÁTFOGÓ HELYZETELEMZÉS.....	6
II.1.	A MEGYE KÜLSŐ KÖRNYEZETI VIZSGÁLATA	6
II.1.1.	Környezeti, társadalmi, gazdasági helyzet összefoglalása.....	6
II.1.2.	Nagyterületi összefüggések vizsgálata	11
II.2.	A TÉRSÉG ADOTTSÁGAINAK, BELSŐ ERŐFORRÁSAINAK ELEMZÉSE	13
II.2.1.	Természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapota	13
II.2.2.	A termőföldek területnagyságának és mennyiségének alakulása	14
II.2.3.	Természet- és tájvédelem	15
II.2.4.	Környezeti elemek állapota és az alakulásukat befolyásoló fontosabb tényezők.....	16
II.2.5.	Felszíni és felszín alatti vízkészletek	17
II.2.6.	Energiaforrások	20
II.2.7.	Vízkárt okozó elemek	22
II.3.	ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME.....	24
II.4.	GAZDASÁGI BÁZIS.....	28
II.4.1.	Főbb gazdasági irányok	28
II.4.2.	Gazdasági ágak és gazdálkodási formák Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében	37
II.4.3.	A gazdaság belső és külső kapcsolatai.....	47
II.4.4.	A megye gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők.....	49
II.5.	TÁRSADALMI KÖRNYEZET.....	55
II.5.1.	Területi identitás	57
II.5.2.	Humán erőforrás	58
II.5.3.	Kulturális adottságok.....	73
II.5.4.	Civil aktivitás.....	74
II.6.	INFRASTRUKTÚRA.....	76
II.6.1.	A közlekedési hálózat	76
II.6.2.	Energiahálózat elemei	84
II.6.3.	Vízellátás.....	86
II.6.4.	Szennyvíz, hulladékgazdálkodás.....	88
II.7.	MEZŐGAZDASÁG	90
II.8.	INTÉZMÉNYI ADATOK	94

II.8.1. Egészségügyi ellátás	94
II.8.2. Szociális intézmények.....	96
II.8.3. Oktatás	98
II.9. LAKÁSVISZONYOK.....	101
II.10. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ADOTTSÁGOK.....	103
II.10.1. A települések száma, jogállása, statisztikai besorolása.....	103
II.10.2. Városhálózat.....	104
II.10.3. A településnagyság szerinti települési térség típusok.....	106
II.11. TÉRSZERKEZETI ELEMELK AZONOSÍTÁSA	107
II.12. A TÁJ TERHELHETŐSÉGÉNEK ELEMZÉSE.....	108
III. ÁBRAJEGYZÉK	110
IV. TÁBLAJEGYZÉK.....	112
V. KÉPJEGYZÉK	112

I. FELTÁRÓ MUNKARÉSZ

Jogszabályi háttér

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 11. §-a szerint a megyei önkormányzat területfejlesztési és területrendezési feladatai-között sorolja fel az alábbiakat:

aa) az országos fejlesztési és területfejlesztési koncepcióval összhangban - a megyei jogú városok önkormányzatának egyetértésével, valamint a fővárosi kerületi önkormányzatok többségének egyetértésével - kidolgozza és határozattal elfogadja a megyei és a fővárosi területfejlesztési koncepciót, illetve - a megyei és a fővárosi területfejlesztési koncepció és a megyei területrendezési terv figyelembevételével a megyei és a fővárosi területfejlesztési programot ...”.

A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 27. § (1) bekezdése szerint „A megyei önkormányzat területi önkormányzat, amely törvényben meghatározottak szerint területfejlesztési, vidékfejlesztési, területrendezési, valamint koordinációs feladatokat lát el. A megyei önkormányzat képviselő-testülete a közgyűlés.” A törvény alapján a területfejlesztés a megyei önkormányzatok legfontosabb feladata, ezen belül - többek között - a megyei területfejlesztési koncepciók elkészítése.

Helyzetelemzés, helyzetértékelés nélkül nem lehetséges a 2020 utáni időszakra vonatkozó területfejlesztési koncepció aktualizálása, tervezése.

Az eljárásrendet a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeit, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól szóló 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet (továbbiakban 218/2009 (X. 6.) Korm. rendelet) állapítja meg.

A korábbi tervezési időszaktól eltérően a helyzetelemzést (jelen fázisig) nem koordinálták azon útmutatók és iránymutatások, amelyeket a korábbi tervezési időszakban a szakminisztériumok adtak közre.

Alkalmazott módszertan

A 2020 utáni tervezés alapját a 2013-ban, illetve 2014-ben elfogadott Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Koncepció I. és II. kötete, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Stratégiai, illetve Operatív Programja jelentik.

Az elemzés alapvetően szekunder, már meglévő területi adatokra - elsősorban a Területi Információs Rendszer (TEIR) és a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által közzétett adatokra épül.

Az elemzés a jelenleg elérhető legfrissebb rendelkezésre álló adatok alapján került kidolgozásra.

- A helyzetfeltárás tartalmaz térképi ábrázolásokat, melyek utalnak a megye belső térstruktúrájára.
- Azon témákban, melyekben az releváns és lehetséges, az elemzés összehasonlító adatokat tartalmaz.
- Azon témákban, melyekben az releváns, és az elérhető adatok, információk lehetővé teszik, ott a dokumentum kitekint a szomszédos megyékben vagy az országos trendekre.
- A helyzetelemzés az adatok idősoros elemzésével is vizsgálja a folyamatok időbeli alakulását.

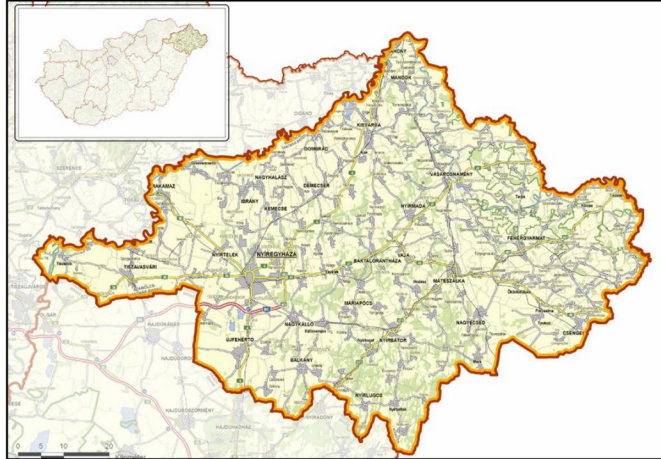
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Tervének elfogadása a 19/2011. (XII. 1.) önkormányzati rendelettel történt meg. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat 2018-ban elindította a megyei területrendezési terv módosításának előkészítését, az akkor hatályos 2003. évi XXVI. törvény előírásai alapján. Időközben hatályba lépett a Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény (OTrT), mely új keretet adott a megyei területrendezési tervek elkészítésére, továbbá egyes országos és megyei övezetek lehatárolása, valamint szabályozása miniszteri rendeletben került meghatározásra. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Tervének módosítását 2020. június 25-én tárgyalta a Megyei Közgyűlés. Elfogadására, kihirdetésére a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területrendezési szabályzatáról, térségi szerkezeti tervéről és térségi övezeteiről szóló 5/2020. (VI.26.) számú önkormányzati rendelettel került sor. A 218/2009 (X. 6.) Korm. rendelet alapján elkészült Előkészítő Fázis (2019) dokumentációja és jelen dokumentum tartalma (jogszabályi összefüggések okán is) számos esetben egybevág.

II. ÁTFOGÓ HELYZETELEMZÉS

II.1. A MEGYE KÜLSŐ KÖRNYEZETI VIZSGÁLATA

II.1.1. Környezeti, társadalmi, gazdasági helyzet összefoglalása

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Magyarország észak-keleti részén (1. sz. ábra), az Európai Unió keleti határán helyezkedik el. Északkeletről Ukrajna, délkeletről Románia, délnyugatról Hajdú-Bihar megye, északnyugatról Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Szlovákia határolja. Magyarország hatodik területileg legnagyobb és a harmadik legnépesebb megyéje. Területe 5936 km², 229 települése közül 28 város, 201 község. Megyeszékhelye: Nyíregyháza.

1. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye elhelyezkedése¹

A megye 13 járásának területi adatai:

Terület	A járás területe (km ²)
Baktalórántházai járás	254,46
Csengeri járás	246,51
Fehérgyarmati járás	707,35
Ibrányi járás	304,97
Kemecsei járás	246,36
Kisvárdai járás	523,05
Mátészalkai járás	624,7
Nagykállói járás	377,71
Nyírbátori járás	695,96
Nyíregyházai járás	809,54
Tiszavasvári járás	381,57
Vásárosnaményi járás	617,95
Záhonyi járás	145,79
Összesen:	5 936

1. sz. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásai, területe²

¹ Forrás: <https://www.teir.hu/helyzet-ter-kep>

² Forrás: KSH adatbázis, www.ksh.hu

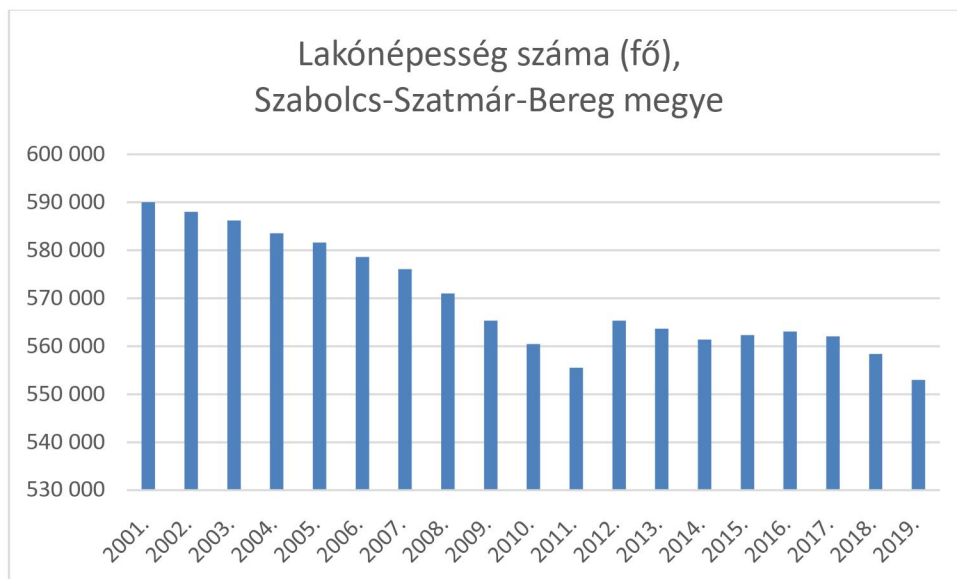
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásainak földrajzi elhelyezkedését a 2. sz. ábra mutatja.

2. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásai³

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakónépessége 2019. január 1-jén 553 ezer fő volt, 1 %-kal kevesebb, mint egy évvel korábban.

Az alábbi ábra szemlélteti a lakónépesség alakulását 2001-2019 között. A tendencia folyamatos csökkenést mutat, 20 év matematikai átlagában 2 048 fős csökkenést eredményezve. A mélypontot 2011. év jelentette.

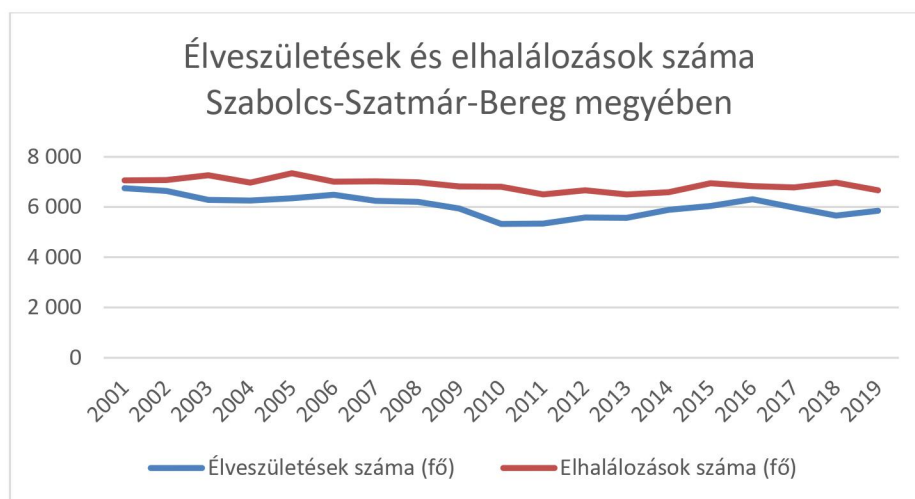
3. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg lakónépességének alakulása, fő (2000-2019)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2019-ben többen születtek és kevesebben haltak meg, mint az előző évben, így a népesség természetes fogyása számottevően lassult az egy évvel korábbi, igen jelentős népességvesztéshez képest. Az élveszületések száma 3,3%-kal több, a halálozásoké 4,0%-kal kevesebb volt, mint 2018-ban. A születések és a halálozások

³ Forrás: www.terport.hu

egyenlegeként kialakult természetes fogyás 820 fővel csökkentette a megye lakónépességét, ez a veszteség 37,6%-kal kisebb volt az előző évinél.

Bár a megyék és a főváros viszonylatában itt csökkent a természetes fogyás mértéke a leginkább, az alábbi táblázat jól szemlélteti, hogy 2001-2019 között a népesség fogyása folyamatos tendenciát mutat⁴.

4. sz. ábra: Élveszületések és elhalálozások száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, fő (2001-2019)

Országos és regionális kitekintésben az alábbi adattábla szemlélteti a megyei adatok legfrissebb elérhető alakulását lakónépesség tekintetében.⁵

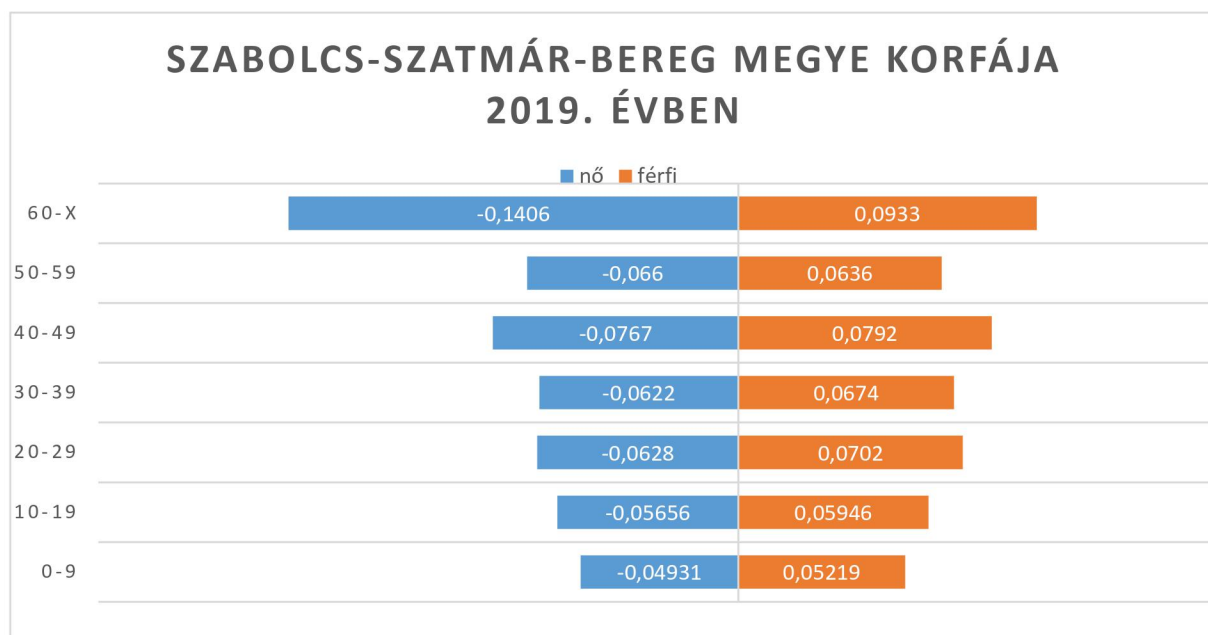
Megnevezés	Hajdú-Bihar	Jász-Nagykun-Szolnok	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Észak-Alföld	Ország
	megye				
Népesség száma, ezer fő	528	370	553	1 451	9 773
Népsűrűség, fő/km ²	85	66	93	82	105

2. sz. táblázat: Népességszám/népsűrűség alakulása, összehasonlítás (2019)

⁴ Forrás: KSH adatbázis, www.ksh.hu

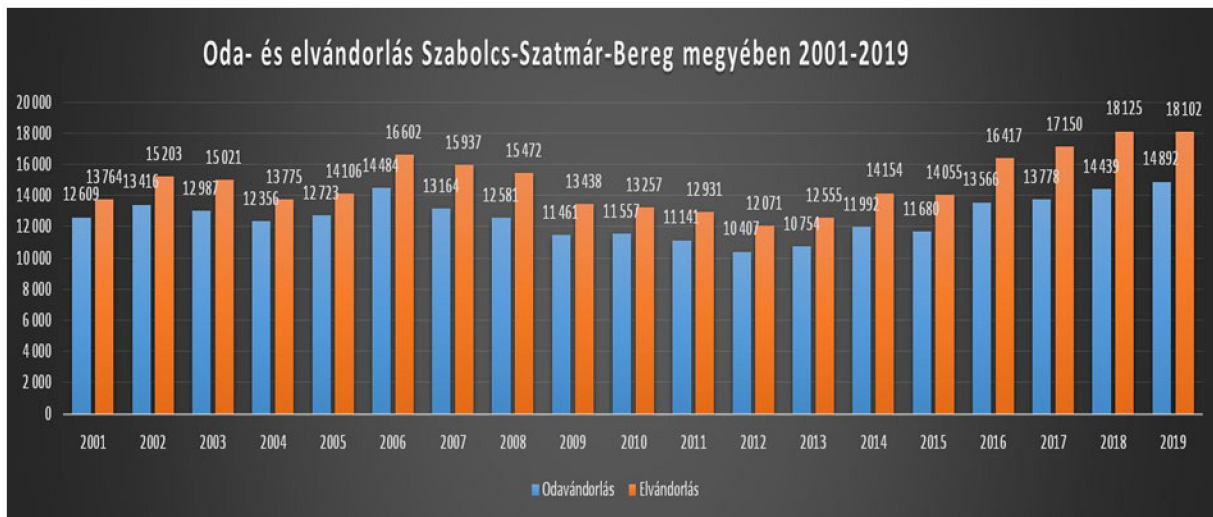
⁵ Forrás: KSH adatbázis, www.ksh.hu

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye korfáját a 2019. évi KSH adatok alapján a 5. sz. ábra szemlélteti.

5. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye állandó lakosságának korcsoportok és nemek szerinti megoszlása, % (2019)

A megyében is jellemző az el- és odavándorlás jelensége. Az el- és odavándorlás egyenlege folyamatosan negatív előjelű, azaz sajnós többen hagyják el a megyét, mint amennyien lakhelyükké választják. A számok tükrében kifejezve ez azt jelenti, hogy 2002-ben 15 203 fő hagyta el a megyét és 13 416 fő költözött be, azaz 1 787 fővel csökkent az állandó lakosság. Az elvándorlás tekintetében a mélypont a 2018-as év volt, ekkor hagyták el a legtöbben a megyét (18 125 eset), ugyanakkor ebben az évben 14 439-en költöztek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye településeibe. Ennél többen csak 2019. évben költöztek a megyébe, a KSH adatai szerint 14 892 fő költözött ekkor ide, miközben 18 102 fő hagyta el megyénket.

6. sz. ábra: Oda- és elvándorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében⁶, fő (2001-2019)

A KSH munkaerő-felmérése alapján 2019 IV. negyedében a foglalkoztatottak és a munkanélküliek száma egyaránt csökkent az előző év azonos időszakához viszonyítva. A foglalkoztatási arány elmaradt az országostól, a munkanélküliségi ráta a megyék közül itt volt a legmagasabb. A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete 2019-ben közel 11%-kal haladta meg a 2018. évit. Összege (nettó 167 766 ezer forint) a legalacsonyabb volt a megyék közül (2019. I-IV. negyedév statisztikája alapján). A teljes munkaidőben alkalmazásban állók kedvezmények nélküli nettó átlagkereset 2019-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében folyamatosan nőtt, ugyanakkor a régiós átlagtól több mint 10 %-os lemaradást mutat⁷ (további adatelemzés II.5.2.2. Foglalkoztatás c. részben).

A telephelyi adatok alapján 2019-ben az ipar teljesítménye 6,7%-kal haladta meg az egy évvel azelőttit. A megyei székhelyű építőipari szervezetek termelése 18, a beruházások volumene 5,6%-kal emelkedett.

Az év során több lakást vettek használatba, mint 2018-ban, a lakásépítések népességre vetített száma azonban jóval alacsonyabb volt az átlagosnál.

A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma élénkült: a vendégek és a vendégéjszakák száma egyaránt meghaladta az előző évit.

A kiskereskedelmi forgalom volumene 4,7%-kal nőtt 2019-ben, viszont az egy lakosra jutó összege (mintegy 818 ezer forint) az egyik legalacsonyabb volt az országon belül.

⁶ Forrás: KSH, <http://statinfo.ksh.hu/>, saját szerkesztés

⁷ Forrás: KSH, https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli030b.html

II.1.2. Nagytérségi összefüggések vizsgálata⁸

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés által az 54/2019. (VII.1.) önkormányzati határozattal elfogadott Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területrendezési Terv módosítása keretében elkészült Előkészítő Fázis megnevezésű dokumentuma részletes kitekintést ad a megye nagytérségi összefüggéseit illetően.

Európában erősödnek a hálózatok, térség- és országhatárokon átnyúló városhálózati csomópontok alakulnak ki. Piaci folyamatok és főleg az Európán belüli mobilitás és migráció által generált folyamatról van szó, amelyre a transzeurópai, ún. TEN-T folyosók folyamatos építése (ezáltal a nagyvárosok és multimodális kapcsolataik fejlesztése) ráerősít.

A 10 európai TEN-T folyosóból négy érinti a Kárpát-medencét. Ehhez a tengelyhez szorosan kapcsolódik az V. (Mediterrán) folyosó Barcelona-Marseille-Milánó-Budapest-Miskolc-Nyíregyháza/Debrecen-Ungvár-Lemberg-Kijev egyre erősödő folyosója, mely kedvező gazdasági közlekedési pozícióba emeli a megyét. A megye jó részének elérhetőségét nagyságrendekkel növelte meg az M3 autópálya megépítése Vásárosnaményig, ugyanakkor a térség bizonyos mértékű további erősödése várható az autópályák ukrán (M3, M34) és román határig történő meghosszabbításával (M49). A megye érintett térségeinek helyzetét tovább javíthatja Debrecen és Nyíregyháza szorosabb együttműködése, a határon túli kapcsolatok, együttműködések erősödése, beleértve Szatmárnémeti tágabb térségét, valamint a három országra kiterjedő Záhony-Csap-Ágcsernyő térséget.

Az erősödő tengelyek hatókörén kívüli térben, elsősorban az apró, kis és közepes települések és városok fokozatos szerepvesztése zajlott-zajlik, a helyi gazdaságok eltartó képessége gyengül, a népesség fogyva öregszik, intézmények szűnnek meg, a helyi értelmiségi állások betöltetlenül maradnak.

A városok számbeli gyarapodásával párhuzamosan erősödött az államigazgatási és intézményi hálózat koncentrációja. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye térségenként változó közlekedés/gazdaságföldrajzi helyzete (pl. Nyíregyháza és Debrecen térségi tengely, Záhony-Kisvárdai térsége, Nyírbátor gazdasági szerepe, Mátészalka tágabb térsége stb.), az egyes területek belső kohéziója, történelmi identitása és fejlődési potenciálja kedvező feltételt kínál a térszervezés megújuló struktúrájának kialakítására.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az M3-as menti urbanizációs folyosón fekszik, melynek ma tapasztalható kedvező hatása egészen Miskolc-Nyíregyháza-Debrecen térségéig terjed, azt követően a határok felé közeledve hirtelen lecsökken. A hatás továbbterjedésének esélyét a hármashatár térségek (Szlovákia-Ukrajna-Románia-Magyarország) jelenthetik, melyeknek vonzereje nagyrészt a határok „átjárhatóságának” különböző állapotától és változásától függ.

⁸ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve – Előkészítő fázis (2019)

Ehhez viszont elengedhetetlen, hogy a gyorsforgalmi úthálózat fejlesztése ne álljon le a megyében.

A térség kelet-európai és országos jelentőségű logisztikai központi szerepét a rendszerváltást követően is elismerték, a terület fejlesztésére a 2000-es években tanulmány készült, továbbá orosz-ukrán-magyar megállapodás született. Az utóbbi évtizedben korszerűsítették a szélesnyomtávú alaphálózatot, gazdaságélénkítő beavatkozások, támogatások valósultak meg a megyei önkormányzat révén. A beavatkozások és a nagy fejlesztői érdeklődések ellenére ugyanakkor még kevésbé érzékelhető a térség gazdasági növekedése. Az elérhetőség javítása a záhonyi gazdasági övezet és a tágabb térség fejlődésének motorja.

Az M3 gyorsforgalmi út továbbépítése Munkács felé a Beregi-sík elérhetőségét javíthatja. Az autópálya folytatása az ukrán fejlesztési stratégiában is szerepel, melyet vélhetően a meglévő főúthálózat átépítésével fognak megoldani.

Az M49 gyorsforgalmi út megépítése a kelet-nyugat irányú kapcsolatok, elsősorban a hagyományos gazdasági központok - Nyírbátor és Mátészalka fejlődését erősíthetik - mely magával vonhatja Fehérgyarmat szerepének növekedését is. A nyomvonal megépítése erősítheti Csenger és Szatmárnémeti kapcsolatát is, hiszen Csenger Szatmárnémeti agglomerációs településének is tekinthető, Szatmárnémeti fejlődése kedvező hatással lehet a határ menti kisvárosra és elősegítheti gazdasági fejlődését.

II.2. A TÉRSÉG ADOTTSÁGAINAK, BELSŐ ERŐFORRÁSAINAK ELEMZÉSE

II.2.1. Természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapota⁹

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az ország legkeletibb részén helyezkedik el. A megye az ország területének 6,4%-át teszi ki, mellyel az ország hatodik legnagyobb megyéjének számít. Földrajzi elhelyezkedés szempontjából a magyar Alföldnek a legkeletibb részét foglalja el.

A megye területe természetföldrajzi-táji értelemben igen tagolt, Magyarország kistájainak katasztere (MTA, 2010) alapján négy középtáj, azon belül 12 kistáj érinti:

- Felső-Tiszavidék középtáj (kistájak: Beregi-sík, Szatmári-sík, Bodrogsík, Rétköz),
- Nyírség középtáj (kistájak: Közép-Nyírség, Északkelet-Nyírség, Délkelet-Nyírség, Dél-Nyírség, Nyugati- vagy Lössös-Nyírség),
- Hajdúság középtáj (kistáj: Hajdúhát),
- Közép-Tiszavidék középtáj (kistájak: Taktaköz, Hortobágy).

A megye területe e négy középtájon belül kistáj-csoportokra, illetve kistájakra tagolódik (részletesen bemutatásra került a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területrendezési Terv keretében).

7. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye domborzata¹⁰

⁹ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területfejlesztési Konceptió – Előkészítő Fázis (2012)

¹⁰ Forrás: www.terkepek.net

A megye mérsékelten meleg, illetve mérsékelten hűvös zónák határán, nagyobb részt mérsékelten száraz területen fekszik. Az Alföld legkeletibb részét alkotó Nyírség kb. 78%-a tartozik a megyéhez, a Felső-Tisza-vidék kistájai közül a Rétköz teljes mértékben, a Szatmári-síkságnak, a Beregi-síkságnak és az Ecsedi-lápnak pedig egy-egy része tartozik a megyéhez.

A megye legmagasabb pontja a Kaszonyi-hegy, mely 240 m magas.

II.2.2. A termőföldek területnagyságának és mennyiségének alakulása

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében előforduló talajtípusok: réti talajok, réti öntés talajok, fiatal nyers öntéstalajok, mocsári erdők talajai, lecsapolt és telkesített síkláp talajok, barna erdőtalajok, futóhomok, barnaföldek, humuszos homoktalajok, alföldi mészlepedékes csernozjom, mélyben sós réti csernozjomok, réti szolonyecsek, sztyeppesedő réti szolonyecsek.¹¹ A talajok termékenységét gátló tényezői közül elsősorban a szikesedés jellemző a Hajdúhát, Hortobágy, Taktaköz kistájakon.

A kiváló termőhelyi adottságú termőterületek meghatározása függ az éghajlati, domborzati és talajadottságoktól. A megyében a napsütés órák száma és az évi középhőmérséklet jellemzően alacsonyabb és a csapadék is kevesebb.

A tájhasználatot a szántók és gyepek határozzák meg. A szántóterületek nagysága átlagosan 50 % körül alakul. Az elmúlt két évtizedben a szántóterületek aránya csökkent, ezzel párhuzamosan nőtt a rétek, legelők, erdők, vízfelületek aránya. Kiterjedt egybefüggő gyepterületek a Beregi-sík, Szatmári-sík, Rétköz, Taktaköz és Hajdúhát kistájakon jellemzőek, melynek jelentős aránya természetvédelem alatt áll. A nyírségi hordalékkúpsíkság területén a területi adottságokhoz igazodó mozaikos területhasználat jellemző, itt jelentős a kert-, szőlőkultúrák jelenléte. A kertészeti kultúrák a Beregi-sík és a Szatmári-sík területein meghatározóak. A legjelentősebb gyümölcstermő vidékek az Északkelet-Nyírség, valamint a Szatmári-sík ártéri síkságai.

A megyében a termőtalajokat az adottságoktól és területhasznosítástól függően fokozottan veszélyeztetik a fizikai (erózió, tömörödés, szerkezetromlás) és kémiai (szikesedés, savasodás, tápanyag-kimosódás, talajszennyezés) jellegű talajpusztulási formák.

Fenti adottságok alábbi konkrét statisztikai adatokon alapuló termésátlagokat eredményeztek 2019-ben.¹²

2019-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a szántó 57%-án, 143,8 ezer hektáron termesztettek gabonaféléket. A búza kiterjedése (25,5 ezer hektár) majdnem azonos volt az előző évvel, a kukoricáé (103,2 ezer hektár) 9,4%-kal nőtt. Búzából (120,5 ezer tonna) az egy évvel korábbinál 2,1%-kal kevesebb, kukoricából (777,5 ezer tonna) 19%-kal több termett. A hazai kukoricatermés 9,4%-át ebben a megyében aratták. Az olajos magvúak közül a napraforgó területe (40,8 ezer hektár) és termésmennyisége (115,9 ezer tonna) egyformán 10%-kal csökkent 2018-hoz képest. A repce termesztése 2019-ben jelentősen visszaszorult a

¹¹ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Területrendezési Terve, Előkészítő Fázis (2019)

¹² Forrás: KSH - Fókuszban a megyék, 2019. I-IV. negyedév

megyében. Lucernából az egy évvel korábbinál 4,7%-kal nagyobb területen (9,9 ezer hektáron) 16%-kal több (44,0 ezer tonna) szénát gyűjtöttek be. A burgonya kiterjedése (2,0 ezer hektár) és hozama (40,1 ezer tonna) hasonló mértékben, 2,1, illetve 2,4%-kal nőtt. A hazai szántóföldi burgonya 13%-a ebben a megyében termett. A búza, a repce és a zab termésátlaga kisebb, a többi főbb szántóföldi növényé nagyobb volt az egy évvel korábbinál. Az árpa egy hektárra jutó mennyisége 2019-ben 2000 óta a legnagyobb volt a megyében.

II.2.3. Természet- és tájvédelem

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az Alföld flórávidékén belül a Tiszántúl, a Nyírség és az Észak-Alföld flórajárások területén helyezkedik el. A jelenlegi természetes ökoszisztémák védelmére országos és nemzetközi természetvédelmi területek kerültek kijelölésre.¹³

Országos jelentőségű védett természeti területek: Szatmár-beregi Tájvédelmi Körzet, Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet, Bátorligeti-ösláp, Fényi erdő, Kállósemjéni Mohos-tó, Cégénydányádi-park, Tiszavasvári Fehér-szik, Tiszadobi ártér, Baktalórántházi erdő, Tiszatelek-Tiszaberceli-ártér, Bátorligeti-legelő, Kaszonyi-hegy, Vajai-tó.

Ex-lege védett területeket a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. tv. határozza meg. A megyében nyilvántartott forrás, barlang, illetve víznyelő nincsen.

A megyénkben érzékeny természeti területek is kijelölésre kerültek: Szatmár-Bereg régió, Hortobágyi Nemzeti Park védőzónája, Bodrogek-Kopaszhegy, illetve Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyén belül három erdőrezervátum (Bockereki, Dédai és Baktai) is található.

Az egyedi tájértékek kataszterezésén túl a Natúrparkok is figyelmet igényelnek. A megyét érintően a Szatmár-Bereg Natúrpark 2010-ben létesült 67 település csatlakozásával.

Az egyéb nemzetközi/európai jelentőségű természetvédelmi oltalom alatt álló területek között a Natura 2000 területek meghatározóak, hiszen azok különleges madárvédelmi területeket és különleges természet-megőrzési, illetőleg kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területeket rejtenek. A nemzetközi jelentőségű vadzizekről szóló Ramsari Egyezményhez való csatlakozás erősítette meg a Felső-Tisza Ramsari Terület vizes élőhely megőrzési erőfeszítéseit.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén az Agrárminisztérium nyilvántartása szerint 26 db helyi természetvédelmi oltalom alatt álló terület és 34 természeti emlék található.

Az Országos Területrendezési Terv (OTrT) kijelölte az országos jelentőségű tájképvédelmi terület övezetét; ide a természeti vagy kulturális örökségi adottságai alapján a kilátás - rálátás szempontjából védendő tájképpel, illetve tájképi elemmel rendelkező területek, valamint a védett történeti tájja nyilvánított területek tartoznak. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye

¹³ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Területrendezési Terve, Előkészítő Fázis (2019)

Területrendezési Terve (Előkészítő Fázis dokumentum - 2019) részletesen fejti ki fenti besorolásoknak megfelelő települések besorolását.

A megye területe természetföldrajzi értelemben tagolt. Területének közel 70 %-át a homokbuckás Nyírség, kb. 25 %-át a Felső-Tiszavidék magas talajvízszintű, vízrendezés által erősen átalakított ártéri síkságai, kisebb részét pedig a Hajdúhát löszsíksága, valamint a Közép-Tiszavidék kultúrsztyepp tájai töltik ki. Dél felé haladva jellemzően csökken a csapadék mennyisége és nő a napsütéses órák száma. A középső részt a vízfolyásban való szegénység, de gazdag tórendszer jellemzi: a Közép-Nyírség területe igen gazdag természetes tavakban és mesterséges halastó-tározókban egyaránt. A megye peremterületei vízfolyásban gazdagok, ennek ellenére, a vízrendezésnek köszönhetően a vízben gazdag területeket is a vízhiány jellemzi. Holtágak sokasága gazdagítja a Beregi-sík és a Szatmári-sík területét, továbbá a Taktaköz keleti, megyére eső peremét. Mindemellett az egész megyét átszövik a mesterséges csatornarendszerek.

A kistájak az Alföld síkvidéki tájtípusai közé tartoznak. A mozaikos tájszerkezetbe integrálódnak a Szatmári-sík aprófalvai és a Nyíregyháza környéki bokortanyák is.

Fontos megjegyeznünk, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Értéktárban számos tájhasználati összefüggő érték szerepel, mint például „a fás legelők a Szatmár-Beregben”.

II.2.4. Környezeti elemek állapota és az alakulásukat befolyásoló fontosabb tényezők

A megye területén a bányászati tevékenység nem jelentős, főként építőipari alapanyagokat (kavics, kő, homok) bányásznak, de azokat is több területen elszórva, kisebb területekre kiterjedve. A megyében nem jellemző a nagy kiterjedésű, felhagyott bányaterületek és iparterületek együttese.¹⁴

A megye ásványkincsekben szegény, ugyanakkor az energiagazdálkodás átalakulása, a megújuló energiaforrások előtérbe kerülése jelentős lehetőségeket kínál a megye számára.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén nincs nemzeti park. Ugyanakkor a tájvédelmi körzetek és természetvédelmi területek nagysága jelentős (ld. II.2.3. fejezet).

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye aszály általi veszélyeztetettsége, figyelemmel az utóbbi évtizedben tapasztalható egyenetlen csapadékeloszlásra is, kiemelt kategóriába sorolt, mivel az éghajlatváltozás okozta aszály általi veszélyeztetettség a termelő ágazatok közül elsősorban a megye gazdasági életében jelentős mezőgazdasági szektort érinti.

¹⁴ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Területrendezési Terve, Helyzetelemzés II. (2019)

II.2.5. Felszíni és felszín alatti vízkészletek

Az Európai Unió Víz Keretirányelv (2000/60/EK irányelv) célja, hogy 2015-re a felszíni és felszín alatti víztestek „jó állapotba” kerüljenek.¹⁵ A keretirányelv szerint a „jó állapot” nemcsak a víz tisztaságát jelenti, hanem a vízhez kötődő élőhelyek minél zavartalanabb állapotát, illetve a megfelelő vízmennyiséget is. A Víz Keretirányelv általános célkitűzései a következők:

- a vizekkel kapcsolatban lévő élőhelyek védelme, állapotuk javítása,
- a fenntartható vízhasználat elősegítése a hasznosítható vízkészletek hosszú távú védelmével,
- a vízminőség javítása a szennyezőanyagok kibocsátásának csökkentésével,
- a felszín alatti vizek szennyezésének fokozatos csökkentése, és további szennyezésük megakadályozása,
- az árvizeknek és aszályoknak a vizek állapotára gyakorolt kedvezőtlen hatásainak mérséklése.

A Tisza az ország második legjelentősebb folyója. A nagy árvízmentesítési munkálatok során a folyó több mint 950 km hosszú magyarországi szakaszát 595 km-re rövidítették le. Teljes magyarországi esése 30 m (5 cm/km). A Tisza jelentős mennyiségű - évente 12 millió tonna - lebegtetett hordalékot szállít, ami vizének színét is meghatározza („szőke Tisza”). Jelentősebb mellékvizei a magyarországi szakaszon: Túr, Szamos, Kraszna, Bodrog, Sajó, Zagyva, Körös, Maros. Közel másfélmillió ember árvízi biztonsága javul a Tisza völgyében a 2019-ben lezárult digitális vízgazdálkodási projektnek köszönhetően, amelynek keretében pontosabb árvízi előrejelzéseket készítő monitoring rendszert építettek ki. A Tisza-völgyi vízgazdálkodás, árvízvédekezés és árvízi üzemirányítás alapvető feltétele a megbízható monitoring rendszer. A fejlesztés révén lényegesen több és pontosabb adat áll rendelkezésre, pontosabb árvízi előrejelzések készülhetnek – például a várható tetőzés idejéről, magasságáról, a vízhozamról stb. – és részletesebb információk alapozzák meg az árvízi tározók üzemeltetését.

A megye területéhez 331,5 km hosszú folyószakasz tartozik, melyből 250 km a Tisza (Ukrajnából Tiszabecsnél lép Magyarországra és a megyét Tiszadobnál hagyja el), 51,5 km a Szamos, és 30 km a Túr folyó hossza. További számottevő folyóvizek a Kraszna, valamint a Lónyai-főcsatorna, Keleti-főcsatorna és Nyugati-főcsatorna. A Tisza-menti holtágak állapota rendkívül különböző, értékük nemcsak természetvédelmi, hanem környezetvédelmi, mezőgazdasági, vidékfejlesztési, rekreációs, és turisztikai szempontból is felbecsülhetetlen. Megjegyezni kívánjuk, hogy a turisztikai-rekreációs célú fejlesztések egyre fontosabb szerepet töltenek be a megyében.

¹⁵ Forrás: http://www2.vizeink.hu/files/Reszvizgyujto_VGT_Tisza_13.pdf

Vízészlet-gazdálkodási szempontból a folyók kedvező adottsággal bírnak, minden folyó mentén hasznosítható szabad vízészlet áll rendelkezésre.

A megyében a talajvíz átlagos terep alatti mélysége kistájanként eltérő, 2-10 méter között alakul, melynek szintje elsősorban a csapadék függvényében ingadozik, de a folyók leszívó hatása is érvényesül. Az Alföld értékes, sok szempontból egyedi ökoszisztémájában meghatározó szerepe van a talajvizeknek.¹⁶

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a felszín alatti vízészleteket a porózus vízáadó rétegek biztosítják, jellemzően 30 és 100 m között. A porózus termál réteg a teljes megye alatt elterül.

A felszín alatti víztesteket a sekély porózus és porózus rétegben - a Nyírség középtájon - leáramlás, a többi kistájon vegyes áramlás jellemzi.

A megyében a sekély porózus rétegekben lévő felszín alatti víztestek mennyiségi állapot szerint nagy kiterjedésben gyenge, illetve a Szatmári-sík területén a jó, de gyenge állapot kockázati besorolást kaptak. A felszín alatti porózus víztestek mennyiségi állapota a Tisza menti kistájakon gyenge, az egyéb térségekben azonban jó. A sekély porózus rétegekből származó vízkivételi mérlegben meghatározó az öntözés és az egyéb mezőgazdasági hasznosítás. A vízkivétel mennyisége a Nyírség területén és a Taktaköz/Hortobágy vidékén magasabb. A felszín alatti porózus rétegekből a vízkivétel elsődleges célja az ivóvízszolgáltatás.

A megyében a Nyírség keleti pereme, a Kraszna-völgy, a Szamos-völgy, a Szatmári-sík, a Beregi-sík víztestek az elvégzett vízszintsüllyedési teszt szerint „jó, de gyenge kockázatú” minősítést kaptak. A víztestek esetében a süllyedés okai:

- hosszútávon a vízkivételek nem illeszkednek a száraz időszakok kisebb utánpótlódásához,
- öntözési célú vízkivétel mennyiségének növekedése, jellemzően nem engedélyezett módon,
- a mély belvízelvezető csatornák megcsapolása és a belvízelvezetés beszivárgás csökkentő hatása,
- porózus rétegekből történő ivóvíz célú vízkivétel hatása.

Megyénk folyóin jelentős az országhatáron túlról érkező esetleges szennyezés veszélye, ugyanis folyóink vízgyűjtőjének 87 %-a határainkon túl található. Általánosan elmondható, hogy a hazánkba belépő vízfolyások vízminőségét külföldi vízgyűjtőről származó terhelések határozzák meg. A potenciális szennyező források közül kiemelendők az ipari, bányászati és kommunális források.

¹⁶ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

A Felső-Tisza szennyezésének csökkentése érdekében, a mintegy 1,3 milliárdos állami beruházásnak köszönhetően, egy nemzetközi szinten is egyedülálló hulladékmentesítési rendszer épült ki. A vásárosnaményi Tisza-híd alatt állították fel azt a gépparkot, amely egyike a Felső-tiszai hulladékmentesítési projekt rendszerének. Ezen kívül még három másik helyen alakítottak ki kárelhárítási helyet, ahol az Ukrajnából érkező hulladékot ki lehet emelni Tiszából (majd a megtisztított területről a hasznosítható anyagok a hulladékhasznosítókhoz kerülnek).

Szabolcs-Szatmár-Bereg állóvizeit napjainkra lecsapolták, közülük mára csak néhány maradt meg, mint pl. az újfahértói Nagyvadas-tó (124 ha), a nyírteleki Királyteleki-tó (23 ha), Nyíregyházán a Bujtosi- és a Sóstó. Rehabilitációra is sor került, pl. a Rétközi-tó esetében 470 ha vízfelület kialakítása indult el 2017-ben.

A terület vízkincse biztosítja az ipar és a mezőgazdaság vízigényét, mely nagyobb mértékben a rétegvizekből, kisebb mértékben pedig a folyókból kerül kielégítésre. A megyében több mint 30 termálkút található, és többnek nagy a jodid-, a bromid- és a fluorid tartalma.

A térségben egyre melegebb és csapadékszegény időjárás hatására a talajvízszintek folyamatosan az átlag alatt vannak. A vízelvezető rendszerek, csatornák kb. 70-80 százaléka kiszáradt, a belvíztározók vízhiánnyal küzdenek. Szükség van az olyan vízviisszatartáson alapuló tájgazdálkodási infrastruktúrára, mint például a: Beregi Árapasztó Tározó vagy Szamos-Krasznaközi Árapasztó Tározó.

II.2.6. Energiaforrások

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye energiaforrások tekintetében döntően import forrásokból látja el szükségleteit. A fosszilis energiahordozók tekintetében működő kőszén-bányával nem rendelkezik, földgáz és kőolaj-kitermelés nem folyik a megye területén. A földgáz-felhasználás forrása elsődlegesen Oroszországból érkezik.¹⁷

A megye legnagyobb erőműve a Nyíregyházi Kombinált Ciklusú Erőmű. Ipari gőz és földgázalapú áramtermelést, valamint hő és melegvízszolgáltatást biztosít 15 647 lakás és 1000 közületi fogyasztó részére. Hőteljesítménye 330 MW, villamos energia teljesítménye 58 MW.¹⁸

Távhő rendszerek földgáz fogyasztású gázmotorokkal üzemelnek, melyek villamos energiát és hőenergiát (nyáron hűtést is) állítanak elő.

A megújuló energiaforrásokat tekintve igen változatos a felhasználási források köre, melyek közül jelentősebbek:

1. Vízenergia hasznosítás területén kiemelendő az 1959-től üzemelő tiszalöki vízerőmű, melynek éves energiatermelése átlagosan 48 000 MWh. Az erőmű területén napelemes rendszer került kiépítésre az önfogyasztás csökkentése céljából 79,2 kW összesített névleges teljesítménnyel.¹⁹
2. Szilárd biomassza energiaforrást felhasználó erőmű a szakolyi, mely villamos energiát állít elő kombinált ciklus nélkül. A szakolyi erőműnek fontos szerep juthatna többek között abban is, hogy - az európai uniós vállalatoknak megfelelően - a megújuló energiaforrások részaránya a bruttó hazai energiatermelésen belül 2020-ra elérje a 14,65 százalékot.²⁰
3. A megye területén több biogáz előállító telep található. Mezőgazdasági alapú többek között Nyírbátorban, Nyírtelek mellett és Tiszavasváriban, szennyvíz alapú Nyíregyházán a II. szennyvíztelep területén működik. Utóbbi energiatermelése döntően saját felhasználású (mind a hő- és villamos energia).

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajzi felépítése és vízföldtani adottságai alapján geotermikus energia feltárása különösen kedvezőnek lehetőségeket jelent a megyén belül a Tiszavasvári-Nagyhalász-Kisvárdá-Fehérgyarmat-Nagyecséd-Nagykálló által bezárt területen.

A geotermikus energia felhasználása elsősorban gyógyászati (balneológiai) célú. A megye területén található több mint 30 termálkútból 12 kút hőmérséklete legalább 50°C. A legmagasabb hőmérsékletű termálkút 67°C-os, mely Tiszavasváriban található. Az üzemben lévő kutak uszodákat, strandokat és gyógyfürdőket látnak el termálvízzel. Megyénkben

¹⁷ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Klímastratégia (2018)

¹⁸ Forrás: <https://www.veolia.hu/hu/nyiregyhazi-eromu-0>

¹⁹ Forrás: Tiszalök Fenntartható Energia és Klíma Akcióterve

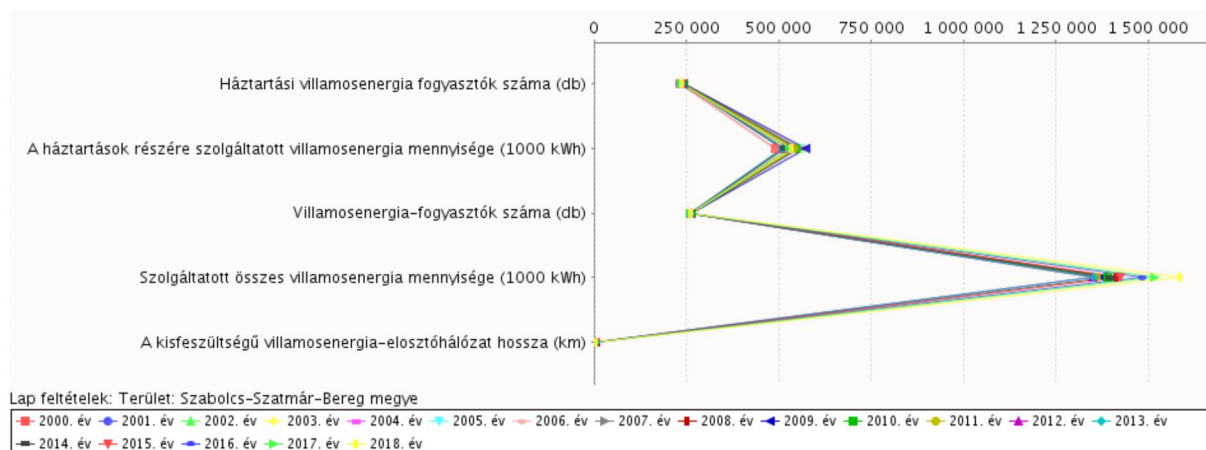
²⁰ Forrás: <https://www.veolia.hu/hu/szakolyi-eromu>

összesen 15 termálfürdő üzemel.²¹ A geotermikus energia távhő formájában (lakossági, mezőgazdasági célú felhasználása) nem jellemző.

Szélérőmű a megye területén nem található. Kisebb szélérőgépek és vízszivattyúzásra alkalmas szélérőgépek azonban működnek lakossági, vízügyi és mezőgazdasági szektorban.

A napenergiát használó, villamos energiát termelő napelemes rendszerek és napkollektorok száma az utóbbi években növekedett a lakossági, önkormányzati és vállalkozói szektorban egyaránt.

Az energia-szállító hálózat két jelentős része a villamos és a földgáz-szállító vezetékrendszer. A villamos energia átviteli hálózat 750, 400 és 220 kV-os vezetéke halad át a megye területén Ukrajna felől Debrecen, illetve Sajószöged irányába.

8. sz. ábra: Villamosenergia felhasználás (2000-2018)²²

A megújuló energiaforrások alkalmazása és kihasználtsága a térségben jelenleg még jelentős tartalékokat rejt, a jövőben ezek alkalmazásának növelése kívánatos, mely gazdasági és klímavédelmi célokat is magába foglal. Megyénk és települései - lehetőségeikhez mérten - erőfeszítéseket tesznek a széndioxid kibocsátás csökkentése érdekében. A regionális széndioxid kibocsátás 44,1 %-át megyénk adja (413 113 606 kg/év) 2018-as légszennyező anyag kibocsátási adatok alapján. E tekintetben a megye területére vonatkozó Fenntartható Klíma- és Akcióterv (SECAP) dokumentumokban foglaltak pozitív irányú elmozdulást jelenthetnek a szennyezés csökkentése irányába, amennyiben az abban foglaltak végrehajtása megtörténik.

²¹ Forrás: www.thermalhungary.net

²² Forrás: KSH adatbázis, Éves településstatisztikai adatok 2018-as településszerkezetben (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

II.2.7. Vízkárt okozó elemek

A megyei területrendezési terv három olyan övezetet határol le, amely a természeti és környezeti kockázatokra alapozva szabályokat határoz meg a területhasználatra vonatkozóan. A három övezet a földtani veszélyforrás, a nagyvízi meder és a rendszeresen belvízjárta terület övezete.

A Vásárhelyi terv továbbfejlesztése keretében megvalósuló víz-kárelhárítási célú szükségeltározók területe közvetetten kapcsolódik a természeti és környezeti kockázatokhoz.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye befolyó vizeire alapozott komplex árvízvédelmi, vízgazdálkodási program tekintetében a megyének vannak olyan kiemelt feladatai, amelyek jellegük és nagyságrendjük következtében nem kezelhetők megyei keretek között, azonban megvalósításuk elengedhetetlen a megye fejlődése szempontjából – ezek közé tartozik a vízgazdálkodás, árvízvédelem is, amely gazdasági és társadalmi szempontból is jelentős kérdéskör (vidékfejlesztés, mezőgazdasági öntözés, stb.). Kihívást jelent továbbá folyóvizeink szennyezettségének csökkentése, megszüntetése – amely nem kizárólag megyei, illetve országos érintettséget jelent, tekintettel arra, hogy folyóink vízgyűjtőjének jelentős része nem Magyarországon található.

A megye egyes területei a vízrajzi és a domborzati adottságok következtében a víztöbbletből eredő kockázatoknak vannak kitéve. Elsősorban a Tisza, Szamos és Kraszna menti területek a legvesélyeztetettebbek.

A megye bizonyos területeinek belvíz veszélyeztetettsége meghatározó²³, hiszen a megyében olyan alacsonyan fekvő területek is vannak, ahonnan a lefolyás jóval nehezebb, hosszabb csapadékos időszakot követően, vagy intenzívebb hóolvadás után mindig szükséges a belvízvédelmi szakaszokon a védekezés.

A megye területét több vízügyi igazgatóság működési területe is érinti, a legnagyobb a Felső-Tisza-Vidéki Vízügyi Igazgatóság, mely 12 belvízvédelmi szakaszt üzemeltet a megyét érintően: Érpatak-Simai-főfolyások völgye, Kállai-főfolyás völgye, Máriapócsi-Bogdányi-Sényői főfolyások völgye, Vajai-főfolyás völgye, Beregi, Felsőszabolcs-alsó, Felsőszabolcs-középső, Felsőszabolcs-felső, Tisza-Túrközi, Tisza-Túr-Szamosközi, Szamos-Krasznaközi, Kraszna-balparti. Az Észak-Magyarországi Vízügyi Igazgatóság egy belvízvédelmi szakasza (Inérvíz-tiszadobi), a Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság két belvízvédelmi szakasza (Tiszai-felső, Alsónyírvíz-Nagy-éri) érinti a megyét.

A hatályos területrendezési terv is meghatározza a rendszeresen belvízjárta területeket, melynek alapja a Pálfi-féle térkép.

A sokéves elöntési térképek egymásra illesztéséből számolható a belvízi elöntés előfordulásának relatív gyakorisága, az előforduló esetek aránya a vizsgált összes évek számához.

²³ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

A Pálfai-féle térkép több természeti tényező figyelembevételével készült és négy kategóriát különböztet meg²⁴:

Veszélyeztetettségi kategória	Az elöntés relatív gyakorisága	Minősítés
I.	<0,05	Belvízzel nem, vagy alig veszélyeztetett terület
II.	0,05-0,10	Belvízzel mérsékelten veszélyeztetett terület
III.	0,11-0,20	Belvízzel közepesen veszélyeztetett terület
IV.	>0,20	Belvízzel erősen veszélyeztetett terület

3. sz. táblázat: Pálfai index

A Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság gyakorlati tapasztalata alapján határozta meg az 5 éves gyakoriságú elöntési területeket. Felmerülhet, hogy a rendszeresen belvízjárta területek lehatárolásánál ezt az adatszolgáltatást lenne célszerű alkalmazni, ugyanakkor a megyei területrendezéshez (és a megyét részben érintő vízügyi igazgatóságok részéről is) a Pálfai-féle térképet adják meg adatszolgáltatásként, ezért országos szinten a szabályozás következetességét is figyelembe kell venni. A hatályos szabályozási terv a Pálfai-féle veszélyeztetettségi térkép IV. kategóriáját határolta le, hiszen ezeknek a területeknek a gyakran ismétlődő elöntései okozhatnak rendszeresen visszatérő gondot a beépített területeken. A kiterjedtebb belvízveszélyes területek a Rétközben, a Szatmári- és a Beregi-síkon helyezkednek el. Ezekben a területeken csak az illetékes vízügyi hatóság hozzájárulásával lehet beépítésre szánt területet kijelölni.

A klímaváltozás kedvezőtlen hatásainak csökkentésére alkalmasak a belvíztározók, hiszen a többletvizek időszakos tárolása mellett a szárazabb időszakban a vízpótlásban lehet szerepük, ezzel valamilyen mértékben kiegyensúlyozva a rossz csapadékeloszlást. Megfelelő vízrendezéssel, belvízelvezető és vízpótló rendszerek működtetése mellett, az adottságokhoz illeszkedő tájgazdálkodással, a mikrodomborzatokon rejlő lehetőségekre alapozva, magasabb terméseredmények érhetők el.

Településen belül a csapadékvíz helyben tartásával és felhasználásával, illetve az ún. zöld műszaki megoldások alkalmazásával (pl. szivárgást elősegítő műtárgyak építésével, tájépítészeti beavatkozásokkal stb.) lehet a csapadékvíz helyben tartását növelni.

²⁴ Forrás: Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság adatszolgáltatás (2017)

II.3. ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény fogalmi meghatározása szerint az *épített környezet*: a környezet tudatos építési munka eredményeként létrehozott, illetve elhatárolt épített (mesterséges) része, amely elsődlegesen az egyéni és a közösségi lét feltételeinek megteremtését szolgálja.

Az épített környezet hatása jelentős mind az egyén, mind a lakóközösség tudat- és érzelmvilágára, mentalitására. Közvetlen, pénzben kifejezhető gazdasági haszna elsősorban a turisztikai hasznosuláson keresztül, valamint közvetett módon az újrahaznosítás környezetvédelmi-környezetgazdálkodási hatásaiban érvényesül. Az elnéptelenedő térségekben az értékvédelem és a hozzá kapcsolódó turisztikai, üdülési célú hasznosítás a munkahelyteremtés és/vagy az épületállomány üdülési célú hasznosítása a település életben maradásának egyik lehetőségét kínálhatja.

A megyei területrendezési terv ajánlásai tartalmazzák az érzékeny települési területek sajátos megyei térségét, melynek egyik alapja az egyedi településszerkezet megőrzése.

A megye területén jelenleg 396 db objektumot tart nyilván műemléki értéként az örökségvédelem.²⁵ A hitélettel összefüggő védett értékek természetszerűleg kiegyenlítetten helyezkednek el a megyében (majdnem minden településen legalább egy), a középületek, városi épületek a történelmi városközpontokban találhatóak, a népi építészet remekei a Szatmári és Beregi-síkon sűrűsödnek.

A műemléki nyilvántartás várként három objektumot nevez meg: Kisvárda, vár-várrom 15. sz második fele, Szabolcs honfoglalás kori földvéra és Vámosatya (Büdi várrom). A Nyírbátori vár egy részét korábban magtárrá alakították, ma panoptikum és felújított ebédlőpalota működik benne. Korábbi kutatás 43 db erődítés-jellegű létesítményt említ, arányosan a középkori lakosságával, elsősorban földvárakként, melyek geográfiai-régészeti attrakciót jelentenek. Természetinek mondható különlegességként is említhetjük a nyírkarászi Gara-halmot, a pócspetri Ercsi-várat, a szamosangyalosi Domahidy-dombot és magát a szabolcsi földvárat. Több történelmi jelentőségű családnak törzsbirtoka terült el a megyében. A teljesség igénye nélkül említhetjük a Báthory (Nyírbátor), a Vay (Vaja), a Lónyay (Lónya) a Kállay (Nagykálló) családokat. Központjuk már épített erődítménnyel készült, melyek a török időben komoly katonai jelentőséggel bírtak.

A terület a Partium részének számított, így rendkívül változatos sorsa volt a három részre szakadt ország időszakában. Meghatározó szerepet játszó várak voltak: Kisvárda, Nagyecsed, Nagykálló, Nyírbátor és Vásárosnamény. Ecsed erődítési igényei nagyban hozzájárultak az Ecsedi-láp kialakulásához (a Kraszna védelmi célú eltorlaszolása).

A megye területe a honfoglalás korától sűrűn lakott volt, melyre a romantika és gótika korából származó bőséges templomalapítások utalnak. A fatornyok építése a helyi anyagbázison alapult. A romantika és gótika korából nagyszámú emlék maradt, bár itt megemlítendő, hogy

²⁵ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

az épületek szükségszerűen bővítési-átépítési fázisokat is megéltek több stíluskorszakon át. A törökkor gyakorlatilag szünetet hozott, a reformáció pedig változást a rituáléban, valamint a terület vallási térképének átrendeződését. Sokszínűség alakult ki református dominanciával, valamint jelentős római és görögkatolikus egyházközösségekkel.

A műemlékek között az unitárius, evangélikus, ortodox, és a zsidó vallásgyakorlás épületállománya is megjelenik. A barokkal kezdődő stílusok mindegyikéből találhatunk példát. Református közegben festett famennyezet, fa harangtorony vagy harangláb, görögkatolikus vallásgyakorlás esetén pedig látványos ikonosztázion a jellemző.

Jelentősebb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei emlékek²⁶:

- Vaja: Vay-kastély, 16. századi eredet, kertje természetvédelmi terület;
- Gávavencsellő: Desseffy-kastély, későbarokk, 18. sz. helyi természetvédelmi terület;
- Kállósemjén: Kállay-kúria + kápolna, barokk, 1750 körül, természetvédelmi terület;
- Mándok: Forgách-kastély, 1790 körül, késő barokk eklektikus átalakításokkal, helyi természetvédelmi terület;
- Nagyar: Luby kúria, késő barokk, 1780 körül;
- Székely: Orosz-kastély copf, 18. sz. második fele;
- Tuzsér: Lónyay-kastély régi várkastély anyagából, barokk, 18. sz. vége, bővítés eklektika 1880 körül (Ybl);
- Tiszabercel: 17. sz-i kúria helyén, Bessenyei György szülőháza, barokk, 1720 körül;
- Baktalórántháza: Degenfeld-kastély, klasszicista, 1840/50, bővítése 1945 után, parkja természetvédelmi terület;
- Cégénydányád: Kende-kúria, klasszicista, 1830, parkja természetvédelmi terület;
- Eperjeske: Jármly-kúria, klasszicista, 1840 körül, helyi jelentőségű természetvédelmi terület;
- Nyírkércs: Jármly kúria, klasszicista, 19. sz. eleje;
- Szamosangyalos: Domahidy-kastély, klasszicista, 1850 körül, eklektikus átépítés;
- Tiszadada: Zathurecky-kastély, klasszicista, 1831.
- Tiszavasvári: Desseffy-kastély, klasszicista, 1820 körül, bővítés 1850 táján;
- Nagydobos: Perényi-kastély, eredetileg klasszicista, 1808, átépítés 1880 romantikus-eklektikus;
- Nyírbogát: Bogáthy-kúria, eklektikus 1890.
- Tiszadob: Andrassy-kastély, eklektikus 1880-1885
- Vásárosnamény: Eötvös-kúria, 1720 barokk, illetve Tomcsányi kastély, 1728 barokk.

²⁶ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

Funkcionális kategóriájú kiemelt jelentőséggel bíró megyei emlékek az alábbiak²⁷:

- Mátészalka: megyeháza, magyaros szecesszió, Padányi Gulyás Jenő;
- Nagykálló: megyeháza, copf 1769/95-, Salvator és Giuseppe Aprilis;
- Nagykálló: járási bíróság, eredetileg klasszicista, 19. sz. eleje eklektizáló átalakítás;
- Kisvárdra: Diener-bankház, eklektikus 19.sz. vége-20.sz.eleje;
- Nyíregyháza: városháza, fszt. 1841 klasszicista, ráépítéssel eklektikus 1872, Benkó Károly;
- Nyíregyháza: Korona-szálló, eklektikus, 1895-Alpár Ignác;
- Nyíregyháza: Megyeháza, eklektikus, 1891/92- Alpár Ignác;
- Nyíregyháza: egykori Bristol-szálló (ma irodaépület), szecesszió 1909- Führer Miklós;
- Nyíregyháza: Takarékpalota, későeklektika, 1912-Hubert József;
- Nyíregyháza: Nyírvíz-palota, szecesszió, 1910/12-Papp & Szabolcs;
- Nyíregyháza-Sóstófürdő: Krúdy-szálló, eklektizáló-szecessziós, 1900-as évek eleje;
- Nyíregyháza-Sóstófürdő: kádfürdő, szecesszió: 1911-Paráz István;
- Kemece: malom, olajütő, szeszgyár, későromantikus 1888;
- Nagyecsed: gőzüzemű szivattyútelep, 1914;
- Nyírbátor: Vár magtárépülete, 1730 körül;
- Nyíregyháza-Sóstó: víztorony, 1900-as évek eleje;
- Nyíregyháza-Sóstó: régi vasútállomás, 1900-as évek eleje;
- Paszab: Szivattyúház, zsilip (1870), vízátelő szivattyútelep (1884), gőzüzemű szivattyú berendezés (1896);
- Tiszadob: Magtár és gazdatiszti ház későbarokk eredet, eklektikus átépítés, 19. sz. 2. fele;
- Tiszadob: ún. Tubus-magtár 18. sz. vége;
- Tarpa: Szárazmalom, 19. sz., eleje;
- Túristvándi: Vízimalom, 18. sz., vége.

Kiemelten védett régészeti lelőhelyek a következők:

- Balsa - Soskás-domb lelőhely;
- Beszterec földvár;
- Fényeslitke - Tömlös lelőhely;
- Ibrány - Feketehalom lelőhely;
- Kisvárdra - Vár;
- Nyíregyháza - Nagytanya lelőhely, kettőhashalom lelőhely;
- Nyírkarász - Garahalom;
- Pócspetri - Ercsi vár melléke és Ercsi vár lapos;
- Szabolcs - Földvár, Mudrany-kúria;
- Tiborszállás - Sárvár;
- Tiszadob - Földvár és Csörsz-árok;
- Tiszaszentmárton - Kastélypark;

Fokozottan védett lelőhely: Panyola - Ásottfok lelőhely.

²⁷ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

Alábbi táblázat összefoglalóan tartalmazza Szabolcs-Szatmár-Bereg megye védett értékeit²⁸:

Védett érték	Mennyiség (db)
Egyházi épület	206
Temető	3
Népi egyházi és építészeti emlék	63
Városi épület, közintézmények	34
Vár-, várrom	3
Kastély, kúria, kert, egyéb kapcsolódó építmény	47
Gazdaság, infrastruktúra, tárolás, közlekedés	8
Köztéri műalkotás	3
Mindösszesen	357

4. sz. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye védett értékei, darab (2020)

A területi tervezés szabályozásához – hasonlóan a műemlékekhez és régészeti területekhez – közvetlenül nem kapcsolódik, ugyanakkor az értékek között mindenképpen célszerű megemlíteni a megyei értéktárat. Jogszabályi alapja a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény, és a nemzeti értékek és a hungarikumok gondozásáról 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelet. Elsődleges célja, hogy az egyes szervek összegyűjtsék, dokumentálják az értékvédelem alapjául szolgáló nemzeti értékeket, melyek az összetartozást, nemzeti tudatot erősítik.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei értékleltár az értékleltárak szellemiségéből adódóan rendkívül vegyes: építészeti, tárgyi, kulináris, szellemi, természeti elemek egyaránt szerepelnek benne, mellyel komplex képet kaphatunk a megyéről.

A folyamatosan bővülő értékleltár jelenleg 129 tételt tartalmaz.

²⁸ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kormányhivatal Nyíregyházi Járási Hivatal Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály adatszolgáltatása alapján, saját szerkesztés (2020)

II.4. GAZDASÁGI BÁZIS

II.4.1. Főbb gazdasági irányok

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei székhellyel 2019. december végén 122 ezer gazdasági szervezetet tartott nyilván a KSH, 0,6%-kal (országosan 1,9%-kal) többet, mint egy évvel korábban. A 116 ezer vállalkozás 12%-át társas gazdálkodási formában, 88%-át önálló vállalkozóként regisztrálta a KSH. Az előbbieket száma egy év alatt 0,3, az utóbbiaké 0,7%-kal nőtt. Az önálló vállalkozók aránya Békés megye mellett itt volt a legmagasabb.²⁹

A 14 ezer társas vállalkozás 74%-át kitevő korlátolt felelősségű társaságok száma 2,2%-kal emelkedett, a 22%-át képviselő betéti társaságoké 3,5%-kal csökkent. Részvénytársaságból 5-tel több (101), szövetkezetből 21%-kal kevesebb (221) szerepelt a regisztrációban, mint 2018. december végén. A társas vállalkozások 92%-a legfeljebb 9 főt foglalkoztatott, a 249 fő felettiekből 26 volt a megyében.

A társas vállalkozások 7,4%-a került csődeljárás, kénysztörlesztés vagy felszámolási eljárás alá 2019-ben, 0,7 százalékponttal nagyobb részük, mint egy évvel korábban. Az eljárás alá vont vállalkozások részaránya a korlátolt felelősségű társaságoknál 7,7, a részvénytársaságoknál 4,0%-ot tett ki. 102 ezer önálló vállalkozó 27%-a fő-, 48%-a mellékfoglalkozásúként, 25%-uk pedig nyugdíjasként tevékenykedett.

Fő- és mellékfoglalkozás keretében többen, nyugdíj mellett kevesebben vállalkoztak az egy évvel korábbinál. Főtevékenységük alapján a társas vállalkozások a kereskedelem (26%), az építőipar (14%), a tudományos és műszaki tevékenység (13%) és az ipar (11%) területén fordultak elő leggyakrabban, az önálló vállalkozók többsége, héttizede a mezőgazdaságban tevékenykedett.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei székhelyű gazdasági szervezetek 2019-ben 181 milliárd forint értékű új beruházást valósítottak meg, összehasonlítva áron 5,6%-kal többet az egy évvel korábbinál. A növekedés kissé elmaradt a 6,9%-os országos átlagtól. A fejlesztési források 42%-át a feldolgozóiparban, 9,9%-át a közigazgatás, 9,3%-át a mezőgazdaság területén használták fel. A feldolgozóipar beruházásainak volumene 28, az agráriumé 17%-kal nőtt, a közigazgatásé 4,8%-kal csökkent. A feldolgozóiparon belül az élelmiszeripar, a kohászat, fémfeldolgozás, valamint az egyéb feldolgozóipar és javítás területén valósultak meg a legnagyobb értékű beruházások.

Anyagi-műszaki összetétel szerint a fejlesztési források 50%-át épületek és egyéb építmények építésére, 36%-át import, 13%-át belföldi gépek, berendezések és járművek beszerzésére fordították. Az épületek és egyéb építmények beruházási volumene 7,9%-kal csökkent. A külföldi gyártású gépek, berendezések és járművek teljesítményértéke összehasonlítva áron 31, a hazaiaké 8,6%-kal nőtt. Az értékadatok alapján a gépek, berendezések és járművek 74%-a importból származott.

²⁹ Forrás: KSH - Fókuszban a megyék, 2019. I-IV. negyedév

A négy főnél többet foglalkoztató ipari vállalkozások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei telephelyein 2019-ben 1036 milliárd forint termelési értéket állítottak elő, összehasonlítva áron 6,7%-kal (országosan 5,3%-kal) többet, mint egy évvel korábban.

A 49 főnél többet foglalkoztató, megyei székhelyű ipari vállalkozások termelési értéke 686 milliárd forintot tett ki, ami összehasonlítva áron 5,0%-kal meghaladta az előző évet.

Az ipari teljesítmény legnagyobb hányadát, 27%-át adó élelmiszeripar kibocsátása – főként a húsipari bővülés eredményeként – 5,0%-kal emelkedett. A megye iparának másik meghatározó területén, a gumi-, műanyag- és építőanyag-iparban 7,6%-kal csökkent, az ugyancsak jelentős súlyú egyéb feldolgozóiparban (ide tartozik például az orvosi eszköz, játék-, illetve sportszergyártás) 15%-kal bővült a termelés volumene. Az ipar teljesítményének növekedését legnagyobb mértékben a járműgyártás felfutása segítette.

Az ipari értékesítés volumenének 4,5%-os emelkedését a belföldi eladások 9,8, illetve az export 2,5%-os növekedése határozta meg.

A hazai értékesítés bővülését az egyéb feldolgozóipar, valamint az élelmiszeripar, fémfeldolgozás, az exportét pedig a járműgyártás támogatta leginkább. Az értékesítés bevételeinek 29%-a hazai eladásokból, 71%-a exportból származott Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 252 279 forint (2019), amely 32 %-kal marad el az országos, 10,4 %-kal a regionális átlagtól. Nettó értéken a megyei átlag az országban a legalacsonyabb 167 766 forint összeggel.

II.4.1.1. Bruttó hazai termék (GDP)

Magyarországon az egy főre jutó bruttó hazai termék 2018-ban 4 364 ezer Ft, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2 467 ezer Ft volt. A megye eredménye az országos átlag százalékában 2018-ban 56,5 %. Az egy főre jutó GDP az ezredforduló óta minden évben Nógrád megyében a legalacsonyabb, ezt követi 19. helyeztként Szabolcs-Szatmár-Bereg megye.³⁰

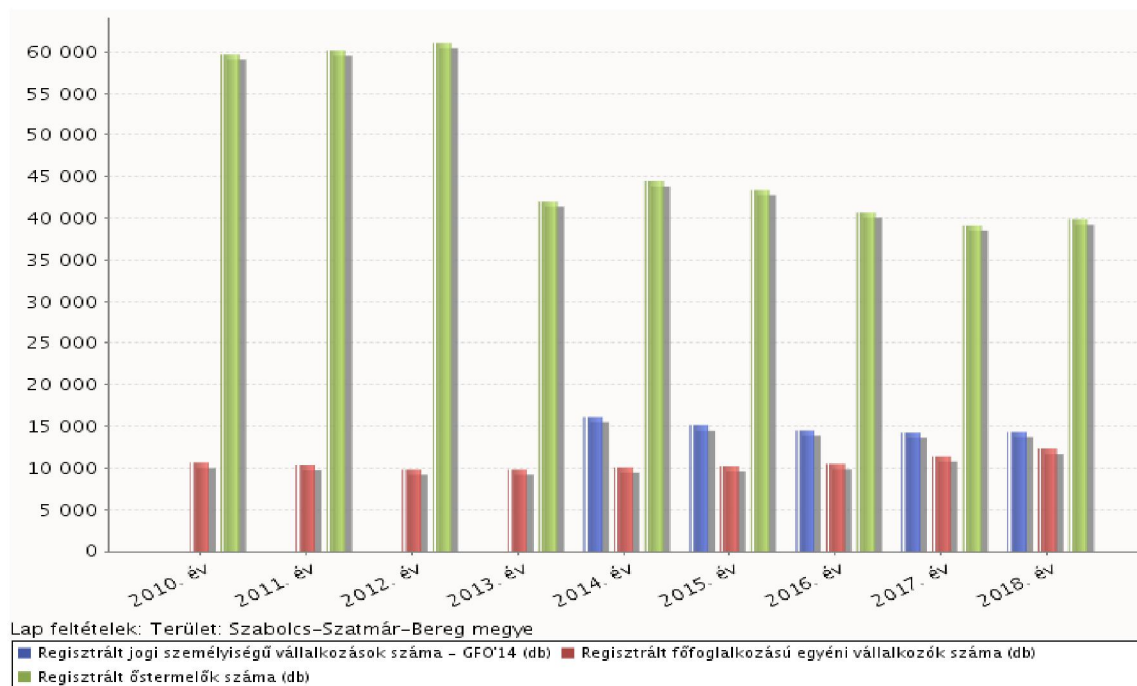
Területi egység		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
neve	szintje									
Budapest	főváros, régió	219,0	216,8	217,8	210,9	208,2	200,0	201,1	203,2	203,6
Pest	megye, régió	87,4	84,4	83,0	84,7	83,6	83,3	81,1	78,7	79,3
Közép-Magyarország	nagyregió	164,1	161,6	162,2	158,9	156,9	151,9	151,4	151,3	151,3
Fejér	megye	87,7	93,6	93,9	97,0	98,9	103,8	105,3	104,8	101,8
Komárom-Esztergom	megye	101,2	101,0	98,2	101,3	98,4	102,7	103,5	101,0	99,7
Veszprém	megye	73,0	71,1	70,6	72,0	73,3	74,3	76,2	74,2	73,9
Közép-Dunántúl	regió	86,7	88,4	87,5	90,1	90,4	93,9	95,3	93,8	92,2
Győr-Moson-Sopron	megye	121,5	123,3	116,8	120,8	126,4	130,6	134,0	126,0	121,8
Vas	megye	86,7	89,8	94,4	97,9	99,1	97,7	98,6	95,6	90,8
Zala	megye	86,5	80,6	85,4	76,9	79,2	81,8	76,7	77,6	75,8
Nyugat-Dunántúl	regió	102,3	102,3	102,0	102,4	106,0	108,4	108,9	104,8	101,3
Baranya	megye	66,6	64,2	66,1	65,1	64,4	64,3	65,0	65,9	67,3
Somogy	megye	63,7	64,0	63,4	64,8	61,2	62,6	62,8	64,8	65,8
Tolna	megye	73,5	74,6	77,3	79,5	75,2	75,1	75,6	73,4	75,3
Dél-Dunántúl	regió	67,3	66,7	68,0	68,6	66,0	66,4	66,9	67,4	68,8
Dunántúl	nagyregió	85,8	86,2	86,2	87,5	88,1	90,3	91,2	89,5	88,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	megye	60,0	60,6	60,7	62,6	65,0	71,2	70,3	74,7	73,6
Heves	megye	68,5	67,3	65,6	70,5	69,8	71,5	73,3	73,1	74,6
Nógrád	megye	44,5	44,7	42,8	43,8	43,9	44,4	43,8	44,4	44,5
Észak-Magyarország	regió	59,6	59,6	58,9	61,5	62,7	66,8	66,6	69,2	69,0
Hajdú-Bihar	megye	74,7	75,2	74,8	71,7	72,1	71,2	68,9	71,6	71,8
Jász-Nagykun-Szolnok	megye	61,3	65,3	63,7	64,7	64,0	65,5	65,4	65,9	65,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	54,2	55,4	55,6	55,7	56,4	55,9	56,2	55,6	56,5
Észak-Alföld	regió	63,5	65,2	64,7	63,8	64,1	63,9	63,2	64,0	64,2
Bács-Kiskun	megye	66,7	68,5	71,1	75,3	75,2	78,3	77,4	77,4	81,4
Békés	megye	57,8	59,3	58,5	59,5	58,8	60,9	60,9	59,9	60,0
Csongrád-Csanád	megye	73,7	73,0	75,4	74,5	76,3	75,2	74,1	74,0	73,5
Dél-Alföld	regió	66,5	67,4	68,9	70,6	71,0	72,5	71,8	71,5	73,1
Alföld és Észak	nagyregió	63,3	64,3	64,3	65,3	65,9	67,6	67,0	68,0	68,5
Ország összesen	ország	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

5. sz. táblázat: Egy főre jutó bruttó hazai termék az országos átlag százalékában (2010-2018)

³⁰ Forrás: KSH, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt014b.html

A megyék és régiók gazdasági teljesítményének nagymértékű különbségeit mutatja a fenti táblázat. Budapest mutatói minden tekintetben kiemelkedőek. Az országos átlagot kétszeresen, a megyék átlagát több mint két és félszeresen haladja meg a főváros egy főre jutó gazdasági teljesítménye.

II.4.1.2. Vállalkozások, gazdasági szervezetek

9. sz. ábra: Regisztrált vállalkozások száma, kiválasztott típusok szerint, db (2010-2018)³¹

Az elmúlt öt évben nagymértékű változás nem állt be a főfoglalkozású egyéni vállalkozók, az őstermelők, illetve a regisztrált jogi személyiségű vállalkozások számát tekintve.

A regisztrált gazdasági szervezetek száma alábbiak szerint alakult KSH forrás alapján. (Regisztrált gazdasági szervezet a megfigyelés időpontjában az adminisztratív nyilvántartások szerint jogilag létező egység, azaz adószámmal rendelkező gazdasági szervezet, beleértve az adott időpontban csőd-, felszámolási és végelszámolási eljárás alatt állókat is.)

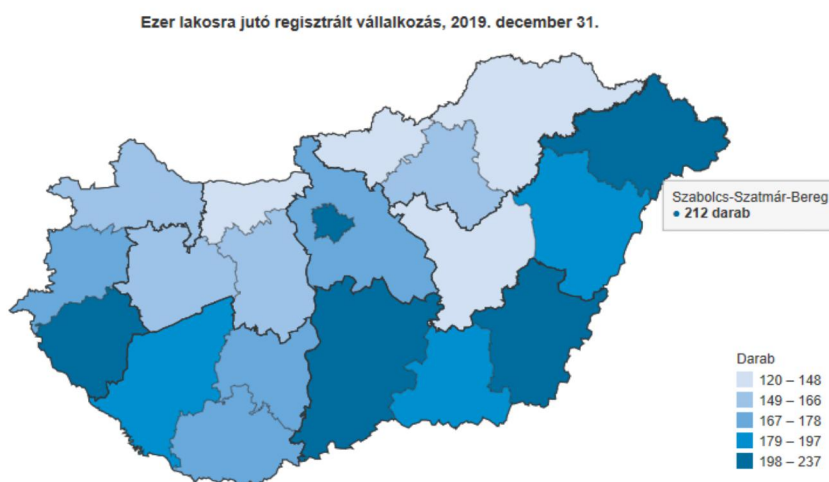
Az adatok egyértelműen mutatják, hogy a 2014-es kitörési pont után 2019. év újabb lendületet adott a vállalkozások indításához. Szükséges kiszűrni, hogy a munkanélküliség okozta hatás elkerülése (megélhetés) milyen szerepet tölt be ezen trend alakulásában. Ahogyan eddig is megállapítható volt, a vállalkozássűrűség egyik oka a kistermelői és őstermelői kategória (regisztrációs kötelezettség van-e tekintetben 2008 óta).

³¹ Forrás: <http://statinfo.ksh.hu/>

10. sz. ábra: Regisztrált gazdasági szervezetek száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, darab (2011-2019)

Megyénkben 2019-ben ezer lakosra 212 regisztrált vállalkozás jutott.³² Országos kitekintésben Budapest után megyénket jellemzi a legmagasabb mutatószám az ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások számát illetően.

11. sz. ábra: Ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozás, darab (2019)

További elemzést igényel a későbbiekben a COVID-19 okozta gazdasági hatások elemzése 2020. első negyedétől kezdve.

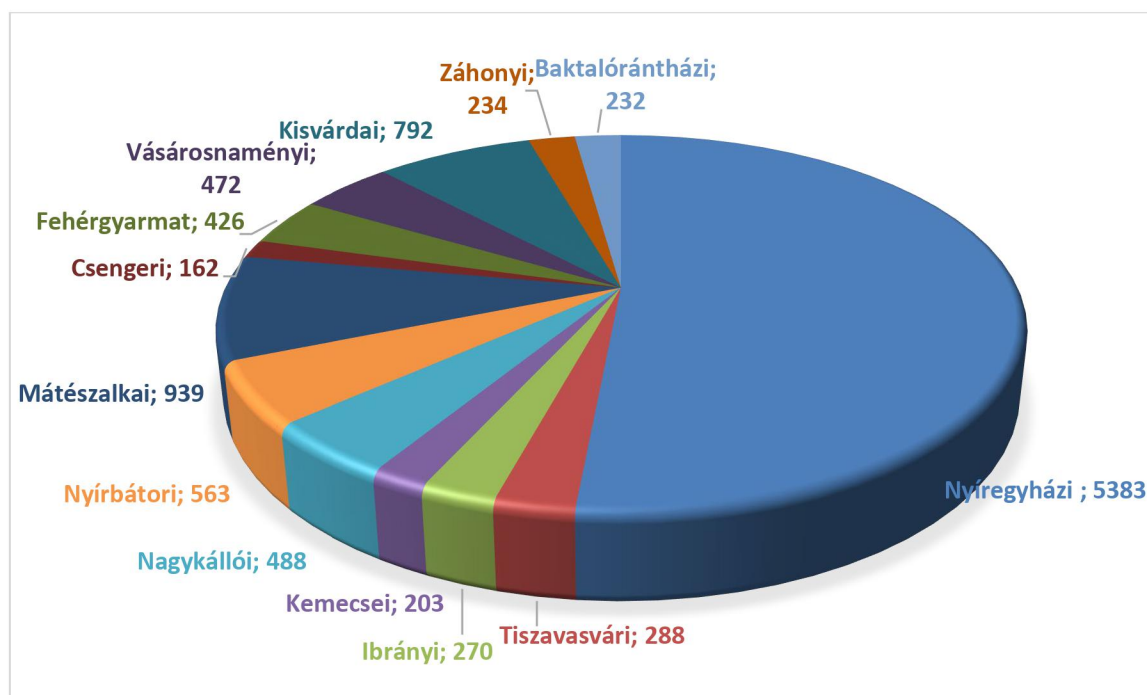
³² Forrás: KSH - Fókuszban a megyék, 2019. I-IV. negyedév

Egy adott évben működő vállalkozásnak tekintünk egy vállalkozást, ha az év folyamán volt árbevétele, vagy foglalkoztatottja. A megyei tendencia alakulását alábbi ábra szemlélteti:

12. sz. ábra: Működő, valódi új, valódi megszűnt vállalkozások száma, darab (2000-2018)

A működő vállalkozások megyén belüli térbeli elosztása a megyeszékhely és a nagyobb városok térségének dominanciáját mutatja, az előző időszak adataival megegyezően. A megye gazdaságát meghatározó vállalkozások legnagyobb számban a Nyíregyházi járásban találhatóak, alábbi grafikon szerint.

13. sz. ábra: Vállalkozások száma járások szerinti megoszlásban, darab (2018)³³

³³ Forrás: Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatbázis (2018)

(Összehasonlításképpen a megyei járások lakosság száma alábbiak szerint alakul a 2011-es népszámlálási adatok alapján: Baktalórántházi 19 475 fő, Csengeri 13 129 fő, Fehérgyarmati 36 773 fő, Ibrányi 23 370 fő, Kemecei 22 020 fő, Kisvárdai: 55 088 fő, Mátészalkai 62 576 fő, Nagykállói 30 261 fő, Nyírbátori 42 011 fő, Nyíregyházi 166 342 fő, Tiszavasvári 26 915 fő, Vásárosnaményi 35 180 fő.)

A megyében 13 járás található, ahol 10 452 - társasági adóbevallást benyújtó - vállalkozás végez tevékenységet.

A járások között gazdasági téren jelentős eltérések mutatkoznak. A legjelentősebb járás a korábbi évekhez hasonlóan a Nyíregyházi, ahol a megyei vállalkozások több mint fele, 5 383 található. Ezt követi a Mátészalkai járás, ahol összesen 939 társaság működött, ami a megyei adózók 9,0 százaléka.

A megye társasági adó-bevallást benyújtó vállalkozásainak 39,5 százaléka a többi 11 járásban található. A legkevesebb társas vállalkozás a Csengeri járásban rendelkezik székhellyel, összesen 162, ami a megyei társaságok 1,5 százaléka.

A megye gazdaságát meghatározó TOP vállalkozások legnagyobb számban a Nyíregyházi járásban találhatóak, összesen 52. Ezt követi a Mátészalkai járás, 12, a Nyírbátori 9 és a Kisvárdai 6 jelentős árbevételt elérő gazdálkodóval.

A megyei árbevétel járási megoszlását tekintve a Nyíregyházi járásban realizálódott a megye árbevételének 55,5 százaléka, 1 147,6 milliárd forint. A Mátészalkai járás 10,0 százalékkal, a Kisvárdai 8,1 százalékkal és a Nyírbátori 5,4 százalékkal járult hozzá a megye árbevételéhez.

A járások bevételeinek több mint fele származott hat térségben a kiemelt vállalkozásoktól, két másik járásban is hozzájuk köthető az árbevétel több mint 2/5-e. A Fehérgyarmati járásból egy gazdálkodó került be a kiemelt adózók közé, amely a térségük nettó árbevételének 16,4 %-át realizálta. A Nyíregyházi járás vállalkozásai a megye bevételeinek több mint egyharmadát teljesítették. Ezt követi a Mátészalkai járás, ahol a kiemelt gazdálkodók a megye bevételeinek közel 6 százalékát adták.³⁴

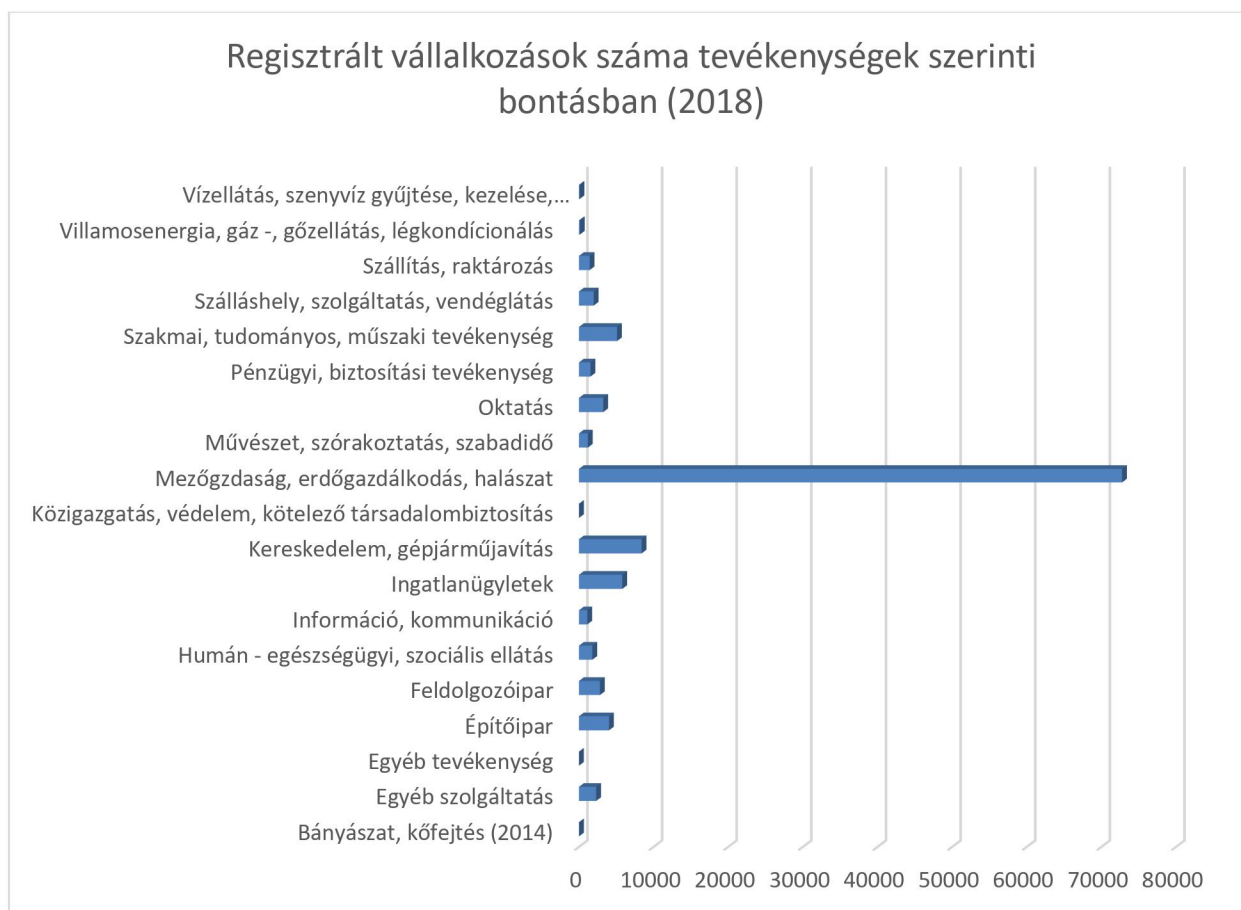
³⁴ Forrás: TOP 100 kiadvány (2019) – NAV alapján

A KSH adatai szerint a beruházások teljesítményértékének elemzése szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az országos átlag 3,176 %-át adja, az Észak-Alföldi régió tekintetében 26,32 %-os a régiós hozzájárulás rátája.

Területi egység		Beruházás összesen	Ebből:	
			épületek és egyéb építmények	gépek, berendezések, járművek
neve	szintje	2018		
Budapest	főváros, régió	2 137 989	1 096 885	1 038 274
Pest	megye, régió	880 651	459 279	418 677
Közép-Magyarország	nagyregió	3 018 640	1 556 164	1 456 951
Fejér	megye	276 956	113 358	160 059
Komárom-Esztergom	megye	336 679	156 063	176 971
Veszprém	megye	189 891	87 299	99 482
Közép-Dunántúl	regió	803 526	356 720	436 512
Győr-Moson-Sopron	megye	418 169	170 474	241 791
Vas	megye	156 906	59 542	95 387
Zala	megye	116 016	70 872	43 828
Nyugat-Dunántúl	regió	691 091	300 888	381 006
Baranya	megye	161 210	77 089	79 447
Somogy	megye	176 133	130 964	42 648
Tolna	megye	155 408	67 380	86 827
Dél-Dunántúl	regió	492 751	275 434	208 922
Dunántúl	nagyregió	1 987 369	933 042	1 026 439
Borsod-Abaúj-Zemplén	megye	448 729	177 386	268 492
Heves	megye	275 512	124 938	149 680
Nógrád	megye	74 566	41 062	33 177
Észak-Magyarország	regió	798 807	343 385	451 348
Hajdú-Bihar	megye	397 944	265 251	125 446
Jász-Nagykun-Szolnok	megye	267 408	158 938	104 843
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	237 762	131 215	103 618
Észak-Alföld	regió	903 114	555 404	333 907
Bács-Kiskun	megye	383 121	180 039	199 694
Békés	megye	145 881	72 470	69 504
Csongrád-Csanád	megye	203 392	124 053	77 086
Dél-Alföld	regió	732 393	376 562	346 284
Alföld és Észak	nagyregió	2 434 314	1 275 351	1 131 540
Ország összesen	ország	7 485 183	3 773 336	3 650 772

6. sz. táblázat: Beruházások teljesítményértéke anyagi-műszaki összetétel szerint, millió Ft (2019)

Az alábbi táblázat a megyei vállalkozások darabszámát mutatja be (Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer adatok - TEIR - alapján) gazdasági ág szerinti bontásban.

14. sz. ábra: Regisztrált vállalkozások aránya, tevékenységek szerinti bontásban (2018)³⁵

³⁵ Forrás: TEIR (2018)

II.4.2. Gazdasági ágak és gazdálkodási formák Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A regisztrált vállalkozások számát gazdasági ág és gazdálkodási forma szerint az alábbi táblázat tartalmazza a KSH adatai alapján:

	Összesen	Ebből:				
		korlátolt felelősségű társaság	részvénytársaság	betéti társaság	szövetkezet	egyéni vállalkozó
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	72 099	504	7	131	54	4 069
Bányászat, kőfejtés	16	14	–	1	–	1
Feldolgozóipar	2 842	1 046	23	235	39	1 144
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	134	101	1	–	–	2
Ipar, víz- és hulladékgazdálkodás nélkül	2 992	1 161	24	236	39	1 147
Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmentesítés	70	38	2	7	–	20
Ipar	3 062	1 199	26	243	39	1 167
Építőipar	4 687	1 763	4	213	7	2 636
Kereskedelem, gépjárműjavítás	8 376	2 948	14	775	44	4 414
Szállítás, raktározás	1 430	551	4	92	2	759
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1 938	466	2	99	4	1 040
Információ, kommunikáció	1 197	273	3	127	2	716
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	1 475	134	5	60	1	1 231
Ingatlanügyletek	5 843	564	12	73	3	289
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	5 282	1 123	14	601	8	2 529
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	2 110	445	3	122	19	1 254
Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás	8	6	–	1	1	–
Oktatás	3 229	140	2	129	6	1 980
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	1 878	336	2	422	6	1 065
Művészet, szórakoztatás, szabad idő	1 233	128	1	46	1	625
Egyéb szolgáltatás	2 505	96	2	58	24	2 226
Egyéb tevékenységek	6	–	–	–	–	2
Összesen	116358	10676	101	3192	221	26002
Előző év azonos időpontja = 100,0%	100,6174	102,192	105,208	96,46419	78,92857	103,718

7. sz. táblázat: A regisztrált vállalkozások száma gazdasági ág és gazdálkodási forma szerint, darab (2019. december 31.)

A regisztrált vállalkozások 62 %-át a mezőgazdasági, erdőgazdálkodási, halászati gazdasági ág adja megyénkben. Az ágazat 5,6 %-ban egyéni vállalkozások jelennek meg. Az östermelők száma több mint 30 000-re tehető.

Az ezer lakosra jutó vállalkozások száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a 2019. I-IV. negyedévi statisztikák alapján (ezzel párhuzamosan a 2020 első negyedéves statisztika alapján is) a régiós és országos átlag fölötti, mintegy 212 vállalkozás. Az előzőekben bemutatott két arány szoros összefüggésben van a mezőgazdasági ágazat adóoptimalizálási lehetőségeivel.

Az egy lakosra jutó teljesítményérték azonban alulmarad az országos és regionális átlagszámítás tekintetében.

	Termelés	Belföldi	Export-	Összes
		értékesítés		
	előző év azonos időszaka = 100,0%			
Ipar, víz- és hulladékgazdálkodás nélkül	105,0	109,8	102,5	104,5
Ebből:				
Feldolgozóipar	105,4	109,7	102,5	104,4
ezen belül:				
élelmiszer, ital, dohánytermék gyártása	105,0	105,1	101,0	103,0
textília, ruházat, bőr és bőrtermék gyártása	94,9	78,9	96,3	94,1
fafeldolgozás, papírtermék gyártása, nyomdai tevékenység	100,0	96,0	115,7	107,4
vegyi anyag, termék gyártása	103,1	117,3	100,8	103,5
gumi-, műanyag és nemfém ásványi termék gyártása	92,4	109,0	87,6	89,8
fémalapanyag és fémfeldolgozási termék gyártása	102,2	115,2	93,9	104,4
gép, gépi berendezés gyártása	93,9	108,4	90,1	92,1
járműgyártás	185,2	96,8	195,1	185,0
gépipar	131,7	100,6	134,4	130,6
egyéb feldolgozóipar; ipari gép, berendezés üzembe helyezése, javítása	114,8	181,2	103,3	110,9
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	82,0	110,7	–	110,7

8. sz. táblázat: A megyei székhelyű ipar adatai ágazat szerint, % (2019. I-IV. negyedév)³⁶

Fenti táblázat azt mutatja, hogy a megyei székhelyű ipar adatai szerint az előző év azonos időszakához mérten a legnagyobb mértékű növekedést a járműgyártás, a gépipar eredményezte, ugyanakkor az egyéb feldolgozóipar növekedési üteme is 10 %-os.

Nemzetgazdasági áganként nézve az értékesítés nettó árbevételéből legnagyobb részesedése a feldolgozóiparnak volt, 44,5 százalék.³⁷ Ezt követi a kereskedelem, mely a megyei értékesítés közel egyharmadát adta. Az építőipar élénkülésének hatására a nemzetgazdasági ág részesedése közel egytized volt, míg a megyei eladások 6,3 százalékát a szolgáltatási szektor vállalkozásai

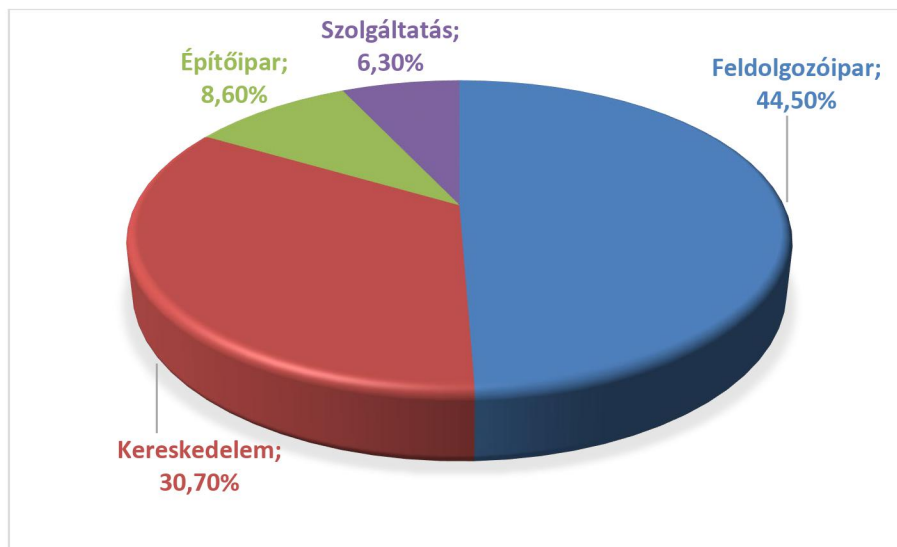
³⁶ Forrás: KSH - Fókuszban a megyék, 2019. I-IV. negyedév

³⁷ Forrás: TOP 100 kiadvány (2019)

realizálták. A 2018-as nettó árbevétel néhány nemzetgazdasági ág kivételével a többi szektorban emelkedett az előző évhez viszonyítva. A megyében az értékesítés nettó árbevételének 35,8 százaléka exportértékesítésből származott.

Ez az arány a TOP 100 körben magasabb, a korábbi évekhez hasonlóan 50 százalék feletti. A toplistás vállalkozások négyötöde értékesített külföldre, amely az összes megyei kivitel 86,5 százalékát tette ki. A megyei illetékességű adózók 2018. évben 358,0 milliárd forint befizetést realizáltak, 97,5 milliárd forint kiutalás mellett.

A vezető nemzetgazdasági ágak részesedése az értékesítés nettó árbevételéből 2018-ban alábbiak szerint alakult a TOP 100 adatai alapján:

15. sz. ábra: Nemzetgazdasági ágak megyei részesedése értékesítés nettó árbevételéből %, (2018, saját szerkesztés)

A legmagasabb nettó árbevételt elérő vállalkozások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az alábbiak a 2019. évi TOP 100-as lista alapján³⁸:

- MICHELIN Hungária Abroncsgyártó Kft.
- MASTER GOOD Termelő és Kereskedelmi Kft.
- LEGO Manufacturing Kft.
- NZRT-TRADE Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
- MARSO Ipari Kereskedelmi Szolgáltató Kft.
- SZATMÁR OPTIKAI Gyártó és Forgalmazó Kft
- CONTITECH Magyarország Kft.
- SWISS KRONO Kft.
- EISSMANN Automotive Hungaria Autóipari Beltérirészegység - gyártó Kft.
- ARDAGH Metal Packaging Hungary Kft.

³⁸ Forrás: TOP 100 kiadvány (2019)

Sorrend		Gazdálkodó neve	Értékesítés nettó árbevétele		Index	Helye a TOP 100-ban
2018. év	2017. év		2017. év	2018. év		
M Ft						
1.	1.	MICHELIN Hungária Abroncsgyártó Kft.	231 690	243 083	104,9%	1.
2.	2.	MASTER GOOD Termelő és Kereskedelmi Kft.	49 905	61 553	123,3%	2.
3.	3.	LEGO Manufacturing Kft.	36 069	33 538	93,0%	3.
4.	4.	NZRT-TRADE Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	28 635	28 894	100,9%	4.
5.	7.	MARSO Ipari Kereskedelmi Szolgáltató Kft.	22 389	25 758	115,0%	5.
6.	5.	SZATMÁR OPTIKAI Gyártó és Forgalmazó Kft.	25 368	25 694	101,3%	6.
7.	8.	CONTITECH Magyarország Kft.	20 952	24 785	118,3%	7.
8.	19.	SWISS KRONO Kft.	11 606	23 662	203,9%	8.
9.	6.	EISSMANN Automotive Hungaria Autóipari Beltérirészegység - gyártó Kft.	24 002	23 189	96,6%	9.
10.	12.	Ardagh Metal Packaging Hungary Kft.	18 422	21 880	118,8%	10.

9. sz. táblázat: A legmagasabb nettó árbevételt elérő vállalkozások - TOP 100 kiadvány (2019)

A Nemzeti Adó és Vámhivatal adatai alapján 2019. év végén az összes működő adóalany 83,19 %-át az önálló tevékenységet folytató magánszemélyek és az egyéni vállalkozók jelentették. Az önálló tevékenység körébe tartozik különösen: a megbízási jogviszony alapján végzett munka, a választott könyvvizsgáló tevékenysége, a szellemi tevékenység, a bérbeadás (ingatlan esetében - ha az nem termőföld - a magánszemély választása szerint), a gazdasági társaság magánszemély tagja által külön szerződés szerint teljesített mellékszolgáltatás (ha a költségeket nem a társaság, hanem a tag viseli), a mezőgazdasági őstermelői tevékenység (ideértve a családi gazdálkodást is) és az egyéni vállalkozói tevékenység.

Megnevezés	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (db vagy fő)
Gazdálkodó szervezetek, melyből	19 647
– korlátolt felelősségű társaság	10 163
– részvénytársaság	95
– betéti társaság	3 083
– költségvetési szervek	932
Egyéni vállalkozók	25 845
Önálló tevékenységek folytató magánszemélyek	71 413
Összes működő adóalany	116 905
Technikailag megszűnt	5 616
Felszámolás, végelszámolás és csődeljárás alatt	734

10. sz. táblázat: Adózók száma és belső összetétele, db/fő (2019. december 31.)³⁹

³⁹ Forrás: <https://www.nav.gov.hu/nav/adatbazisok>

II.4.2.1. Szolgáltatások

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdaságában egyre erősödő szerepet töltenek be a szolgáltató ágak, a GDP-ből 60,1% a részesedésük, ami magasabb a megyék átlagánál (54,4%), de alacsonyabb az országos átlagnál (65,1 %).

A szolgáltatási ágazaton belül a kiskereskedelemnek és gépjárműjavításnak van a legnagyobb súlya. A kiskereskedelmi üzletek száma 2000 óta ugyan számottevően csökkent, de a kiskereskedelem árbevétele folyamatosan növekedik és foglalkoztatási jelentősége is számottevő. Több mint 9200 kiskereskedelmi üzlet működött a megyében 2000-ben, 2016-ban már csak 7339 volt. Ez idő alatt csökkent az önálló vállalkozók által működtetett üzletek aránya is. Az élelmiszer kiskereskedelmi hálózat színvonalának javulását jelzi, hogy miközben az élelmiszer jellegű vegyes üzletek száma csökkent, a speciális élelmiszerüzletek (zöldség, gyümölcs; hús, húсару; kenyér, pékáru) száma növekedett.

A bevásárlóközpontok és üzleteik száma 2019. december 31. fordulónappal 4 darab volt a megyében (régión darabszám: 13).

Összességében csökkent a textil, ruházati és lábbeli, a bútor, a könyv, a számítástechnika és az egyéb iparcikk üzletek száma is, de valamelyest nőtt a vegyes iparcikkboltok, a használtcikk üzletek és a humán- és állatgyógyászati termék, valamint az illatszer üzletek száma.

II.4.2.2. Turizmus, vendéglátás

A turizmus a gazdaság meghatározó szektora, a nemzeti össztermék előállítás, a foglalkoztatás, a fizetési mérleg egyensúlya tekintetében egyaránt stratégiai jelentőségű ágazat. Makroszintű adatok azt mutatják, hogy az ágazat általános teljesítménye jó, 2010-től folyamatosan javul. Azonban az iparág szereplőinek jövedelemtermelő képessége nem elég erős, „sérülékenyek” a turisztikai vállalkozások.

Az elmúlt években jelentős források segítették a turisztikai attrakciók és szálláshelyek fejlesztését, a közlekedési beruházások, a területi és településfejlesztési, valamint városrehabilitációs projektek pedig alapvető változásokat hoztak egy-egy térség megközelíthetősége és imázsa szempontjából.

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 egységes desztinációs szemléleten alapuló termék és attrakciófejlesztést, alpinfrastruktúrafejlesztést támogat. A desztináció olyan földrajzilag beazonosítható területrész, amely a turisztikai kínálati piacon egységes fogadóterületként jeleníthető meg, épített környezeti, természetföldrajzi vagy kulturális értékek tekintetében összefüggő elemek alkotják. A desztináció emellett keresleti kategória is, hiszen a vendégek utazási döntései jellemzően ezen a szinten fogalmazódnak meg. A desztináció településeinek összessége, kínálati együttese képes olyan volumenű vendégérdeklődést generálni, amely megfelelő üzemméretet biztosít a desztinációban található szolgáltatások gazdaságos fenntartásához, üzemeltetéséhez. A desztinációs logikán alapuló termék- és

attrakciófejlesztés tehát azt jelenti, hogy a pontszerű fejlesztések támogatásáról fokozatosan át kell térnünk a desztinációs szemlélet érvényesítésére.⁴⁰ Ebben a megközelítésben bármilyen fejlesztési elképzelés megvalósítása során minden attrakciót egymáshoz, az elérhető szolgáltatásokhoz, a meglévő kínálatához képest szükséges értelmezni, megvalósítani és működtetni, hiszen így aknázhatók ki legjobban az egyes attrakciók közötti szinergikus hatások. A desztinációs logikának szerves része a látogatófolyam kezelése, irányítása, mely szoros összefüggésben van az élménylánccal, tartózkodási idővel, költséssel, egyben ez a gondolkodás ad teret a keresztpromóciós rendszer felépítésének is. Fenti szemlélet a további turisztikai fejlesztések generálása területén elengedhetetlen. Az integrált turisztikai tervezés szükségessége - melyben a megye és a megyei jogú város egységes szemlélete nem nélkülözhető - alapvetés.

Megyénkben számos turisztikai infrastruktúra, szolgáltatás van jelen. Ezek desztinációs összekapcsolása, együttes kínálati portfólió (úti csomagok), illetve közös ajánlati platform (népszerűsítő kampányok, a portfólió piacra vitele) kialakítása, bővítése, fenntartása prioritással bír.

1. sz. kép: Tarpa Református Templom (2020)⁴¹

⁴⁰ Forrás: Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030

⁴¹ Forrás: saját szerkesztés

Alábbiakban fentiek szükségességét alátámasztó turisztikai statisztikák kerülnek bemutatásra.

A KSH adatai szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kereskedelmi szálláshelyeit 2019-ben 191 ezer vendég összesen közel 378 ezer vendégéjszakára vette igénybe.

A vendégek száma az országgal megegyező mértékben, 2,0%-kal nőtt az előző évhez képest, a vendégéjszakáké 1,1%-kal emelkedett. A vendégéjszakák 57%-át kitevő szállodákban 12%-kal bővült a forgalom. A vendégek 77%-át adó belföldiek 1,0, a külföldiek 1,1%-kal több vendégéjszakát töltek el a szálláshelyeken. A külföldi vendégéjszakák 27%-át a Romániából, 16%-át az Ukrajnából érkező vendégek tették ki. A romániai vendégek által eltöltött vendégéjszakák száma 1,4, az ukrajnaiaké 38%-kal nőtt 2018-hoz képest.

A régióba érkező vendégek 19,97 %-a látogat megyénkbe, a vendégéjszakák számához a megye 14,96 %-ban járul hozzá, alábbi statisztika szerint:

	Hajdú-Bihar megye	Jász-Nagykun-Szolnok megye	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	Észak-Alföldi régió	Országos
Vendégek száma, ezer	545,3	220,7	191,2	957,1	12 795,8
Vendégéjszakák száma, ezer	1 529,1	616,5	377,6	2 523,2	31 61,5

11. sz. táblázat: Vendégek, vendégéjszakák száma (2019)⁴²

Időszak		Külföldi	Belföldi	Összes	Külföldi	Belföldi	Összes
		vendég			vendégéjszaka		
Szám							
2018.	I. negyedév	5 922	20 321	26 243	12 924	40 040	52 964
	I. félév	17 168	57 862	75 030	37 429	111 551	148 980
	I-III. negyedév	37 011	113 728	150 739	82 437	221 386	303 823
	I-IV. negyedév	44 077	143 296	187 373	99 156	274 424	373 580
2019.	I. negyedév	6 536	20 864	27 400	16 363	39 043	55 406
	I. félév	18 076	62 231	80 307	42 361	116 277	158 638
	I-III. negyedév	37 203	116 628	153 831	83 557	224 105	307 662
	I-IV. negyedév	44 372	146 786	191 158	100 296	277 297	377 593
Előző év azonos időszaka = 100,0%							
2019.	I. negyedév	110,4	102,7	104,4	126,6	97,5	104,6
	I. félév	105,3	107,6	107,0	113,2	104,2	106,5
	I-III. negyedév	100,5	102,5	102,1	101,4	101,2	101,3
	I-IV. negyedév	100,7	102,4	102,0	101,1	101,0	101,1

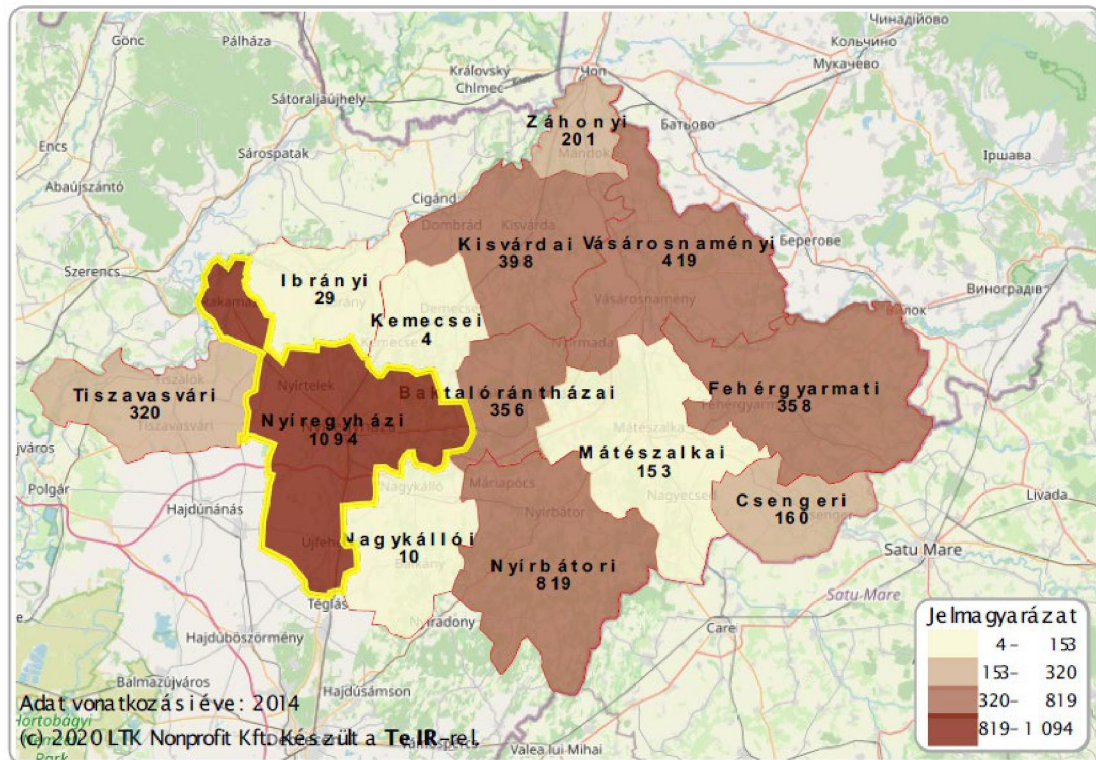
12. sz. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma (2018-2019)⁴³

⁴² Forrás: KSH adatbázis, <http://statinfo.ksh.hu/>

⁴³ Forrás: KSH - Fókuszban a megyék, 2019. I-IV. negyedév

A kereskedelmi szálláshelyek 2019-ben 5,6 milliárd forint bruttó árbevételt értek el, folyó áron 15%-kal többet, mint egy évvel korábban. Az összes bevétel 50%-át adó szállásdíj összege 16, az egyéb szolgáltatások bevétele 51, a vendéglátásé 9,2%-kal nőtt. Az elfogadóhelyeken SZÉP-kártyával 449 millió forint értékben fizettek, ami 88%-kal meghaladta az egy évvel korábbit.

A járásközök közül a nyíregyházi járás teljesítménye emelkedik ki a turizmus tekintetében is. Itt van a kereskedelmi szálláshelyek kb. 40%-a, és itt realizálódik a vendégéjszakák több mint fele. Eltöltött vendégéjszakák száma szerint a Nyíregyházi Járást követi Nyírbátor, Vásárosnamény, Kisvárdai járási statisztikája.

16. sz. ábra: Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, ezer lakosra/db (2014)⁴⁴

Mielőtt tovább elemeznénk a külföldi vendégforgalom alakulását, alábbi táblázatban foglaljuk össze a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák számát, országos kitekintésben. *Megjegyezni kívánjuk, hogy a COVID-19 okozta veszteség ebben a szektorban jelentős mértékű, a statisztikai adatokból jól látszik ennek azonnali, rövid távú kihatása. A folyamat közép és hosszútávú hatásaival is számolni szükséges, erre vonatkozóan a helyzetértékelésben intézkedések és beavatkozások szükségesek.*

⁴⁴ Forrás: <https://www.teir.hu/>

Területi egység neve	2018				2019				2020
	I. negyedév	I. félév	I-III. negyedév	I-IV. negyedév	I. negyedév	I. félév	I-III. negyedév	I-IV. negyedév	I. negyedév
Előző év azonos időszaka = 100,0%									
Budapest	107,3	103,2	102,8	102,7	99,7	101,1	101,5	103,4	79,6
Pest	112,2	112,0	111,5	112,3	103,1	102,6	101,4	100,5	75,3
Közép-Magyarország	107,8	104,1	103,7	103,7	100,1	101,2	101,5	103,1	79,1
Fejér	127,4	118,5	109,2	109,5	99,5	102,2	102,4	100,1	71,1
Komárom-Esztergom	113,2	110,5	113,3	114,1	132,2	124,8	111,0	109,0	76,6
Veszprém	128,5	114,1	108,2	108,5	95,7	105,5	104,0	105,4	102,2
Közép-Dunántúl	124,7	114,4	109,1	109,5	104,2	108,3	104,7	104,9	87,6
Győr-Moson-Sopron	109,5	105,8	107,0	107,6	94,8	97,4	98,0	97,6	77,9
Vas	105,1	99,8	99,3	99,3	97,7	101,1	100,6	100,8	77,0
Zala	112,9	104,2	102,5	102,0	98,9	100,3	98,9	100,0	85,6
Nyugat-Dunántúl	109,6	103,2	102,6	102,4	97,6	99,8	99,2	99,7	81,2
Baranya	109,8	101,6	102,3	102,3	101,7	107,1	109,6	111,0	93,1
Somogy	118,8	103,0	98,8	99,7	95,8	96,4	95,7	96,0	76,1
Tolna	107,7	107,7	95,0	98,7	106,9	101,0	103,7	110,3	111,8
Dél-Dunántúl	113,3	102,9	99,4	100,3	99,8	100,8	99,7	101,2	88,5
Dunántúl	113,1	105,8	103,6	103,9	99,4	102,2	101,0	101,5	83,9
Borsod-Abaúj-Zemplén	122,1	114,9	111,0	108,7	90,7	93,6	95,2	95,7	84,0
Heves	105,5	102,0	96,5	97,0	98,7	101,9	102,8	104,6	83,4
Nógrád	108,3	114,3	115,8	115,1	103,1	101,0	94,8	95,8	77,2
Észak-Magyarország	111,1	107,6	103,5	102,8	96,1	98,5	99,0	100,3	83,2
Hajdú-Bihar	111,6	107,2	106,8	107,5	103,7	103,4	100,0	100,5	81,9
Jász-Nagykun-Szolnok	110,0	104,1	104,6	103,2	105,9	104,0	101,8	101,3	76,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg	108,2	103,0	103,6	103,8	102,9	106,0	103,9	103,9	92,3
Észak-Alföld	110,8	105,8	105,8	105,9	104,0	103,9	101,0	101,2	82,3
Bács-Kiskun	103,2	101,2	104,7	103,6	89,9	95,1	94,3	93,1	72,9
Békés	131,3	119,6	117,9	113,9	92,7	99,3	99,8	99,1	81,8
Csongrád-Csanád	113,8	105,1	107,4	106,8	96,1	98,3	98,5	98,9	81,2
Dél-Alföld	116,8	108,9	110,3	108,4	93,2	97,8	97,8	97,4	79,4
Alföld és Észak	112,6	107,4	106,1	105,4	97,8	100,1	99,4	99,8	81,8
Ország összesen	110,6	105,5	104,2	104,2	99,3	101,3	100,8	101,7	81,3

13. sz. táblázat: A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, % (2018-2020) ⁴⁵

Jelen tematika keretében a vendégforgalom elemzésére is figyelmet kell fordítanunk. Megyénkbe érkező vendégek elsősorban a környékbeli országokból érkeznek továbbra is: Romániából, Ukrajnából, Szlovákiából, Lengyelországból. Vendégéjszakák számát tekintve a kiinduló ország szerinti sorrend: Románia, Ukrajna, Lengyelország, Szlovákia.

⁴⁵ Forrás: KSH adatbázis, KSH - Fókuszban a megyék, 2019. I-IV. negyedév

Ország	Vendégek		Vendégéjszakák		Átlagos tartózkodási idő, éjszaka
	száma	előző év azonos időszaka = 100,0%	száma	előző év azonos időszaka = 100,0%	
Külföld összesen	44 372	100,7	100 296	101,1	2,3
Ebből:					
Európa	43 016	100,1	96 936	100,8	2,3
Ebből:					
Ausztria	699	108,4	1 208	114,8	1,7
Belgium	199	111,2	439	112,9	2,2
Csehország	875	95,7	2 475	121,3	2,8
Dánia	864	95,9	2 404	102,8	2,8
Egyesült Királyság	895	111,0	2 028	121,8	2,3
Franciaország	562	83,5	1 333	88,9	2,4
Hollandia	628	130,3	1 704	104,8	2,7
Lengyelország	5 846	100,3	13 179	88,6	2,3
Németország	2 505	87,2	6 133	89,9	2,4
Olaszország	1 041	88,6	2 351	81,7	2,3
Oroszország	617	65,7	929	63,1	1,5
Románia	11 888	106,8	27 373	101,4	2,3
Spanyolország	250	69,6	1 030	85,3	4,1
Svájc	180	70,6	372	88,8	2,1
Svédország	138	89,0	347	92,8	2,5
Szlovákia	6 939	92,5	13 153	92,0	1,9
Ukrajna	7 072	114,6	16 241	137,5	2,3
Ázsia	612	92,0	1 688	87,1	2,8
Ebből:					
Izrael	171	136,8	326	179,1	1,9
Kína	172	76,8	610	81,1	3,5
Amerika	665	174,1	1 441	163,6	2,2
Ebből:					
Egyesült Államok	493	199,6	1 007	204,7	2,0

14. sz. táblázat: A külföldi vendégforgalom országok szerint, % (2019. I-IV. negyedév)⁴⁶

⁴⁶ Forrás: KSH adatbázis, KSH - Fókuszban a megyék, 2019. I-IV. negyedév

II.4.3. A gazdaság belső és külső kapcsolatai

A gazdaság külső és belső kapcsolatait egyrészt a beszerzési és felvevő (értékesítési) piacok, másrészt a hierarchikus és mellérendelt (zöldség-gyümölcs termelői szerveződések, klaszter stb. jellegű) hálózatok jellemzik.

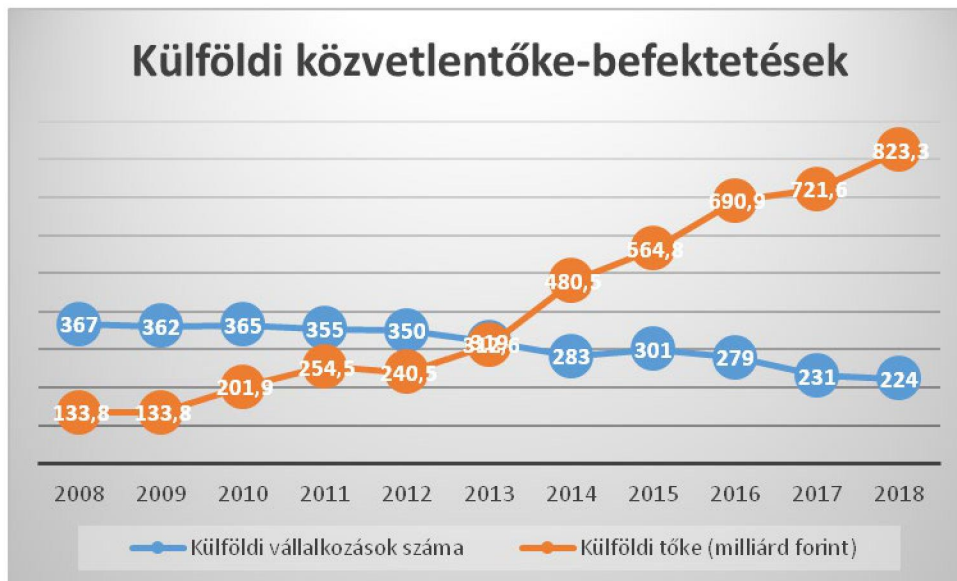
Jelentős a megyei cégek export teljesítménye, de rögtön hozzátehetjük, hogy ezt túlnyomó részben egyetlen ágazat, a feldolgozóipar produkálja. A feldolgozóipar mellett még a kereskedelem és a szállítás, raktározás mutat értékelhető export teljesítményt.

17. sz. ábra: A megyei székhelyű ipar exportértékesítésének értéke és volumenindexe (2019-2020. I. negyedév)⁴⁷

Elsősorban a multinacionális vállalatokra, illetve leányvállalataikra jellemző a transznacionális, sőt Európán kívüli kapcsolatok fenntartása (Michelin, Lego, Hoya, Eissmann, ContiTech, Zeiss, Coloplast, Rosenberger, Swiss Crono stb.).

⁴⁷ Forrás: KSH adatbázis 2020, saját szerkesztésű táblázat

18. sz. ábra: Külföldi közvetlentőke-befektetések, milliárd forint (2008-2018)⁴⁸

Fenti táblázatban bemutatott megyei trend alapján, bár csökkent a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma az elemzett időszakban, a befektetett tőke volumene növekedett. Fontos megjegyeznünk, hogy mind az országos, mind a regionális statisztika csökkenő tendenciát mutat 2018-ra a betelepült vállalkozások számára vonatkozóan. Országos és regionális trendet követő növekvő tendencia jelenik meg a megyei tőkebefektetések - külföldi tőkenagyságát illetően.

Az új tőkebefektetések megyei vonzása kiemelt prioritás. E tekintetben szoros együttműködés van szükség többek között az ipari parkok helyi üzemeltetőivel, a térség befektetésösztönzéssel foglalkozó gazdasági szervezeteivel, illetve a Nemzeti Befektetésösztönző Kft-vel.

Ugyanakkor a megyénkbe betelepült nagyvállalatok egyre nagyobb jelentőségű kihívása a munkaerő megtartása. A rekrutáció, a „megtalálás”, kiválasztás, integráció és a megtartás integrált kezelése kulcsfontosságú, különösen regionális kitekintésben szemlélve a megyei fejlesztéseket.

⁴⁸ Forrás: KSH adatbázis 2020, saját szerkesztésű táblázat

II.4.4. A megye gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők

A megye gazdasági versenyképességét számos egyéb tényező is befolyásolja: a rendelkezésre álló munkaerő létszáma és képzettsége; a működő vállalkozások termelékenysége (infokommunikációs és technológiai színvonala és szervezettsége); az infrastruktúra fejlettsége; a közlekedési kapcsolatok minősége.

A munkaerő képzettségi színvonalának fejlesztése elengedhetetlen a megye gazdasági versenyképességének fokozása érdekében.

A termeléshez szükséges alapvető infrastruktúra a megye területének nagy részén rendelkezésre áll. A közlekedési kapcsolatok sokat javultak az M3-as meghosszabbításával, és további javulás várható a záhonyi térségig történő bővítésével.

További jelentős változást hozhat a M49-es gyorsforgalmi út fejlesztése. Jelentős fejlődési lehetőséget jelentene a Debrecen és Nyíregyháza közötti közlekedési kapcsolatok javítása: a 4-es számú főút 2x2 sávossá történő kiépítése, a vasútvonal elővárosivá fejlesztése. A 100-as vasút vasúti fővonal 160 km/h sebességűre történő átépítése, a pályafejlesztések kiemelt szerepet kapnak. A Debrecen-Mátészalka-Csenger-Szatmárnémeti vasútvonal pályaépítése/felújítása és villamosítása, továbbá a mátészalkai vasútállomás áruforgalmi szempontú fejlesztése szükséges. A Nyíregyháza-Mátészalka-Fehérgyarmat vasútfejlesztés is jelentősen javítaná a térség közlekedési hálózatát.

A megyében jelentős fejlődésen ment keresztül az üzleti infrastruktúra. A 2014-2020 időszak fejlesztési forrásainak jelentős része ipari parkok létrehozására, fejlesztésére irányult. A termelői infrastruktúra megyei feltételei adottak a további befektetésekhez.

Az elmúlt években is bővültek a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei ipari parkok (a teljesség igénye nélkül: Nyíregyházán autóalkatrész- és liftajtó, Nyírbátorban gyógyászati segédeszközgyár, Mátészalkán technológiai központ épült).

II.4.4.1. Ipari parkok

Az ipari parkok fejlesztése Magyarországon az 1990-es évek elején indult – a fejlett nyugat-európai országok fejlesztési irányait és tapasztalatait figyelembe véve – helyi önkormányzatok és vállalkozások kezdeményezései alapján. Motiváló tényező volt a leépült ipari üzemek hasznosítása, a munkahelyteremtés, a térségi felzárkózás elősegítése, a terület hasznosítása.

Magyarországon az *Ipari Park* címet viselő közel 200 park kb. egyharmada tekinthető csak aktívan működő és folyamatosan fejlődő ipari parknak. Általánosságban elmondható, hogy az elmúlt 25 évben kiépült és sikeresen működő ipari parkok legnagyobb része elérte működési kapacitásának határait, további bővítésükhöz jelentős forrásra és infrastrukturális fejlesztésre van szükség. Ahhoz, hogy egy ipari park vonzó befektetési környezetet kínáljon a betelepülő vállalkozások számára, folyamatosan fejlesztenie kell az infrastrukturális ellátottság mellett a nyújtott szolgáltatások körét és színvonalát is. A terület megközelíthetősége, autópálya elérhetősége, ár és fejlesztési lehetőségek mellett egyre inkább előtérbe kerülnek a munkaerő elérhetősége és képzettsége, intermodális szállítmányozás lehetősége, támogatások igényelhetősége és a fenntartható üzemeltetés szempontjai egy-egy befektetés meghatározó tényezői.

A hat nagy ipari-logisztikai koncentráció (Győr, Tatabánya, Székesfehérvár, Budapest, Kecskemét, Nyíregyháza) mellett az ország más pontjain is megfigyelhető a befektetői érdeklődés fellendülése, különösen az ÉK-i (pl. Miskolc) és a DNY- i (pl. Pécs) területeken.

Az ipari parkokról szóló 297/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet alapján az ipari park céljára kialakított területnek legalább 20 hektár nagyságúnak, a tudományos és technológiai park céljára kialakított területnek legalább 10 hektár nagyságúnak kell lennie, amely törzsterületből vagy törzsterületből és fejlesztési területből áll. A megyében működő ipari park címre alábbiak jogosultak⁴⁹:

- Balkány Ipari Park
- Csengeri Ipari Park
- Mátészalkai Ipari Park
- Nyírbátori Ipari Park
- Nyírbogdányi Ipari Park
- Nyíregyházi Ipari Park
- Tímár Vállalkozási Ipari Park
- Tiszalöki Ipari Park
- Tuzséri Ipari Park
- Záhonyi Városi Ipari Park.

Nyíregyházán 1997 óta több mint 100 hektáros területen ipari park működik, amelyben a LEGO, illetve az Electrolux 1000 főnél is többet foglalkoztató üzei, valamint több hazai és külföldi tulajdonú kis- és középvállalkozás folytat termelő tevékenységet. Az ipari park,

⁴⁹ Forrás: <https://ipariparkportal.com/kereso.html>

amelyet a 100%-os önkormányzati tulajdonban lévő Nyíregyházi Ipari Park Kft. működtet, közel 4 000 dolgozó számára biztosít munkát. A város gazdaságát is meghatározó jelentős foglalkoztató a MICHELIN Hungária Abroncsgyártó Kft., emellett több nagy kereskedelmi vállalat, valamint élelmiszeripari üzem tölt be fontos szerepet a munkaerőpiacon.

A megyeszékhely után Mátészalka a második legnagyobb város, mely relatíve közel fekszik mind Nyíregyházához (53 km), mind Debrecenhez (71 km), az M3-as autópályáról és a Debreceni repülőtérrel könnyen megközelíthető.

A legelső ipari létesítmény az 1970-es években létesült Mátészalkán: a Magyar Optikai Művek (MOM) alapította itt elsőként meg a mátészalkai részleget. Ezt követően a privatizáció nyomán megjelentek más, külföldi tulajdonú nagy optikai cégek is a városban (Zeiss, HOYA, stb.). Túlnyomó részben optomechatronikai cégek települtek a Mátészalkai Ipari Parkba, azonban kereskedelmi és textilipari tevékenységek is megtalálhatóak. Mára több mint 40 termelő egység működik a mátészalkai ipari park területén.

Nyírbátorba 2004-ben kezdtek betelepülni a multinacionális vállalatok, folyamatos gazdasági növekedést generálva, az elmúlt öt évben közel háromezer munkahelyet teremtettek és a szolgáltatói szektort is fejlődésre ösztönözték.

A megyében működő ipari parkok közül néhány maximális, vagy ahhoz közeli kihasználtsággal működik, egy része viszont mindeközéig nem tudta betölteni gazdaságélénkítő funkcióját, szinte üresen áll (vagy üzemeltetőjük felszámolás/végelszámolás alatt van).

További jelentős ipari területek vannak megyénkben – többek között – Kisvárdán, Vásárosnaményban, Nagykállóban, Tiszavasváriban is, ahol a megyei gazdasági teljesítményhez nagymértékben hozzájáruló termelő tevékenység folyik.

A 2014-2020 közötti európai uniós programozási időszakban 16 projekt nyert támogatást ipari parkok, iparterületek fejlesztésére Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) keretében, több, mint 7,48 milliárd forint értékben⁵⁰: Apagy, Balsa, Csenger, Ibrány, Nagyecsed, Nagykálló, Nyírbátor, Nyírbogát, Tiszalök, Tiszavasvári, Vaja, Vásárosnamény, Fehérgyarmat, Kemece, Mátészalka, Tornyospálca területén. A valós gazdasági hatások majd csak akkor jelentkeznek látványosabban, ha az ipari parki fejlesztések lezárulnak, és be is települnek oda a cégek, amelyek elkezdik a termelést, szolgáltatást. A támogatást nyert pályázatok a helyi önkormányzatok, önkormányzati tulajdonú vállalkozások, illetve önkormányzati vagy állami tulajdonú non-profit gazdasági társaságok számára szólnak, a vállalkozások munkahelyteremtő képességének ösztönzése, illetve a helyi gazdaság működését segítő helyi/térségi feltételek biztosítása érdekében. A támogatási konstrukció a vállalkozói környezet és az üzleti infrastruktúra fejlesztése érdekében az önkormányzati tulajdonú iparterületek, ipari parkok, tudományos és technológiai parkok fejlesztésére, iparterületek kialakítására, alapinfrastruktúra kiépítésére, bővítésére, az iparterületek elérhetőségét és feltárását segítő vonalas infrastruktúrák fejlesztésére fókuszálnak. Az ipari parkok és iparterületek az infrastruktúrafejlesztést célzó beruházásokon keresztül alkalmassá válhatnak

⁵⁰ Forrás: <https://www.palyazat.gov.hu/aktstat?lang=hu>, letöltés: 2020.07.03.

regionális, valamint országos gazdaságélénkítő hatás kifejtésére egyaránt. Az üzleti infrastruktúrát igénybe vevő vállalkozások számának növekedésével javul a gazdasági aktivitás, illetve nő a versenyképesség a magasabb minőségű és szélesebb körű szolgáltatások által.

Elsődleges szükséglet az iparterületeken/ipari parkokban további termelő tevékenységek beindítása, segítése, támogatása a befektetések ösztönzésével. Fontos, hogy a már jelen lévő beruházások is megfelelő támogatásban részesüljenek, hiszen nemcsak a munkahelyteremtés fontos, hanem annak megtartása is.

A Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP) forrásokra (2014-2020) beérkezett megyei 2 786 darab pályázatból mintegy 1 453 darab hatályos szerződést tart nyilván a www.palyazat.gov.hu megyei adatbázisa. Az igényelt támogatás összege megyei szinten 110 754 943 694 forint, a megítélt támogatás összege mintegy 55 260 069 027 forint (2020.06.09.) volt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.⁵¹

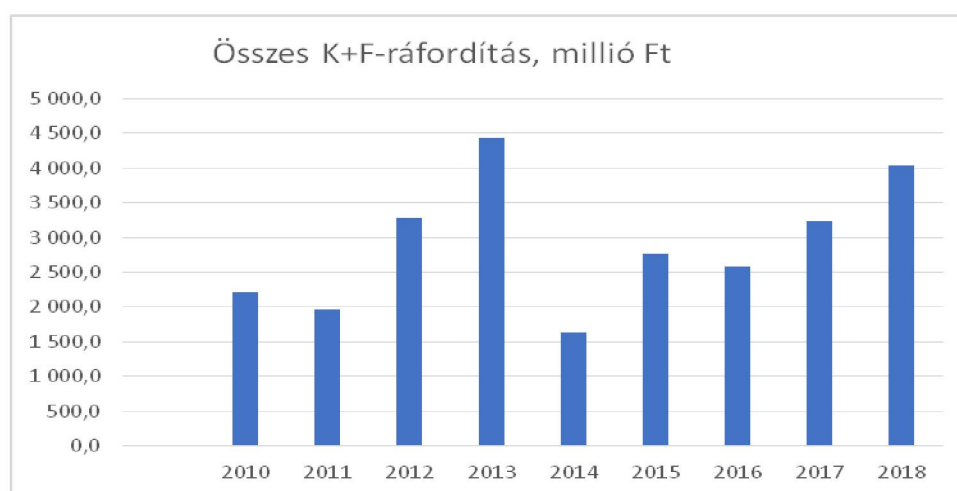
Az eddigi tapasztalatok, az egyes konstrukciókra benyújtott pályázatok évek óta azt mutatják, hogy a kapacitásbővítő és telephelybővítő vagy gyakornoki programot támogató pályázati forrásokra jelentős igény mutatkozik.

⁵¹ Forrás: <https://www.palyazat.gov.hu/aktstat?lang=hu>, letöltés: 2020.06.09.

II.4.4.2. Innovációs potenciál

A nemzetközi és magyar példák azt mutatják, hogy a K+F tevékenység olyan technológiai bázist jelent, amely segíti a gazdaságot versenyképessége megőrzésében és növelésében. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye innovációs képessége, innovációs infrastruktúrája jelenleg szerény.

A kutató-fejlesztő helyek száma és a K+F tényleges létszám csökkent a megyében 2010 óta: 60-ról 49-re, illetve 773 főről, 724 főre. A K+F ráfordítás összege ezzel ellentétben megemelkedett ez idő alatt. Míg 2010-ben összesen 2 218,7 millió forintot, 2018-ra 4 036,6 millió forintot fordítottak erre a célra.⁵²

19. sz. ábra: Összes K+F-ráfordítás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, millió Ft (2010-2018)

Számos K+F+I ösztönző pályázati felhívás jelenik meg különböző felületeken. A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal felhívása a mikro- és kisvállalkozások innovációs tevékenységének ösztönzését célozza, piacorientált innovációs projektek támogatásával. A vállalkozások az önállóan megvalósított, a támogatás megtérülését valószínűsítő alábbi célokból választható innovációs projektjeikre kaphatnak támogatást:

- humán erőforrás bevonásával a vállalkozásban innovációs folyamat(ok) elindulása megtörténik vagy;
- humán erőforrás bevonásával adaptív innovációs tevékenység történik, vagy;
- humán erőforrás bevonásával, legalább a vállalkozás szintjén újdonságnak tekinthető és üzletileg hasznosítható prototípus, termék, technológia vagy szolgáltatás kifejlesztése történik.

Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP) forrásaiból a Vállalatok K+F+I tevékenységének támogatására (2014-2020) a palyazat.gov.hu adatbázisa alapján 11 támogatási

⁵² Forrás: KSH adatbázis, 2020

döntés született, mintegy 4,5 milliárd forint összegben.⁵³ A kiírás kiemelt célja a K+F+I együttműködések elterjesztése és a kiválóság felkarolása, illetve a KKV szektor kiaknázatlan K+F+I lehetőségeinek ösztönzése. A kiemelt felhíváson túl számos pályázati felhívás ösztönzi a vállalkozások K+F+I tevékenységét, mint pl.: start-up, spin-off vállalkozások támogatása, kis- és középvállalkozások versenyképességének növelése adaptív technológiai innováció területén, exportképes innovatív termék fejlesztése vagy prototípus fejlesztések támogatása által.

A **Nyíregyházi Egyetem** K+F potenciáljának kiszélesítése, gazdasági szereplőkkel történő erősítése jelentős hozzáadott értéket képviselhet a megyei gazdaságfejlesztésben. A Nyíregyházi Egyetem célja, hogy elősegítse és támogassa az intézmény, valamint az üzleti szféra szereplői közötti kutatási, fejlesztési, technológiai és innovációs együttműködések. Fontos, hogy az Egyetemen keletkező tudományos eredmények piaci hasznosítása erőteljesebb legyen a technológia/tudás transzfer biztosításával, ugyanakkor ez nem valósítható meg a piaci szervezetek alapkutatásokra épülő új technológiák iránti elkötelezettsége nélkül.

⁵³ Forrás:

https://www.palyazat.gov.hu/tamogatott_projektkereso?forsas=1420&op_type=op_nev&op_nev=1382&eupik_n ev=10300

II.5. TÁRSADALMI KÖRNYEZET

A megyei fejlődés nem csupán gazdasági statisztikák mentén írható le, határozható meg. A fenntarthatóság nem kizárólagosan gazdasági paraméterek mentén garantálható. A fenntarthatóság pilléreinek: a környezet, a társadalom és a gazdaság egymáshoz való viszonyát is vizsgálni szükséges.

A környezeti adottságok, a gazdasági statisztikák mellett a társadalmi környezet helyzete is jelentősen meghatározza a fejlesztési szükségességet. A társadalmi kohézió megteremtése, illetve erősítése kiemelt prioritással bírt a 2014-2020-as fejlesztési programok megvalósítása területén.

Esélyegyenlőség, esélyteremtés, társadalmi felzárkózás mentén fontos előrelépés a Megyei Esélyegyenlőségi Terv és a Szolgáltatási Út Térkép. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat gondozásában készülő elemző munka célja annak bemutatása, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében milyen típusú és mértékű szolgáltatási hiányok lelhetőek fel, és hogy ezek a szolgáltatási hiányok mely társadalmi csoportot/csoportokat érintik a legjobban. Az így elkészült dokumentum a Szolgáltatási Út Térkép címet viseli, mely a megyében meglévő szolgáltatások lakossághoz való elérésének vizsgálatát tartalmazza, mely alapját képezi majd a későbbiekben kidolgozásra kerülő Megyei Esélyteremtő Paktumnak.

A hozzáférések vizsgálata során a következő szolgáltatás csoportok kaptak prioritást:

- Oktatáshoz való hozzáférés: óvodai nevelés, iskolai oktatás-nevelés, korai fejlesztés, HH, HHH tanulók hátrányait kompenzáló projektek;
- Munkavállaláshoz való hozzáférés: közfoglalkoztatás
- Start munkaprogram, szak- és felnőttképzés;
- Egészségügyi, szociális ellátáshoz való hozzáférés;
- Lakhatáshoz és alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés: telepek, szegregátumok;
- Gyermekvédelmi és gyermekjóléti szolgáltatásokhoz való hozzáférés;
- Roma felzárkózást célzó szolgáltatásokhoz való hozzáférés.

A leginkább a társadalom peremére szorultak felzárkózásának eléréséért a tüneti kezelés helyett gyakorlatias, valódi esélyeket teremtő fellépésre van szükség a munkaerő-piaci integráció (munkához jutás, foglalkoztathatóság) és erősítése, vagy az esélyteremtő oktatáshoz, az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása érdekében. A lakhatási feltételeket is tovább kell javítani. Fenntartható megoldásokra kell törekedni a lakhatási szegregáció felszámolásában és a minőségi közszolgáltatások elérhetőségének biztosításában.

Fontos, hogy a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiával (NTFS) párhuzamosan megyénk prioritásai között szerepeljen, hogy a felzárkózás-szakpolitika integrálja a szegény családban élő gyermekeket, romaügyet és a hátrányos helyzetű településeket érintő fejlesztéseket. A szegénység újratermelődésének felszámolása érdekében az NTFS komplex

megközelítést alkalmaz⁵⁴: ezt kell követnünk megyei szinten is. A korábban már említett lakhatási szegénység kezelése mellett a szegénységet tartósan megakadályozó foglalkoztatási programokat, valamint a minőségi munkavállalást lehetővé tevő oktatási-képzési programokra a továbbiakban is szükség lesz.

A megye társadalmának sokszínűségét mutatja be a mikrocenzus 2016-os adatszolgáltatása⁵⁵:

Terület	Népesség	Ebből:													
		magyar	bolgár	ci-gány (roma)	görög	horvát	len-gyel	német	ör-mény	ro-mán	ru-szi n	szerb	szlo-vák	szl o-vén	uk-rán
		nemzetiséghez tartozik													
Összesen															
Észak-Alföld	1 460 630	1 447 806	361	82 115	110	200	361	7 045	114	4 217	337	165	363	–	3 018
Szabolcs-Szatmár-Bereg	555 529	553 043	152	43 628	65	77	69	2 528	18	1 528	295	6	220	–	2 430
Ország összesen	9 803 837	9 632 744	4 022	309 632	4 454	22 995	8 245	178 837	2 324	36 506	2 342	11 127	29 794	2 700	10 996

15. sz. táblázat: A népesség nemzetiséghez tartozás és nemek szerint, fő (2016)

⁵⁴ Forrás: www.kormany.hu (Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia)

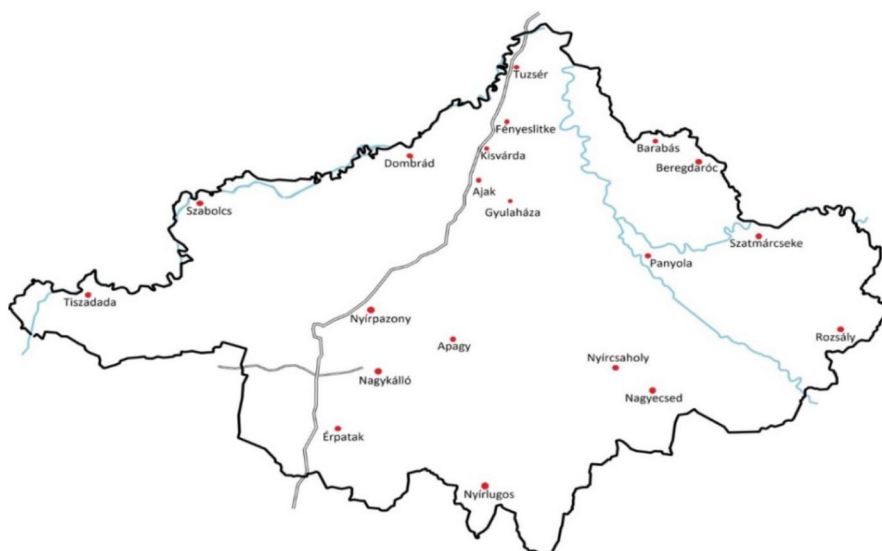
⁵⁵ Forrás: http://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_12_nemzetisegi_adatok

II.5.1. Területi identitás

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye jelen elemző dokumentumban ismertett geoföldrajzi, illetve történelmi háttere formálta az egyének közösséghez tartozását. A területi identitás azonosítása meghatározó lehet, a terület történelmének, hagyományainak gyökerében rejlik.

Megyénk meglehetősen unikális helyzetben van. A települések nagy száma és az a történelmi sajátosság, hogy ez a megye több régebbi közigazgatási egység összeillesztésével jött létre azt eredményezi, hogy valódi – történelmi gyökerekkel bíró egységes - megyei identitásról nem beszélhetünk. Legalább négy meghatározó és külön történettel, hagyománnyal rendelkező térség alkotja a megyét - Nyírség, Szabolcs, Bereg és Szatmár. A megyei szintű komplex gondolkodást ez nehezítheti (maga után vonva a komplex együttműködések hiányát is), ugyanakkor építeni lehet a már jelenlévő Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei identitásra.

A területi szereplők a térségi jellegű projekteket helyezik előtérbe, a megyei identitás további erősítése érdekében vállalta fel a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat a megyei identitás erősítését, alábbi fókusztelepüléseken⁵⁶:

20. sz. ábra: Fókusztelepülések

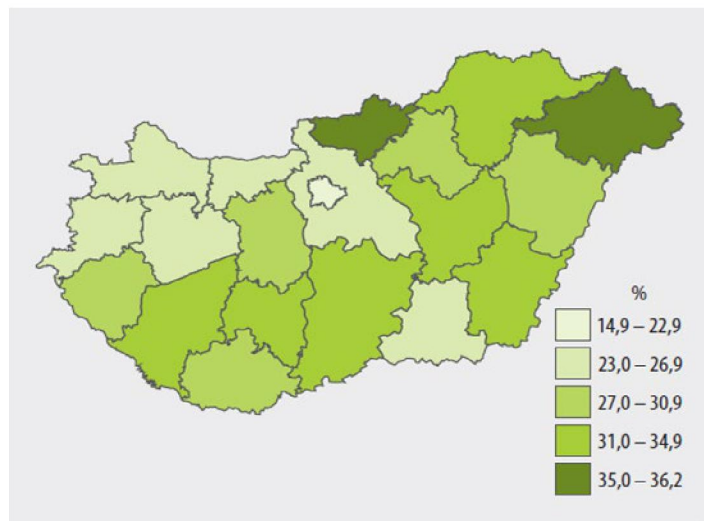
A területi identitás a társadalmi felzárkózási politikának is fontos eszköze, melynek eredménye nemcsak a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei lakosokra (közösségre) hat, hanem közvetve a közjót is gyarapítja, kitüntetett szerepe van a társadalmi konfliktusok megoldásában, a megyéhez való kötődés erősítésében, így a társadalmi kohézió és a társadalmi befogadás biztos alapja. Az identitás erősítésével tudatosabbá válhatnak a helyi, térségi, megyei közösségek, erősítve az öngondoskodás képességét.

⁵⁶ Forrás: Megalapozó dokumentum - Itthon, együtt, közösen, Szabolcs-Szatmár-Beregben

II.5.2. Humán erőforrás

A humán erőforrás jelentős megyei adottság, alapvető hozzáadott értéket képvisel a megyei fejlesztési potenciáljában. A megyei terület- és gazdaságfejlesztés nem választható szét a humán erőforrás állapotától. A demográfiai, foglalkoztatási pillérek metszéspontjában az iskolázottság témaköre áll.

A népesség iskolázottsági szintje Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében elmarad az országos átlagtól.

21. sz. ábra: A legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya a 15 éves és annál idősebb népességben, % (2016)⁵⁷

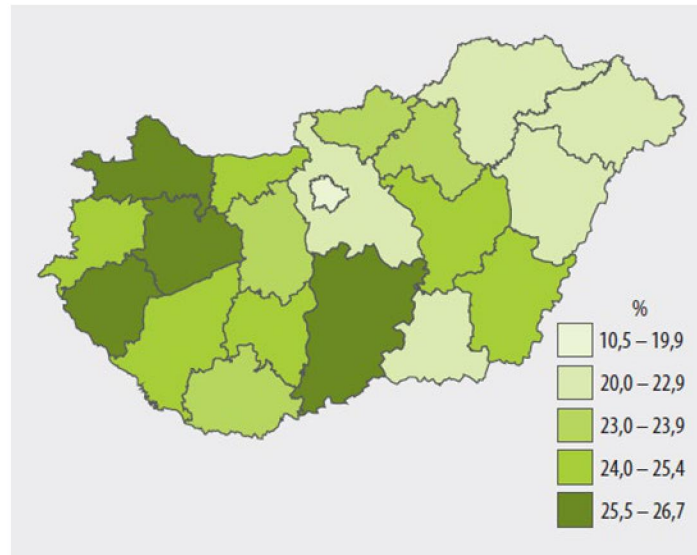
Terület	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Ellátásban részesülő inaktív	Eltartott	Összesen
Általános iskola 8. évfolyam vagy annál alacsonyabb					
Szabolcs-Szatmár-Bereg	48 479	6 806	81 855	31 484	168 624
Ország összesen	516 487	68 814	1 192 898	438 987	2 217 186
Középfokú iskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel					
Szabolcs-Szatmár-Bereg	69 161	5 142	25 345	4 203	103 851
Ország összesen	1 173 840	69 545	440 043	66 364	1 749 792
Érettségi					
Szabolcs-Szatmár-Bereg	78 454	5 286	29 755	17 071	130 566
Ország összesen	1 581 669	82 261	701 419	333 912	2 699 261
Egyetem, főiskola stb. oklevéllel					
Szabolcs-Szatmár-Bereg	45 788	1 196	13 288	2 122	62 394
Ország összesen	1 231 453	29 844	393 932	60 432	1 715 661

16. sz. táblázat: A 15 éves és annál idősebb népesség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és gazdasági aktivitás szerint, fő (2016)⁵⁸

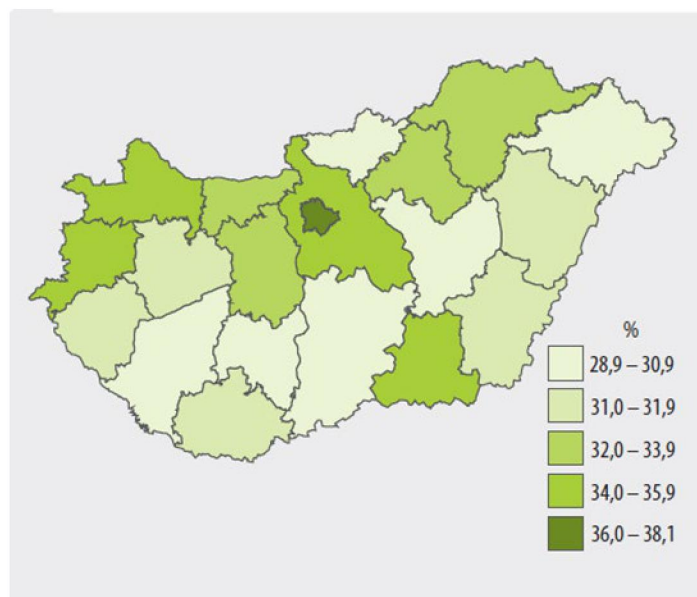
⁵⁷ Forrás: Mikrocenzus 2016, KSH

⁵⁸ Forrás: https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_4_iskolazottsagi_adatok

A 15 éves és annál idősebb fővárosiak 15%-a, a megyeszékhelyeken élők 19%-a legfeljebb alacsonyabb végzettségű volt, a községekben élők 37%-ának nem volt általános iskolánál magasabb végzettsége. Budapest után Győr-Moson-Sopron és Pest megyében (23, illetve 24%) volt a legalacsonyabb, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyében (egyaránt 36%) jóval az országos átlag feletti volt a legfeljebb általános iskolát végzettek aránya.

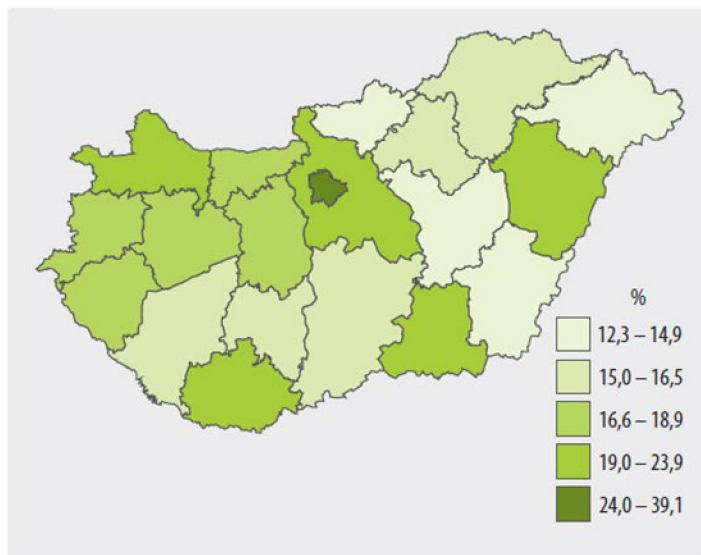
22. sz. ábra: A szakmunkás, szakiskolai végzettségűek aránya a 15 éves és annál idősebb népességben, % (2016)⁵⁹

23. sz. ábra: Az érettségizettek aránya a 18 éves és annál idősebb népességben, % (2016)

⁵⁹ Forrás: Mikrocenzus 2016, KSH

A 18 éves és annál idősebb népességből az érettségizettek aránya a fővárosban, a megyeszékhelyeken és a többi megyei jogú városban a legnagyobb (37-38%), a többi városban elérte az országos átlagot (33%), a községekben pedig jóval az átlag alatt maradt (27%). A legfeljebb érettségit szerzők hányada Csongrád és Pest megyében volt a legmagasabb (35-36%), Tolna, Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében pedig a legalacsonyabb (29%).

24. sz. ábra: A diplomások aránya a 20 éves és annál idősebb népességben, % (2016)⁶⁰

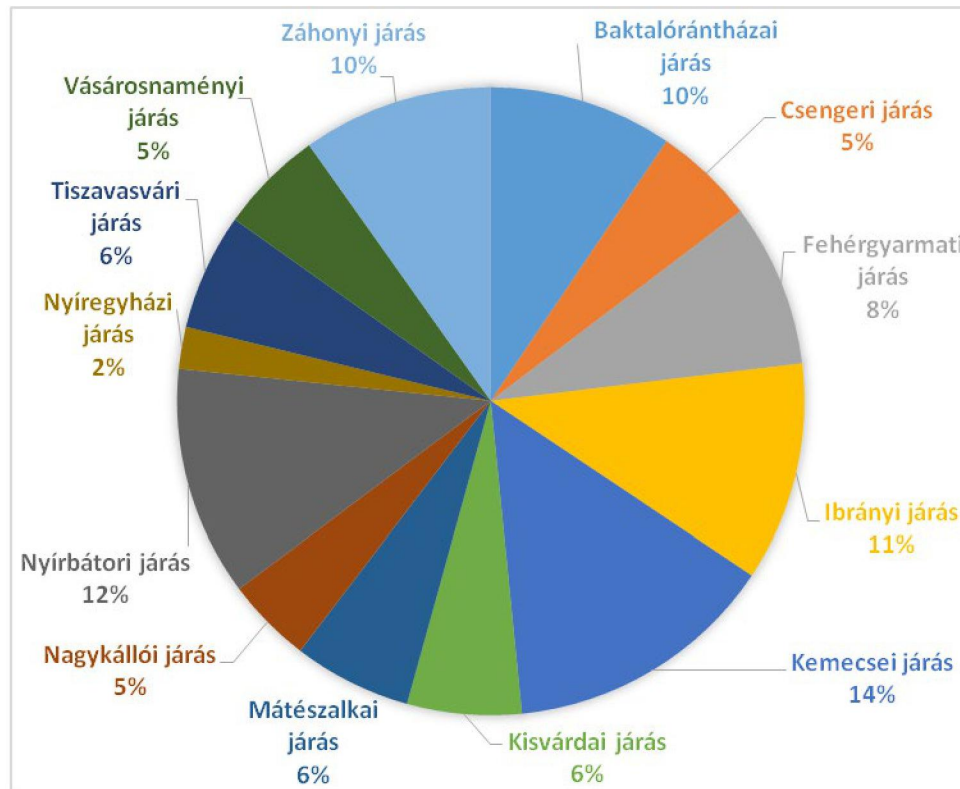
Jelentős területi különbségek tapasztalhatók a nem dolgozó és nem is tanuló fiatalok arányát tekintve is. A 15-19 évesek között, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 10 százalék körüli az arány (pl. Fejér megyében 2 százalék), a 20-24 éves fiatalok között Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében több mint 30 százalék a nem dolgozók és nem is tanulók aránya (Csongrád megyében például 10 százaléknál kevesebb).⁶¹

Az alacsony iskolai végzettség, a szakképzettség hiánya, az etnikumhoz tartozás nehezítik a munkaerőpiaci helytállást, mely foglalkoztatási nehézséget, tartós munkanélküliséget, jövedelmi szegénységet, végső esetben kirekesztést eredményezhet. Az alacsony, legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legnagyobb, ahol a 25-50 évesek egynegyede tartozik ehhez a csoporthoz. Az általános iskolák felső tagozatát tekintve az észak-magyarországi és az észak-alföldi megyékben a leggyakoribb az évismétlés, ezen belül is kiugróan nagymértékű Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében.

⁶⁰ Forrás: Mikrocenzus 2016, KSH

⁶¹ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Szolgáltatási Út Térképe (2020)

Járási szinten vizsgálva az adatokat: az adott tanítási évben évismétlésre kötelezett tanulók számát elemezve még szembetűnőbbek az egyenlőtlenségek (az adatok a járások tanulólétszámaához viszonyított arányokat tükrözik vissza):

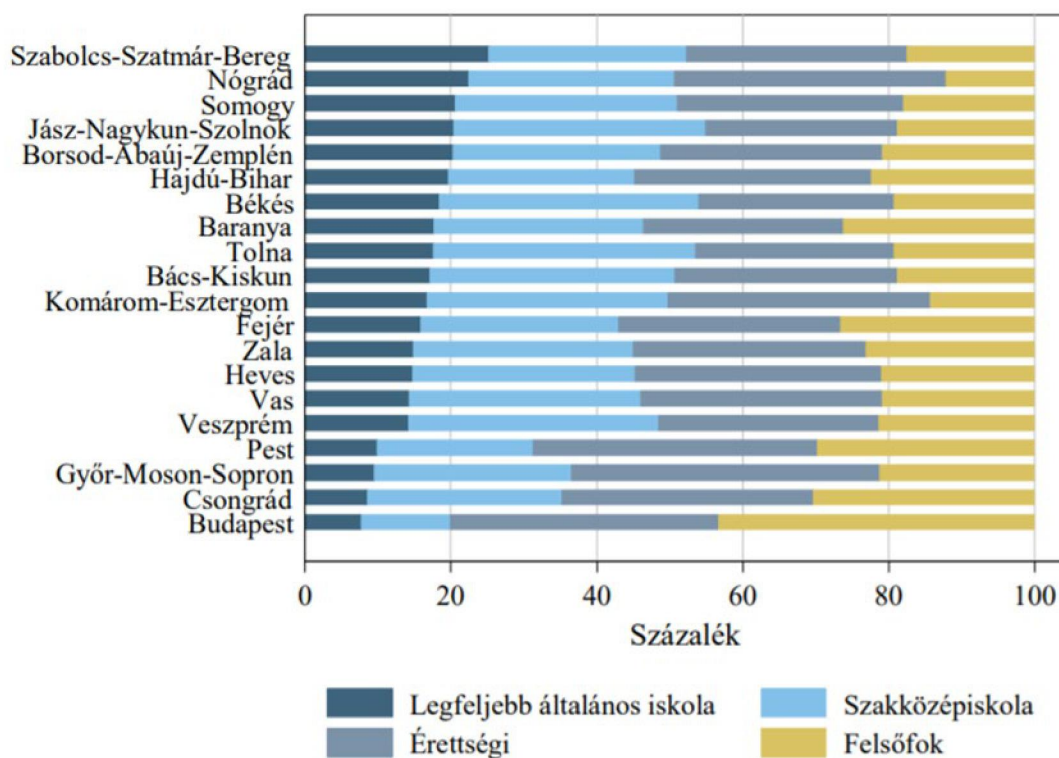

25. sz. ábra: A 2019/2020. tanév II. félévében évismétlésre kötelezett tanulók aránya⁶²

A végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentésének alapja a köznevelési rendszerben tanulmányokat folytató, de lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók kiemelt, komplex támogatása, ami a köznevelési rendszer szintjén elsősorban a korai iskolaelhagyással kiemelten érintett köznevelési intézmények fejlesztésével, illetve az ezen intézmények és pedagógusaik számára nyújtott szakmai szolgáltatások biztosításával érhető el.⁶³

⁶² Forrás: <https://www.kir.hu/kir2esl/Lekerdezések>, saját szerkesztésű diagram

⁶³ Forrás: www.oktatás.hu

26. sz. ábra: A 25-50 éves népesség megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint, megyék szerint, % (2016)⁶⁴

A megyei adatokból is kitűnik, hogy a köznevelési intézmények száma a szakközépiskolai és a szakgimnáziumi statisztikák kivételével emelkedő vagy stagnáló képet mutat. A két kivétel oka a szakképzési rendszer átalakításában keresendő. A duális képzések, a munkaerőpiacon történő azonnali elhelyezkedés, a kereslethez igazodó képzési rendszer átalakítása nagyon aktív munkaerőpiaci és köznevelési együttműködést feltételez.

Területi egység		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
neve	szintje										
Óvodai											
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	295	291	290	297	298	296	295	294	297	297
Észak-Alföld	régió	665	659	652	678	678	677	676	674	679	680
Összesen	ország	4 358	4 336	4 321	4 532	4 544	4 564	4 574	4 579	4 598	4 608
Általános iskolai											
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	230	229	229	247	247	246	246	246	246	258
Észak-Alföld	régió	518	507	510	592	594	591	587	587	590	603
Összesen	ország	3 306	3 252	3 251	3 605	3 621	3 594	3 587	3 585	3 575	3 601
Szakiskolai és képességfejlesztő iskolai											
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	6	6	6	5	4	4	4	5	5	6
Észak-Alföld	régió	21	21	21	19	17	14	16	20	19	18
Összesen	ország	151	151	153	153	155	134	159	200	205	201

⁶⁴ Forrás: A közoktatás indikátorrendszere 2017, MTA KRTK KTI

Szakközépiskolai											
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	68	89	100	112	103	74	53	44	36	34
Észak-Alföld	régió	134	153	163	187	174	130	116	99	87	85
Összesen	ország	651	687	690	724	683	598	610	552	514	499
Gimnáziumi											
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	83	87	96	93	101	109	120	122	104	101
Észak-Alföld	régió	171	174	182	176	183	188	202	200	181	181
Összesen	ország	876	879	877	869	882	860	894	892	866	858
Szakgimnáziumi											
Szabolcs-Szatmár-Bereg	megye	61	63	74	78	80	78	68	56	47	49
Észak-Alföld	régió	157	157	165	177	176	167	158	137	124	122
Összesen	ország	939	928	921	979	941	893	830	772	714	685

17. sz. táblázat: A köznevelési intézmények feladat-ellátási helyeinek száma (2010-2019)⁶⁵

Fontos kihangsúlyozni a bölcsődei nevelés fontosságát is. A bölcsődei nevelés célja, hogy a kisgyermeknek elsajátítsák azokat a készségeket, képességeket, amelyek segítik őket abban, hogy hatékonyan és kiegyensúlyozottan viselkedjenek saját kulturális környezetükben, sikeresen alkalmazkodjanak annak változásaihoz. A bölcsődei nevelés mindezt olyan szemlélettel és módszerekkel teszi, amelyek segítik a családi nevelés elsődlegességének tiszteletét. A bölcsődei nevelés további célja, hogy a koragyermekkorai intervenció szemléletének széles körű értelmezésével összhangban minden kisgyermekre és családjára kiterjedő prevencióstevékenységet folytasson.

A bölcsődei ellátást nyújtó intézmény, szolgáltató családbarát szolgáltatásként hozzájárul a családok életminőségének javításához. A bölcsődei helyek fejlesztése a szülők munkavállalási esélyeinek növelését, illetve a munka világába történő visszatérését segíti, támogatja. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretéből 87 hatályos szerződés kötött bölcsődei férőhelyek létrehozására vagy fejlesztésére 18,2 milliárd forint értékben.⁶⁶ Település- és gazdaságfejlesztésre gyakorolt hatása megkérdőjelezhetetlen, mértéke a megvalósítás függvényében elemzendő).

Szociális helyzet

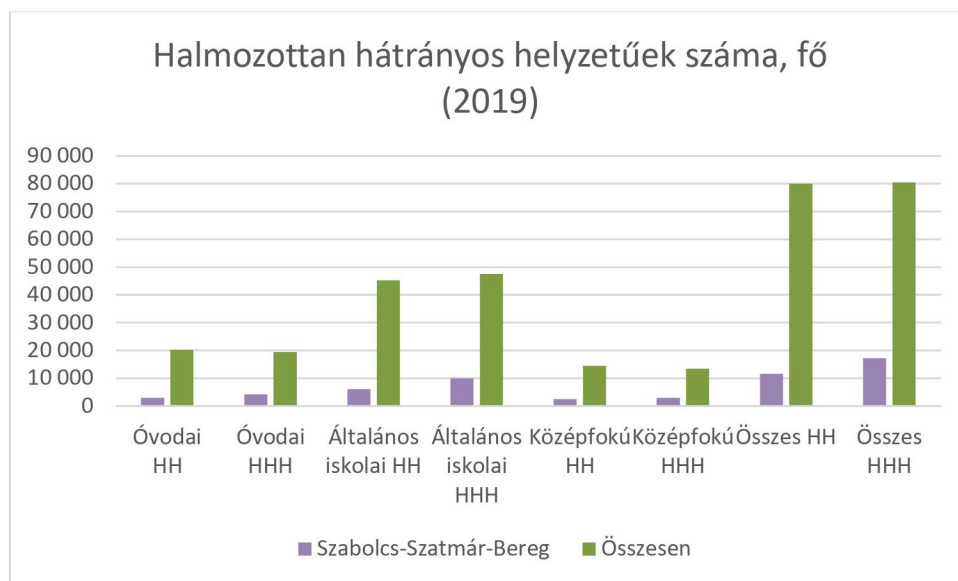
A szociális ellátórendszer jelentősen hozzájárul a jövedelmi különbségek és a szegénység enyhítéséhez. A szociális ellátás keretében a személyes gondoskodás intézményei a szociális alapellátásokat és szakellátásokat nyújtják. Valamennyi településen a helyi önkormányzat feladata megszervezni a szociális alapellátásokat. A szociális törvény meghatározza azokat az alapellátásnak minősülő feladatokat, amelyeket a helyi önkormányzatoknak kell biztosítani. Azon elv mentén, miszerint a szolgáltatások működtetésével kapcsolatos feladatoknak és felelőségeknek minél közelebb kell kerülniük a lakossághoz, az a felismerés fogalmazódik meg, hogy az emberek sajátos szükségleteit legjobban az önkormányzatok ismerik, s így lehetővé válik a helyi és egyéni körülményekhez, igényekhez történő ellátás biztosítása. Bár a szociális ellátást döntően az önkormányzatok végzik, viszont az egyház és egyéb karitatív, nonprofit szervezetek egyre nagyobb szerepet vállalnak ezen szolgáltatások biztosításában.

⁶⁵ Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi009b.html (2020)

⁶⁶ Forrás: www.palyazat.gov.hu

Országos viszonylatban a többségében időskorúak számára nyújtott alapellátásokban (szociális étkeztetés, házi segítségnyújtás, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás) részesülők megfelelő korú népességben belüli aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legmagasabb.

Hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűek számát mutatja be az alábbi táblázat (hátrányos helyzetű gyermek, akinél a szülő vagy befogadó alacsony iskolai végzettségű, alacsony foglalkoztatottságú, elégtelen lakókörnyezetben él, halmozottan hátrányos helyzetű gyermek/fiatal, aki nevelésbe vett, utógondozói ellátásban/tanulói jogviszonnyal rendelkezik, aki gyermekvédelmi kedvezményre jogosult). Az alábbi adatok szerint az országos 80 487 halmozottan hátrányos gyermek 22%-a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él.

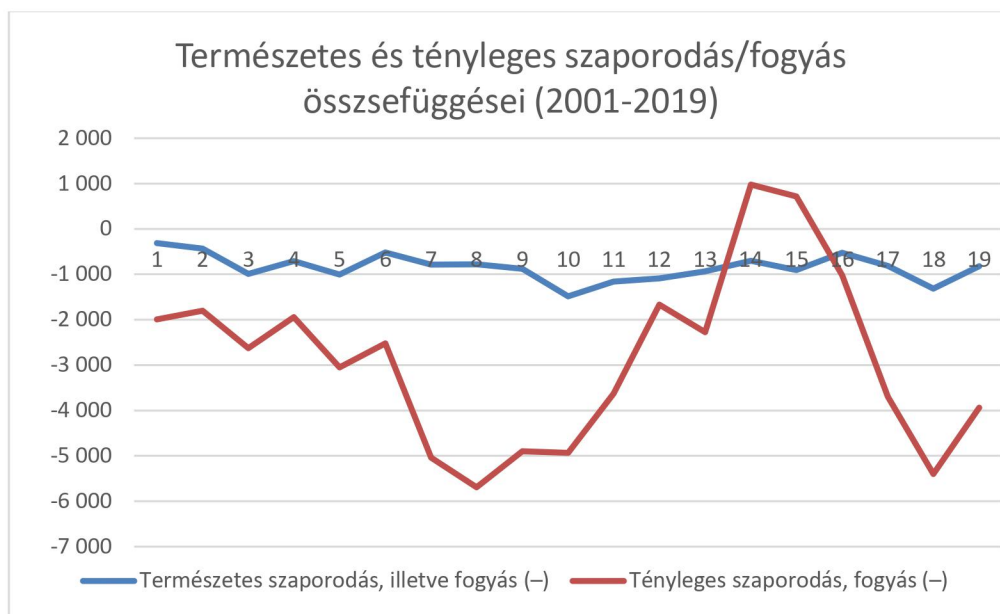
27. sz. ábra: Halmazottan hátrányos helyzetűek száma, fő (2019)

II.5.2.1. Demográfia

Megyei szinten a népmozgalmi folyamatok eltérően alakultak: Csongrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Komárom-Esztergom, Pest, Veszprém, Fejér és Jász-Nagykun-Szolnok megyében több gyermek született, mint egy évvel korábban, ugyanakkor a többi megyében és Budapesten 0,3-7,4%-kal kevesebb csecsemő jött a világra. A legnagyobb mértékű csökkenés Zala megyét jellemezte. A halálozások száma a fővárosban, illetve a megyék több mint felében csökkent (0,1-4,0%-kal), a legnagyobb mértékben Győr-Moson-Sopron és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A legszámottevőbb növekedést (3,7%-ot) Jász-Nagykun-Szolnok megyében regisztrálták.

A születések és a halálozások egyenlege az ország valamennyi megyéjében és Budapesten is népességfogyáshoz vezetett. A természetes fogyás mértéke Pest, Győr-Moson-Sopron és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 10%-felett csökkent 2018-hoz képest, míg Jász-Nagykun-Szolnok és Bács-Kiskun megyében hasonló mértékben növekedett a veszteség.

A természetes/tényleges szaporodás, illetve fogyás alakulása alább trend szerint alakult 2001-2019 között:

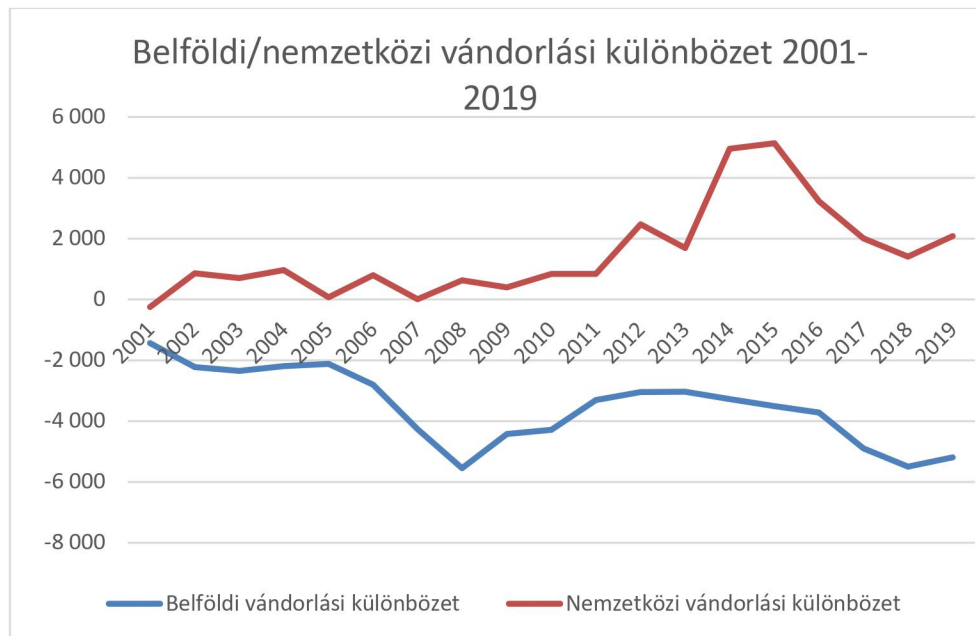

28. sz. ábra: Természetes és tényleges szaporodás/fogyás összefüggései (2001-2019)

A belföldi vándorlási különbözet mutatója a megyére vonatkoztatva: az odavándorlók és az elvándorlók számának különbözetét tartalmazza ezer lakosra számítva, amely magába foglalja az állandó és az ideiglenes vándorlást is.

A mutató megjelenítése azért fontos, mert egy adott földrajzi terület (jelen esetben a megyénk) népesség vonzó hatását, illetve annak hiányát fejezi ki. Megyénk esetében a tendencia bár csökkenő mértékben, de még mindig negatív tartományban mozog.

A nemzetközi vándorlási különbözet az adott évben megyénkbe bevándorló és kivándorló külföldi állampolgárok számának különbözetét tartalmazza ezer lakosra számítva. Ennek alapján megyénk befogadó.

29. sz. ábra: Belföldi/nemzetközi vándorlási különbözet (2001-2009)

A népesség idősödése országos tendencia. A népesség idősödésének egyik gyakran használt mérőszáma az öregedési index, amely egyben a jövőbeni tendenciákat vetíti előre (Az öregedési index az idős korú népességnek 65–X éves a gyermekkorú népességhez 0–14 éves viszonyított arányát fejezi ki. A népesség korösszetétele változásának és az elöregedés folyamatának legfontosabb indikátora, amelynek a demográfiai jövő szempontjából van kiemelt jelentősége.)

Az öregedési index a 14 éves és ennél fiatalabb népességre jutó idősök (65 évesek és annál idősebbek) arányát mutatja. A 99-es öregedési index a megye elöregedési folyamatának erősödését mutatja, bár országos viszonylatban még így is Szabolcs-Szatmár-Bereg megye van a 2. legkedvezőbb helyzetben (fontos megjegyezni, hogy az idősellátásra ellátásra várakozók arányszáma 2019. évben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2 166 fő volt - az országos várakozók számának alig 5,4 %-a).

A megye öregedési indexe a 2020. évben 107, az országos értéknél 29,6 %-kal kedvezőbb értéket mutat.

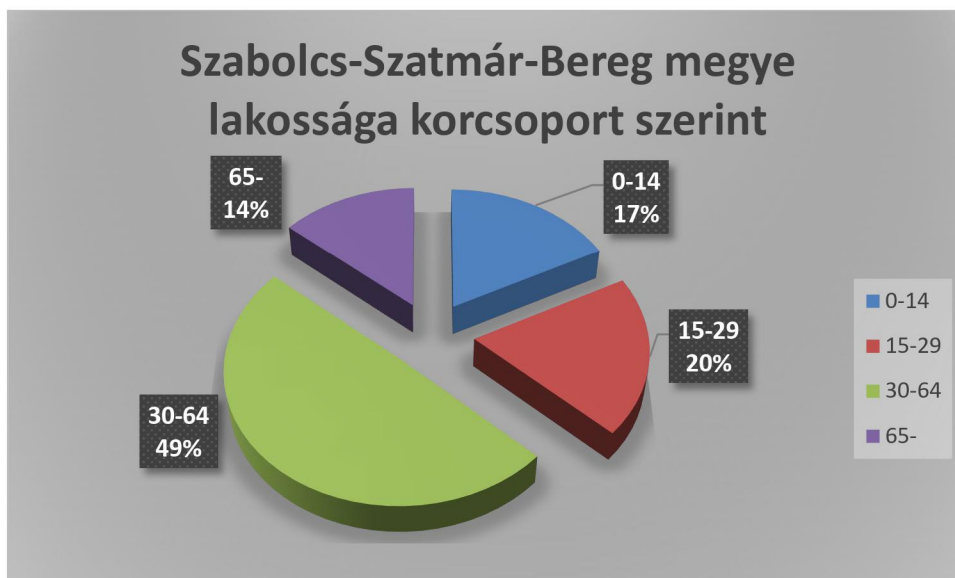
Az idős népesség eltartottsági rátája az idős korú népességnek (65–X éves) az aktív korú (15–64 éves) népességhez viszonyított arányát fejezi ki. Az indikátor a népesség korösszetételéről nyújt információt, amelynek a társadalmi ellátó rendszerekben van jelentősége. A mutató mértéke és változásának iránya azt jelzi, hogy mekkora, és hogy növekvő vagy csökkenő terhet jelent a munkavállalási korú népességnek az időskorúak eltartása.

Területi egység neve	A gyermeknépesség eltartottsági rátája			Az idős népesség eltartottsági rátája			Az eltartott népesség rátája			Öregedési index		
	2001	2012	2020	2001	2012	2020	2001	2012	2020	2001	2012	2020
Budapest	18,6	18,4	20,4	25,7	27,5	31,9	44,3	45,9	52,3	138,3	149,1	156,8
Pest	25,6	24,1	25,7	19,0	21,4	26,7	44,6	45,5	52,5	74,1	89,0	103,9
Fejér	25,2	20,6	22,0	19,5	22,7	29,1	44,7	43,3	51,1	77,7	110,0	132,4
Komárom-Esztergom	24,5	20,9	22,1	19,7	23,4	28,6	44,2	44,3	50,7	80,7	112,0	129,5
Veszprém	24,1	19,9	21,2	20,7	24,7	31,8	44,9	44,7	53,0	86,0	124,3	149,6
Győr-Moson-Sopron	23,0	20,5	22,4	20,9	23,1	27,1	43,9	43,6	49,5	91,2	112,6	121,2
Vas	23,5	19,1	20,1	22,2	24,7	30,8	45,7	43,9	50,9	94,4	129,4	153,4
Zala	22,8	18,7	19,9	23,3	26,4	34,7	46,2	45,1	54,6	102,1	141,2	174,6
Baranya	23,4	20,3	21,1	21,6	25,3	32,3	45,0	45,6	53,3	92,2	124,2	153,2
Somogy	24,8	20,6	20,9	22,7	25,7	34,1	47,5	46,3	55,0	91,6	125,0	163,1
Tolna	24,9	20,1	21,4	22,5	25,2	33,5	47,5	45,3	54,9	90,4	125,3	156,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	28,4	23,8	24,4	21,6	24,0	29,3	50,0	47,8	53,7	76,0	101,0	119,7
Heves	24,3	21,6	22,2	24,5	27,0	33,2	48,8	48,5	55,4	100,8	125,0	149,5
Nógrád	24,8	21,2	21,2	23,5	26,7	33,0	48,3	47,8	54,2	94,7	126,0	155,9
Hajdú-Bihar	27,4	22,3	22,7	20,1	22,2	28,1	47,6	44,5	50,7	73,4	99,6	123,8
Jász-Nagykun-Szolnok	26,3	21,9	22,7	23,1	25,9	31,9	49,4	47,8	54,6	88,1	118,5	140,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	30,6	24,7	23,5	19,3	19,7	25,2	49,9	44,3	48,7	63,1	79,9	107,0
Bács-Kiskun	25,4	21,2	22,2	22,9	25,7	31,7	48,4	46,9	54,0	90,3	121,5	142,7
Békés	24,9	20,1	19,9	24,9	27,4	34,9	49,8	47,5	54,8	100,3	136,6	175,7
Csongrád-Csanád	23,4	19,9	20,5	22,7	26,0	32,3	46,1	45,8	52,8	96,8	130,5	157,8
Összesen	24,3	21,1	22,2	22,2	24,6	30,3	46,5	45,7	52,5	91,3	116,4	136,6

18. sz. táblázat: Eltartottsági ráta, öregedési index (2001-2020)⁶⁷

Míg megyénk népessége 2001 és 2011 között több, mint 4 %-kal csökkent, addig a 65 év fölötti népesség aránya 2 %-kal emelkedett. Az országos adatokhoz képest második legalacsonyabb az öregedési ráta, ugyanakkor megyénkben is megjelenik az öregedési tendencia. A lent található grafikon a lakosság korcsoport szerinti megoszlását ábrázolja 2011. évi népszámlálási adatokat vizsgálva.

⁶⁷ Forrás: KSH adatbázis, 2020

30. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakossága korcsoport szerint (2011)⁶⁸

A „demográfiai öregedés” a maga átütő társadalmi hatásaival kedvezőtlen folyamatot jelent, az élettartam meghosszabbodása nagyon is öröndetes jelenség. Meghosszabbodott az idős kor periódusa és ez az életszakasz gazdaságilag, pénzügyileg, szociálisan, egészségi szempontból igen jelentősen eltér az aktív kortól. Ezeknek a kihívásoknak a toleráns kezelése része a társadalmi szolidaritásnak.⁶⁹

Magyarországon az ellátottak száma csökkent 2019 folyamán, ugyanakkor az ellátások reálértéke változatlan maradt. Hazánkban minden ötödik ember öregségi nyugdíjas volt, arányuk az összes ellátotton belül a fővárosban volt a legmagasabb, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legalacsonyabb. Az öregségi nyugdíj feltétele a nyugdíjkorhatár elérése és az előírt szolgálati idő összegyűjtése. A népesség korösszetétele mellett egy adott terület gazdasági helyzete és az ott élők egészségi állapota is befolyásolja az öregségi nyugdíjasok arányát. Erősen korlátozott munkavállalási lehetőségeknél vagy rossz egészségi állapot esetén nehezebb megszerezni a nyugdíjjogosultságot. Az öregségi nyugdíjasok aránya az összes ellátotton belül Budapesten volt a legmagasabb (88%), valamint (Komárom-Esztergom megye kivételével) a közép- és a nyugat-dunántúli megyékben haladta még meg a 80%-ot. A megyék közül Szabolcs-Szatmár-Bereg volt az egyetlen, ahol az öregségi nyugdíjasok aránya 70% alatt maradt, miközben a megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásokban és a főellátásként özvegyi nyugdíjban részesülők együtt az ellátottak közel negyedét tették ki (24%). Budapesten utóbbiak mindössze 8%-os arányt képviseltek.

Az öregségi nyugdíj átlagos összege jelentős területi különbségeket mutatott. A budapesti adat kiemelkedő: 161 ezer forint, az országos átlagot 26 ezer forinttal, a Bács-Kiskun megyei legalacsonyabb értéket 41 ezer forinttal haladta meg. Az országos átlagnál magasabb összegű

⁶⁸ Forrás: <http://www.ksh.hu/nepszamlalas>

⁶⁹ Forrás: Öregedés és társadalom (Dobossy – S. Molnár – Virágh), demografia.hu

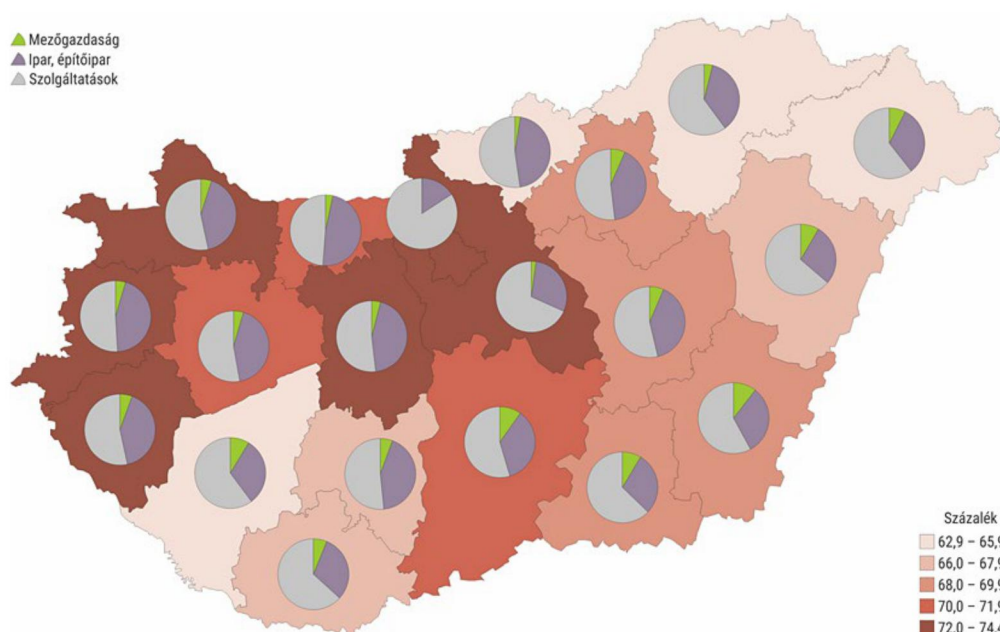
ellátást Budapesten kívül csak Pest megyében, valamint Közép-Dunántúlon (Komárom-Esztergom és Fejér megyében) folyósítottak. Az Alföld három megyéjében, Bács-Kiskun, Békés és Szabolcs-Szatmár megyében nem érte el a 121 ezer forintot sem a havi átlagos összeg. A 100 ezer forintnál kisebb összegű nyugdíjban részesülők aránya sajnos megyénkben volt a legmagasabb 37–39%, míg Budapesten 18% alatt maradt.⁷⁰

⁷⁰ Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/nyugdij/nyugdij19.pdf>

II.5.2.2.Foglalkoztatás

Országosan 77 ezer üres álláshelyet tartottak nyilván 2020 első negyedévében, 20%-kal kevesebbet, mint egy évvel korábban. Tíz üres álláshelyre átlagosan 37 álláskereső jutott. Míg Budapesten a 2020. március végi üres álláshelyek száma 1,3%-kal meghaladta a nyilvántartott álláskeresők létszámát, addig Békés megyében tíz helyre 87 álláskereső jutott.

Március végén 9,4 ezer betöltetlen álláshelyet tartottak nyilván megyénkben 2020. első három hónapjában, számuk 23%-kal elmaradt az egy évvel korábbtól. Tíz üres álláshelyre 33 álláskereső jutott, 5-tel több, mint 2019 márciusában.

31. sz. ábra: A 15-64 éves népesség foglalkoztatási rátája, a foglalkoztatottak megoszlása nemzetgazdasági szektoronként, megyénként, % (2019)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2019 IV. negyedévében a 15-74 éves népesség 61,4%-a, 258 ezer fő volt gazdaságilag aktív, számuk 3,7%-kal kevesebb volt, mint egy évvel korábban. Az aktivitási arány 1,6 százalékponttal elmaradt az országostól. A munkaerőpiacon 238 ezer fő foglalkoztatottként, 20 ezer fő munkanélküliként jelent meg. A foglalkoztatottak száma a hazai növekedéssel szemben csökkent, a munkanélkülieké az országosnál jelentősebb mértékben fogyott 2018 IV. negyedévéhez képest. A foglalkoztatási ráta 56,5%, a munkanélküliségi ráta 7,9% volt, előbbi 4,4 százalékponttal alacsonyabb, utóbbi 4,6 százalékponttal magasabb volt az országos átlagnál. A munkanélküliségi ráta a megyéket és a fővárost tekintve itt volt a legmagasabb. Az inaktívok száma 162 ezer főt tett ki, 3,1%-kal többet az egy évvel korábbinál. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – 2019-ben – a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete 252 ezer, a családi kedvezmény nélkül számított havi nettó

átlagkereset 168 ezer forint volt. Közfoglalkoztatottak nélkül számolva a bruttó átlagkereset 287 ezer, a nettó átlagkereset 191 ezer forintra emelkedett.

(Ugyanezen adatok lassú növekedést mutatnak 2020 I. negyedévében Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, hiszen a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete 265 ezer, az adókedvezmény nélkül számított havi nettó átlagkereset 176 ezer forint volt. Közfoglalkoztatottak nélkül számolva a bruttó átlagkereset 301 ezer, a nettó átlagkereset 200 ezer forintra emelkedett).

A bruttó és nettó átlagkereset – a közfoglalkoztatottakkal együtt számítva – egyaránt 10,7%-kal múlta felül a 2018. évit, a növekedés üteme kisebb volt az országosnál. A keresetek 31,4%-kal alacsonyabbak voltak, mint országosan.

A keresetnövekedés a versenyszférában 12,3, a költségvetési szférában 8,0%-ot tett ki. Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete a versenyszférában 271 ezer, a költségvetési szférában 231 ezer forint volt.

A legmagasabb átlagkeresetű művészet és szabadidő, valamint víz- és hulladékgazdálkodás nemzetgazdasági ágak bruttó átlagbére 90, illetve 72 ezer forinttal meghaladta a megyei átlagot.

Az átlagkereset a fizikai foglalkozásúaknál 13,4, a szellemieknél 7,2%-kal emelkedett. A fizikai foglalkozásúak bruttó átlagkeresete 200, a szellemieké 335 ezer forintra bővült. A fizikai foglalkozásúak keresete itt volt a legalacsonyabb.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2019. december végén 24 ezer álláskeresőt tartottak nyilván, számuk az egy évvel korábbihoz képest az országosnál (2,9%) nagyobb mértékben, 14%-kal csökkent. A pályakezdő álláskeresők száma (2776 fő) 14%-kal visszaesett, az összes álláskeresőhöz viszonyított arányuk 12% volt. Utóbbi arány itt a legmagasabb a főváros és a megyék között.

Az álláskeresők 40%-a legfeljebb 3 hónapja, 27%-a tartósan, egy évet meghaladóan nem tudott elhelyezkedni. A tartósan állás nélkül lévők száma 6,1%-kal csökkent az egy évvel korábbihoz képest.

Az álláskeresők 55%-a legfeljebb az általános iskola 8 osztályával, 22%-a szakmunkás, szakiskolai bizonyítvánnyal, 20%-a érettségivel, illetve technikus végzettséggel, 2,9%-a diplomával rendelkezett.

A nyilvántartott álláskeresők 35%-a szociális ellátásban, 13%-a álláskeresési járadékban, 10%-a álláskeresési segélyben részesült, 42%-uk nem kapott semmilyen pénzügyi ellátást. Az ellátottak aránya az előző év azonos időpontjához viszonyítva 0,2 százalékponttal nőtt.⁷¹

A személyi jövedelemadózás kiemelt adatai között a NAV adatbázis alapján Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a bevallók száma 276 890 fő, munkaviszonyból származó jövedelem 527 750 millió forint, önálló tevékenységből származó 18 395 millió forint, mezőgazdasági őstermelői

⁷¹ Forrás: TOP 100 (2019)

tevékenységből 1 037 millió forint. 2018-as NAV adatok alapján az egy főre jutó összevonás alá eső jövedelem 2 192 ezer forint.

A foglalkoztatottság térségenként eltérő gazdasági szerkezete eltérő kitettséget is jelent a COVID-19 okozta válság kezelésében.⁷² Jelentősen javult 2013 és 2019 között a munkaerőpiaci helyzet: nőtt a 15-64 évesek gazdasági aktivitása, ami bővülő foglalkoztatottság és csökkenő munkanélküliség mellett ment végbe. A foglalkoztatottság minden megyében nőtt, a legnagyobb mértékben a kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzetű térségekben, így a területi különbségek valamelyest csökkentek. A foglalkoztatási ráta a gazdaságilag legfejlettebb területeken, leginkább Győr-Moson-Sopron és Vas megyében, valamint a fővárosban haladja meg az országos átlagot (70,1%).

A 15-64 évesek munkanélküliségi rátája minden megyében csökkent, országosan 11,3%-ról 3,5%-ra mérséklődött 2010 óta. A legnagyobb munkanélküliség 2019-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nógrád és Baranya megyét jellemezte.

A mezőgazdaságban az alföldi megyékben, a járvány miatt kialakult helyzet által jobban érintett iparban, építőiparban a közép- és nyugat-dunántúli megyékben, a szolgáltatásban pedig Budapesten dolgoznak a legnagyobb arányban.

A kedvező munkaerőpiaci tendenciákat töri meg a járványügyi helyzet. A kedvezőtlen folyamatok azon térségeket érinthetik érzékenyebben, ahol például a feldolgozóipar és a turizmus gazdasági súlya jelentős.

Közfoglalkoztatás

A közfoglalkoztatási szerződés megkötésének helye szerint a résztvevők havi átlagos létszáma 2020. januárban Szabolcs-Szatmár-Bereg (20,3 ezer fő) és Borsod-Abaúj-Zemplén (19,8 ezer fő) megyékben volt a legmagasabb. A hosszabb idejű közfoglalkoztatásban dolgozott a résztvevők 50,4 százaléka az országos arányt tekintve. Komárom-Esztergom (87,3%), Baranya (72,3%), Veszprém (71,4%), Győr-Moson-Sopron (70,5%), Nógrád (70,0%), megyéken belül volt a legnagyobb súlyú ez a programtípus. A közfoglalkoztatottak 36,3 százaléka dolgozott járási mintaprogramban. Az országos átlagnál jóval magasabb súlyú ez a programtípus Hajdú-Bihar (51,9%), Békés (50,9%) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (48,1%) megyékben. A közfoglalkoztatottak nyilvántartott álláskeresőkhöz viszonyított súlya 2020 januárjában Szabolcs-Szatmár-Bereg (44,8%) megyében volt a legmagasabb.⁷³

A közmunkások arányában is jelentős területi különbségeket látunk, ami – akárcsak a munkanélküliek aránya esetében – összefügg azzal, hogy milyen területi különbségek vannak a népesség iskolai végzettségében.

⁷² Forrás:

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ter_kul_jarvany/index.html#afoglalkoztatottsgrsgenkteltrgazdasgiszerkezeteeltrkitettsgetisjelenent

⁷³ Forrás: <https://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/>

II.5.3. Kulturális adottságok

A megye kulturális életének meghatározó szereplői között muzeális intézményeket, könyvtárakat, színházakat és levéltárat találunk. A könyvtári terület legfőbb szereplője a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, emellett 235 települési nyilvános könyvtár és jelentős számú könyvtári információs és közösségi hely van jelen a megyében. Az egyetlen kőszínház a Nyíregyházán működő Móricz Zsigmond Színház. A megye jelentős kulturális fesztiváljai (Nyírbátori Zenei Napok, Zoárd Napi Sokadalom, Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja, Kenderes Napok, Fényes Napok, Szamos Feszt, Határmenti Világzenei Fesztivál, PanyolaFeszt, stb.) identitásformálóak, turisztikai szempontból meghatározóak. A nyíregyházi VIDOR Fesztivál kulturális és turisztikai szempontból is meghatározó esemény.

A múzeumok közül a legjelentősebb a Jósza András Múzeum, amely mellett további múzeumok működnek megyénkben (pl. Szatmári Múzeum, Beregi Múzeum, Rétközi Múzeum, Báthori István Múzeum, Vasvári Pál Múzeum, Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény stb.). A megyében található múzeumok esetében strukturális változás figyelhető meg az elmúlt években. Az egy szervezeti struktúrába tartozó nyíregyházi Jósza András Múzeum 2013-ban kapta meg a megyei hatókörű városi múzeum besorolást, a Sóstói Múzeumfalú területi múzeumává vált, míg a Kállay Gyűjtemény közérdekű muzeális gyűjtemény lett. A megyében két olyan múzeum is található, amely a Magyar Nemzeti Múzeum tagintézménye lett: a nyírbátori Báthori István Múzeum, illetve a vajai Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény.

Hasonló változásokon esett át a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár is az utóbbi években. Korábbi fenntartójuk a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat volt, 2012. január 1-től október 1-ig pedig a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Intézményfenntartó Központ alá tartoztak. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeként működnek. Egyre fontosabb szerepet töltenek be a helytörténeti gyűjtemények.

A megye kulturális palettáját színezi a muzeális/levéltári intézményi kereteken túl működő állandó kiállítási helyszínek (például az ország keleti felében egyedülálló Vadászati Kiállítás, amely közel 600 m²-en került kialakításra Vásárosnaményban).

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, középkori templomokban Magyarország egyik leggazdagabb vidéke, a középkori templomoknak itt olyan sűrű hálózatuk maradhatott fent, amely egyedülálló. Szatmár és Bereg középkori egyházi örökségének egyedi hangulatát idézik a kisméretű templomok, a mellékük épített fa harangtoronyok, a gazdagon fennmaradt középkori freskók, a festett karzatok, a díszes kazettás mennyezetek, faragott szószékek. A Középkori Templomok Útja tematikus útvonal (területileg a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg, a romániai Szatmár és az ukrainai Kárpátalja megyén halad keresztül) a Kárpát-medencében egyedülálló vallási és kulturális örökséget (többek között Europa Nostra díjas templomokat) mutatja be az érdeklődő közönségnek.

II.5.4. Civil aktivitás

A civil és társadalmi szféra együttműködési metszéspontjain a bevált együttműködési formákon túl, a partnerség irányelveinek és szabályainak kereteit, a további együttműködés fejlesztésének lehetséges módjait kell meghatározni. Cél a megyei civil társadalom erősítése, az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti együttműködés harmonizálása, valamint a civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának elősegítése.

A civil és társadalmi szervezetek szerepe Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében meghatározó.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a bejegyzett nonprofit szervezetek száma körülbelül 2900 db.

A Civil Információs Centrumok (CIC-ek) hálózatát a társadalmi és civil kapcsolatokért felelős miniszter működteti és ellenőrzi. Helyettes államtitkári tájékoztató szerint a Civil Információs Centrum országos hálózati szinten 2020. július 1-jétől, immár Civil Közösségi Szolgáltató Központ (röviden: Civil Központ) elnevezéssel működik tovább. A pályázati úton elnyert címet olyan civil szervezetek viselhetik, amelyek vállalták, hogy a Civil tv. 52. §-ában és a címpályázati felhívásban meghatározott feladataikat ellenszolgáltatás nélkül nyújtják. A támogató, szolgáltató hálózat 2012. július 1-jén kezdte meg működését. A Civil Központokat működtető civil szervezetek minden megyében és a fővárosban kialakították irodáikat és várják a tanácsra, segítségre szoruló, vagy informálódni vágyó civil szervezetek képviselőit, munkatársait. A Civil Központok feladatát képezi többek között a civil szervezetek működésének szakmai támogatása, fenntarthatóságuk erősítése, továbbá az államháztartás alrendszereiből nyújtott támogatások szabályszerű felhasználásának elősegítése.

A Civil Központok által nyújtott főbb szolgáltatások a következők:

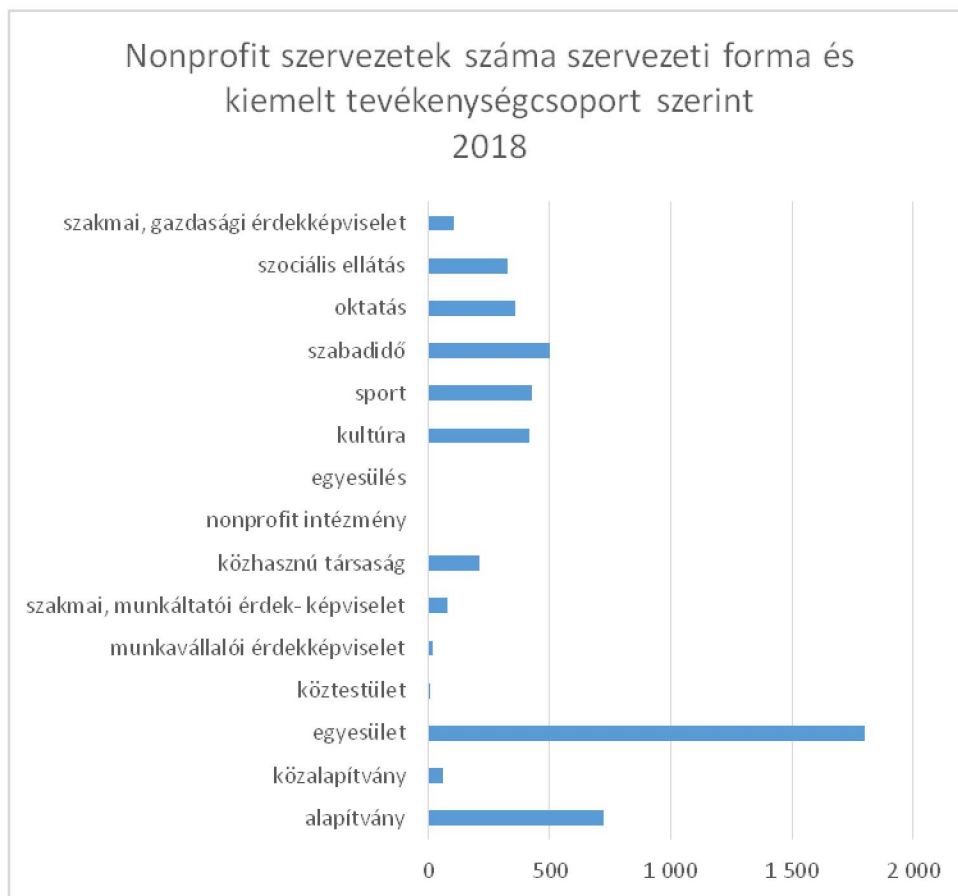
- segítséget nyújtanak a civil szervezetek számára az adminisztratív kötelezettségek teljesítéséhez;
- tájékoztatást nyújtanak támogatási lehetőségekről, pályázati kiírásokról;
- gyakorlati segítséget kínálnak és egyénre szabott tanácsadást végeznek civil szervezetek számára (jogi, közhasznúsági kérdésekben; pénzügyi, könyvelési, adózási kérdésekben; pályázati módszerekre, technikákra vonatkozóan; számítógép-kezelés területén);
- elősegítik a kommunikációt és ösztönzik az együttműködést a szektoron belül, és a szektorok között egyaránt.

Megyénkben működő Civil Központ minden járásban aktív szerepet tölt be, szoros partnerségben az önkormányzatokkal és a társadalmi szereplőkkel.

Magyarországon nőtt a nonprofit szervezetek nemzetgazdaságon belüli súlya 2018-ban a nonprofit szférában az előző évinél 340-nel több, összesen 61 491 szervezet működött. A szektor arculatának meghatározó tényezői évek óta konstansnak tekinthetők: míg a klasszikus civil szervezetek számosságukkal (az egy évvel korábbi adatokkal egyezően mintegy 54 ezer), addig a nonprofit vállalkozások magas bevételeikkel (átlagosan 250 millió forint) jellemzik ebben az évben is a szektort. Makroszinten a szektor időbeni fejlődését a működő szervezetek

számának, a bevételek reálértékének és a foglalkoztatottak létszámának a változásával lehet érzékelteni.

Fentiek megyénk civil életére is jellemzőek alábbiak szerint:

32. sz. ábra: Nonprofit szervezetek száma szervezeti forma és kiemelt tevékenységcsoport szerint (2018)⁷⁴

⁷⁴ Forrás: KSH adatbázis 2018, saját szerkesztésű táblázat

II.6. INFRASTRUKTÚRA

II.6.1. A közlekedési hálózat

A megye nemzetközi kapcsolatai közúton és vasúton is biztosítottak Ukrajna és Románia felé. Az ukrán határszakaszon 5 közúti és két vasúti, a román határszakaszon 2 közúti és 1 vasúti határátkelőhely szolgálja a személy és áruforgalmat. Jelentős nemzetközi forgalom bonyolódik le a 4. sz. és 41.sz. elsőrendű főúton, a nemzetközi gyorsforgalmi kapcsolat azonban hiányzik. A megyén halad át az V. sz. nemzetközi korridor (Velence-Triest-Ljubljana-Budapest-Ungvár-Lvov) részét képező M3 autópálya. Ez kapcsolja be a megyét az országos gyorsforgalmi hálózatba, illetve köti össze a fővárossal.⁷⁵

A Magyarország és Egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény szerint az M3 autópályából Vásárosnaménynál fog kiágazni az M34 Záhony felé. Így két határátkelőhely fogja biztosítani az ország és egyben a megye nemzetközi gyorsforgalmi kapcsolatát Ukrajna felé.

A nemzetközi gyorsforgalmi kapcsolatot Románia felé biztosító M49 gyorsforgalmi út nyomvonalát meghatározták részletes tervek alapján.

A szomszédos megyeszékhely Miskolc elérhetőségét a 38.-37. sz. II. rendű főutak biztosítják. Debrecen a 4. sz. I. rendű főúton (illetve az M3-as autópályán Nyíregyháza-Görbeháza-Debrecen vonalon) érhető el.

A határ menti települések szempontjából egyre meghatározóbb a határon túli nagyvárosok elérhetősége.

A térség megyeszékhelyeinek vasúti kapcsolatát az országos törzshálózati vasútvonal biztosítja. Nyíregyházáról Miskolc másfél óra alatt (Intercity-vel 1 óra), Debrecen 40 perc menetidővel érhető el. A vasútvonal a határon túli nagyvárosok közül Ungvárral és Munkáccsal teremt kapcsolatot, illetve Románia felé Nagykároly érhető el országos mellékvonalon keresztül, a Tiborszállási vasúti határátkelőnél.

A légi közlekedést tekintve Nyíregyháza rendelkezik egy, a nemzetközi forgalom számára nyitott repülőtérrel. A 2008 évi Országos Területrendezési Tervben a Nyíregyházi repülőtér „kereskedelmi (nemzetközi) repülőtérre fejleszthető repülőtérként szerepel, a 2018 évi Országos Területrendezési Terv nem tartalmazza.

A Tisza, mint határfolyó, lehetőséget biztosít a szomszédos országokkal való kapcsolatra, a folyó hajózhatósága azonban csak a turisztikai, illetve sport célú hajózásra ad lehetőséget.

⁷⁵ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

II.6.1.1. Közúti kapcsolatok

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét az M3 autópálya kapcsolja be az ország gyorsforgalmi hálózatába. Az M3 autópálya jelenleg Vásárosnaményig épült ki, biztosítja a megyeszékhely, Nyíregyháza jó elérhetőségét.

ÚT SZÁMA	HONNAN	HOVÁ
NEMZETKÖZI SZINT (AUTÓPÁLYA, GYORSFORGALMI ÚT)		
M3	Budapest	Nyíregyháza - Vásárosnamény
M34 (tervezett)	M3 autópálya Vásárosnamény	Záhony térsége országhatár
M49 (tervezett)	M3 autópálya Őr térsége	Csengersima országhatár
ORSZÁGOS SZINT (I. ÉS II. RENDŰ FŐÚT)		
4.sz I. rendű főút	Budapest	Záhony
41. sz. I rendű főút	Nyíregyháza	Beregsurány országhatár
36. sz II. rendű főút	Polgár	Nyíregyháza
38. sz. II. rendű főút	37 sz. főút Tokaj	Nyíregyháza
49. sz. II. rendű főút	41.sz. főút Vaja	Csengersima országhatár
338. sz. II. rendű főút	M3	36. sz. főút
381. sz. II. rendű főút	Sátoraljaújhely	Kisvárdá
403. sz. II. rendű főút	M3	4. sz. főút
471. sz. II. rendű főút	Debrecen	Mátészalka
491. sz. II. rendű főút	49. sz. főút Győrtelek	Tiszabecs országhatár
REGIONÁLIS, TÉRSÉGI SZINT		
4911. jelű út	Nyíregyháza	Nyírbátor
4102. jelű út	Nagykálló	Nyíradony
3834. jelű út	Nyíregyháza	Tiszakanyár
4915. jelű út	Nyírbátor	Mérk
4105. jelű út	Nyírbátor	Anarcs
4117. jelű út	Vásárosnamény	Mátészalka
4918. jelű út	Mátészalka	Mérk
4108. jelű út	Vásárosnamény	Kisvárdá
4115. jelű út	Vásárosnamény	Záhony
4127. jelű út	Csengersima	Beregsurány

19. sz. táblázat: A megyét érintő meglévő és tervezett nemzetközi, országos és térségi jelentőségű utak⁷⁶

A megyét átszeli a 4. sz. elsőrendű főút, melyen jelentős nemzetközi forgalom is bonyolódik, mind személy-, mind áruforgalom tekintetében. A másik elsőrendű úthálózati elem a 41. sz. főút, mely a megyeközpont Nyíregyháza és az országhatár (Beregsurány) között tart kapcsolatot. A két elsőrendű főút együttes hossza a megyére vetítve 165,6 km, úthálózaton belüli aránya 7,9%, ami alacsonyabb az országos átlagnál (8,8%).

A 4. számú Budapest-Záhony főút teljes hosszban külterületi jellegű, elkerüli a települések belterületét, kivéve Tuzsér területén.

⁷⁶ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

A 41. számú Nyíregyháza-Beregsurány főút – mint a Beregsurány határátkelőhely kapcsolati útvonala – jó állapotban van, de a csomópontok, átkelési szakaszok forgalombiztonsági kérdéseit elemezve indokolt több helyen közúti csomópontok létesítése. A 41. sz. főútnak jelenlegi nyomvonalán 9 településen van átkelési szakasza, elkerülő úti szakasza nincs. Az érintett települések: Oros, Napkor, Apagy, Levelek, Baktalórántháza, Vásárosnamény-Gergelyiugornya, Tákos, Csaroda, Beregsurány. A Nyíregyháza-Vásárosnamény szakaszon a párhuzamos M3 autópálya miatt az átkelési szakaszok nem okoznak problémát.

A 36. számú Polgár-Nyíregyháza főút a szinte párhuzamos M3 autópálya megépülése után hálózati szerepkörben veszített jelentőségéből. Kedvezőtlen szakasza a főútnak a Tiszavasvárin átvezető átkelés. További átkelési szakaszok: Vajdabokor, Nagycserkesz. A 38. számú Bodrogkeresztúr-Nyíregyháza főút irányonként 1-1 sávós a megye területén, Nyírtelken, Virányoson és Rakamazon van átkelési szakasza. A 49. számú Rohod-Mátészalka-Csengersima főút, a határátkelőhely közúti kapcsolata. Kedvezőtlen vonalvezetésű, nagyon sok az átkelési szakasz. A főút 9 települést szel át, elkerülő szakasza nincs. A burkolat állapota nem megfelelő. Szakaszos felújítások történtek, megoldást az M49 ütemezett kiépítése jelent. A 338. számú főút az M3 autópálya és a 36. számú főút között Nyíregyháza belterületének elkerülését biztosítja nyugat felől. A 381. számú Sátoraljaújhely-Cigánd-Kisvárdai főút a Cigánd- Dombrád közötti Tisza-híd megvalósítása után összekötő utak nyomvonalán jött létre. A 471. számú Debrecen-Mátészalka főút regionális jelentőségű út. A sok átkelés (a megye területén 6 település), a kissugarú ívek miatt kedvezőtlen kialakítású. A főút fejlesztése a Hajdú-Bihar megyei szakaszon (Debrecen-Nyíradony) befejeződött.

A 491. számú Győrtelek-Fehérgyarmat-Tiszabecs főút a Tiszabecsi közúti határátkelőhely hálózati kapcsolata, a határátkelőhely csak személyforgalomra megnyitott. Az útszakasz elsősorban Fehérgyarmat és a környező települések forgalmát bonyolítja le.

Az összekötő-, bekötő-, valamint vasútállomáshoz vezető utak megyén belüli együttes hossza 1 721 794 m (82%), ami megegyezik az országos átlaggal (82,1%).

Magyarországon, így a megyében is a közlekedési infrastruktúrában a legfőbb gondot a közúthálózat minősége jelenti. Az üzemeltető szervezetek nem tudják garantálni a hálózat állagmegóvó fenntartását. Az alsóbbrendű hálózat fejlesztése további és folyamatos tennivalót jelent.

A közúti közlekedés másik jellemző forgalmi problémája a tiszai és szamosi átkelések kérdése. A megyében a Tiszán 5, a Szamoson 2 közúti híd van. A hidakra vezető utakra jelentős forgalom hárul.

A megye térségi jelentőségű mellékútjai elsősorban a főutak által nem érintett, jelentősebb települések kapcsolatát biztosítják:

- 3834 jelű Nyíregyháza-Nagykalász-Dombrád-Tizsakanyár ök. út
- 4105 jelű Kisvárdai-Baktalórántháza ök. út
- 4108 jelű Kisvárdai-Vásárosnamény ök. út
- 4115 jelű Záhony-Vásárosnamény ök. út

- 4911 jelű Nyíregyháza-Nyírbátor ök. út
- 4915 jelű Nyírbátor-Vállaj ök. út
- 4102 jelű Nagykálló-Balkány-Nyíradony ök. út
- 4117 jelű Vásárosnamény-Mátészalka ök. út
- 4918 jelű Mátészalka-Vállaj ök. út
- 4127 jelű Beregsurány-Fehérgyarmat-Csengersima ök. út.

Az OTrT a gyorsforgalmi úthálózat továbbvezetéseként az M3-as autópálya nyomvonalát Vásárosnaménytől Barabás felé jelöli és Záhony felé az M34 halad tovább. Az M49 gyorsforgalmi út az M3-as autópályától, Ór térségéből indul és a 49. számú főúttól délre halad Porcsalmáig. Porcsalmát és Pátyodot északról kerüli el, majd Csengertől délre éri el az országhatárt.

A OTrT a megyében három új főútvonalat jelöl ki. Az egyik a Nyíregyházát keletről elkerülő 403. sz. főúttól indulva a mai meglévő Nagykálló-Nyírbátor-Vállaj-országhatár útvonalon halad. A másik, (szintén meglévő mellékútvonalakra építve) a Kisvárda-Vásárosnamény-Gulács-Tivadar-Fehérgyarmat útvonal, illetve a Rakamaz térsége-Tiszavasvári-Hajdúböszörmény útvonal.

Látható, hogy a tervezett fejlesztések hatására a kistérségi központok jóval könnyebben tudnak bekapcsolódni a gyorsforgalmi úthálózatba. Az M3 autópálya továbbvezetése és az M49 gyorsforgalmi út kiépítése nyomán az adott városok – és ezáltal a megye többi települése – elérhetősége nagymértékben javul. A továbbiakban is kiemelt fontossággal bír a térségi központok könnyebb bekapcsolódása a gyorsforgalmi úthálózatba, településeket elkerülő útszakaszok tervezése, megépítése.

II.6.1.2. Vasúti közlekedési kapcsolatok

A megye 647,7 km hosszú vasútvonal-hálózatából 128,5 km (20%) villamosított (ez elmarad az országos átlagtól, ami 29,3%). A vasúthálózat műszaki állapotában kettősség figyelhető meg. A nemzetközi és országos forgalomban jelentős szerepet betöltő vonalakon a fejlesztések folyamatosak, így ezeken a 100 km/h feletti sebesség is megengedett. Ezzel szemben a mellékvonalakat az elavultság és a korszerűtlenség jellemzi. Ez a menetsebesség és a vonalterhelés csökkenését vonja maga után. A mellékvonalakon több helyen van kisebb-nagyobb hosszán sebességkorlátozás. A Nagykálló-Nyíradony szakasz a pálya állapota miatt jelenleg nem üzemel. Meg kell említeni a korszerűtlen, biztosítatlan közúti-vasúti keresztezések nagy számát is.

A megye területét két országos törzshálózati vonal érinti, a Budapest-Szolnok-Debrecen-Nyíregyháza-Záhony és a Budapest-Miskolc-Nyíregyháza vasútvonalak, melyeknek mind személy, mind áruforgalomban jelentős szerepük van, a nemzetközi kapcsolatokat tekintve is. A Budapest-Miskolc-Nyíregyháza vasútvonal összeköttetést biztosít a kelet- és északkelet-európai államokkal. A Budapest-Szolnok-Debrecen-Nyíregyháza vonalon a Budapest-

Nyíregyháza, Kisvárd, Mátészalka IC közlekedés bevezetésével a főváros elérhetősége nagymértékben javult.

A mellékvonali vasúti pályáknak a régió belüli személy és teherszállításban van jelentős szerepük. A személyszállítási és áru fuvarozási feladatokat is ellátó vasúti mellékvonalak:

- 109. sz. Debrecen-Tiszalök
- 110. sz. Apafa-Nyírbátor (Debrecen-Mátészalka)
- 111. sz. Mátészalka-Záhony
- 112. sz. Nagykálló-Nyíradony (jelenleg üzemszünet alatt)
- 113. sz. Nyíregyháza-Nyírbátor-Mátészalka, Mátészalka-Zajta
- 114. sz. Kocsord alsó-Csenger
- 115. sz. Mátészalka-Tiborszállás (Ágerdőmajor)-Nagykároly (Ro)
- 116. sz. Nyíregyháza-Vásárosnamény
- 117. sz. Ohat-Pusztakócs-Görög szállás.

Csak teherszállításra igénybevett vasúti vonalak a Záhony és Eperjeske környezetében fekvő széles nyomtávolságú vasutak. A Záhony és környezetében fekvő állomások vasúti átrakási csomópontokká fejlődtek. Az áru forgalmazás két nagy Tisza-hídon (a csapin, és a bátyúin) bonyolódik le. A térségben egy normál és két széles nyomtávolságú rendező-pályaudvar épült.

Külön széles nyomtávolságú – csak teherszállításra igénybe vett – vasútvonalak közül kiemelendő: a Záhony-Komoró, Tuzsér-Eperjeske-országhatár, Záhony-Eperjeske, Eperjeske r.pu.-Eperjeske átrakó pu., Eperjeske r.pu.-Tornyospálca átrakó pályaudvar szakaszok.

II.6.1.3. Határátkelők

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Ukrajnával közös határszakaszán 5 nemzetközi közúti határátkelőhely van: Záhony, Lónya, Barabás, Beregsurány és Tiszabecs térségében. A kishatár-átkelők fontos szerepet játszanak a határ menti települések gazdasági - munkaerőpiaci, társadalmi kapcsolataiban. A lónyai határátkelő 8.00 -16.00 között, a Barabási határátkelő 7.00-19.00 között biztosítja a nemzetközi személyforgalmat. A román határszakaszon két helyen, Csengersimánál és Vállajnál van közúti határátkelőhely. A vállaji csak személyforgalom, a csengersimai személy és teherforgalom számára is megnyitott nemzetközi határátkelő.

Vasúti határátkelő Ukrajna felé Záhonynál és Eperjeskénél, Románia felé Tiborszállásnál van. Az eperjeskei átkelőhelyen csak teherforgalom, a tiborszállási átkelőnél csak személyforgalom lehetséges.

II.6.1.4. Vízi közlekedési kapcsolatok

A Tisza folyó Tokaj - Vásárosnamény közötti szakasza nemzetközi hajóút. A Vásárosnamény-Komoró-szakasz (685-612 fkm között): EGB I. kategóriájú vízi út, a Komoró-Tiszalök (612-518 fkm között) közötti szakasz III. osztályú.

A folyó a megye harmadik – nemzetközi kapcsolatokat is biztosító – közlekedési eleme lehetne, a Vásárosnamény-Komoró szakasz azonban a kis kanyarulati sugarak, szűkületek és sekély gázlók miatt csak időszakosan hajózható. A menetrend szerinti személyszállítás megszűnt, a Tiszán főként turisztikai és sport célú hajózás bonyolódik, különösen a Felső-Tisza térségében. Az áruszállítás volumene csekély, csak eseti jelleggel valósul meg. A Tisza Tokaj-Vásárosnamény közötti szakaszán zömmel a vízügyi szolgálat hajói közlekednek, amelyek többnyire a folyószabályozási munkákhoz szükséges építőanyagot szállítanak. Minősített (nemzetközi) kikötő a megye területén nem található. A vízügyi ágazatnak azonban Tokaj és Vásárosnamény városok körzetében vannak kijelölt kikötő- és veszteglőhelyei.

Megemlíthetjük még a tiszalöki kishajó kikötőt (amely a helyi hajójavítót is kiszolgálja), illetve a Szabolcs községben lévő, alkalmi működésű, turisztikai szerepű kikötőt. Hasonló létesítményt terveznek a rakamazi Tisza-parton is. Kiemelt turisztikai jelentőséggel bírnak a Felső-Tisza vidék kajak-kenuzásra alkalmas kanyarulatai, víztúra megálló helyei.

További kikötők személyforgalmi kikötőként szerepelnek a tervben a Tisza menti víziturizmus fejlesztésének elősegítése érdekében: Tiszabecs, Szatmárcseke, Tivadar, Vásárosnamény, Tiszaadony, Tiszaogyorós, Zsurk, Dombrád, Tiszatelek (Tiszahát), Gávavencsellő, Szabolcs, Rakamaz, Tiszalök, Tiszadob.

Fontos térségi szerepet töltenek be a víz- és időjárástól függő üzemeltetésű – hídpótló – tiszai kompok és pontonhidak, melyek műszaki állapota elavult, felújításra szorulnának.

II.6.1.5. Kerékpárutak

A megyében épült kerékpárutak jelentős részben településközi kapcsolatok. A településeken belüli hálózatok kiépítettsége változó. A legnagyobb hosszban természetesen a megyeszékhely, Nyíregyháza rendelkezik kerékpárúttal.

A térségben a belterületi kerékpárutakon túl jelentős szerepe van a települések közötti kerékpárúthálózatnak is, melynek fejlesztése, a pontszerű beruházások összekötése továbbra is prioritás. Térségi, településeket összekötő kerékpárutak fejlesztésére a továbbiakban is szükség van: egyrészt a hivatásforgalomi kerékpározás biztonságos lebonyolítása érdekében, másrészt a turisztikai kerékpárutak növelnék a térség vonzerejét – amely a térségi települések fejlődése szempontjából fontos tényező. A kerékpárutakon túl jelentőséggel bírnak a kerékpározható útvonalak is megyénkben.

II.6.1.6. Légi közlekedési kapcsolatok

A Nyíregyházi repülőtér a nemzetközi forgalom számára nyitott, határterülettel és határőrségi illetékességgel rendelkezik. Típusa: nyilvános, ideiglenes határnyitású repülőtér. A reptéren - a közforgalmon kívül - repülőgép-vezetők részére gyakorlati oktatás, légi taxi, légi reklám, illetve légi sport tevékenység folyik. A reptéren két pálya használható.

II.6.1.7. Záhony térsége különleges gazdasági övezet

A globalizálódó gazdaságban különösen felértékelődik Magyarország gazdaságföldrajzi elhelyezkedése, mivel geopolitikai helyzetéből adódóan területén több jelentős nemzetközi szállítási útvonal halad át. A TEN folyosók fejlesztésével létrejövő korszerű közlekedési hálózat lehetővé teszi és generálja, hogy ezen folyosók mentén, illetve ezekhez megfelelő közlekedési kapcsolatot létrehozva az export, import és tranzit forgalomhoz kapcsolódó, logisztikai szolgáltatásokat nyújtó infrastruktúra épüljön ki.

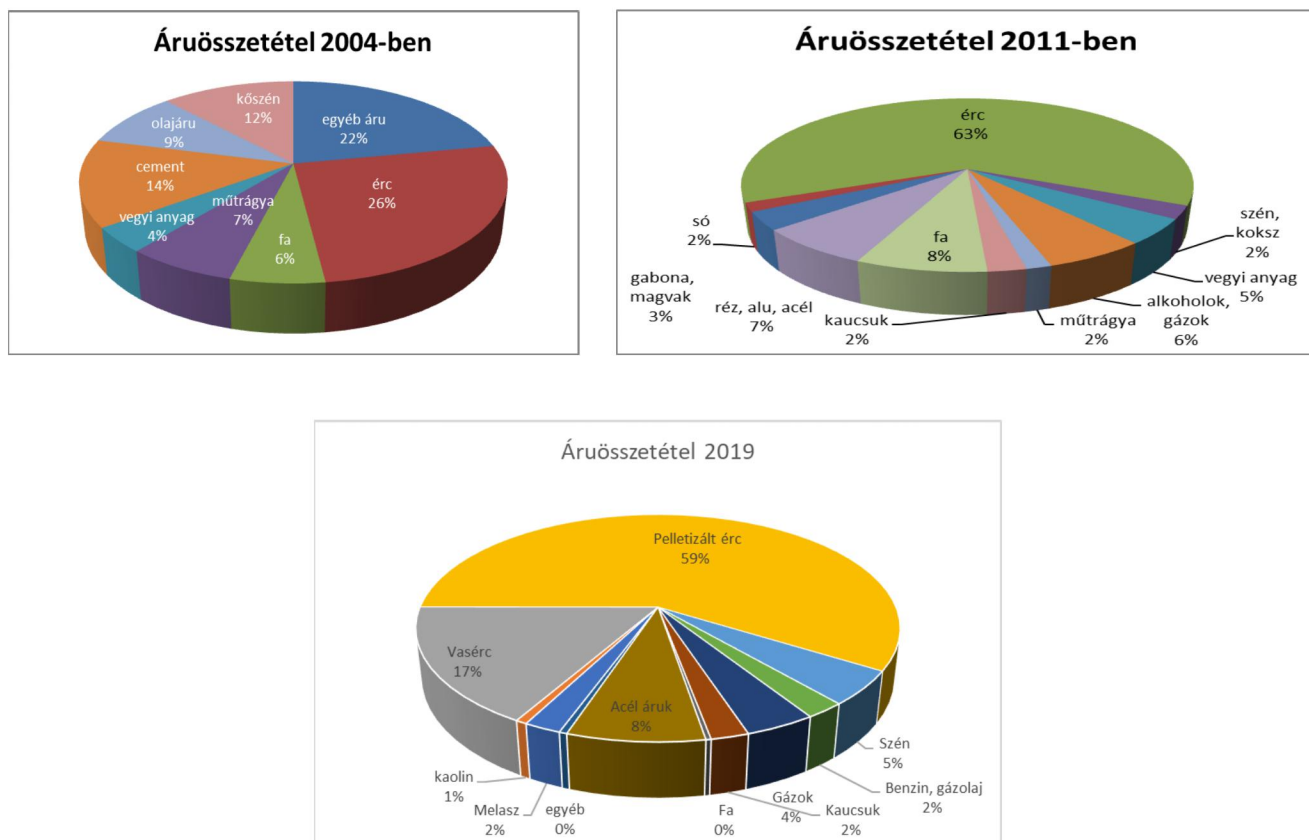
Fontos szempont az országon keresztül haladó áruszállítási áramlatokban a logisztikai központok fejlesztésével a környezetbarát szállítási módok, a kombinált áruszállítás lehetőségeinek fejlesztése /közút, vasút, korszerű átrakó központok/. Ezen fejlesztési koncepciók és prioritások szellemében Záhony átrakó körzet árumegállító szerepét kihasználva, a jelentkező piaci igények kielégítése érdekében tovább kell fejleszteni a kombinált fuvarozás, valamint a komplex logisztikai szolgáltatások műszaki, kereskedelmi és technológiai feltételeit.

A piac igénye a közvámraktározás, átmeneti tárolás, egységtrakomány képzés-bontás, a csomagolás, szortírozás, válogatás, minősítés és a különféle átrakási, átfejtési tevékenységek, kiegészítve egyéb speciális és kapcsolódó szolgáltatásokkal, mint pl. melegítés, falogisztika, VÁM, kereskedelmi szolgáltatások, ügyfélszolgálat-garancia és szerviz biztosítás.

A térségi fejlesztésekkel a MÁV és a térségi gazdasági szereplők elképzeléseit összehangolva Záhony körzetben többhelyszínes logisztikai szolgáltatást, a MÁV Zrt. jelenleg működő, illetve a kihasználatlan infrastruktúrájára építve, a térségben jelenlévő és letelepedni szándékozó vállalkozásokkal kiegészítve, a régióban nemzetközileg is versenyképes integrált logisztikai szolgáltató rendszer megvalósítására kerülhet sor.

Az infrastruktúra és logisztikai fejlesztésekkel megvalósulhatnak az EU előírásait (interoperabilitás, az áruk akadálytalan áramlásának biztosítása, környezetkímélő közlekedési módok alkalmazása, környezetterhelések csökkentése, stb.) és a kormány határozataiban leszabályozott prioritásoknak is megfelelő, a határátmenetek és a térség forgalmának növekedését befogadó, illetve generáló célkitűzések.

A záhonyi vasúti határátmeneten bonyolított áruforgalom az elmúlt 10-15 év folyamán csökkent. A forgalmi irányokat tekintve továbbra is fennmaradt az import - tranzit forgalom túlsúlya. Az áruösszetételben is változás történt, az import - tranzit forgalomra a tömegáru átrakása (behozatala) vált jellemzővé, az ömlesztett ércek részaránya fokozatosan 14 év alatt 26%-ról 83%-ra tolódott el.

33. sz. ábra: Záhonyi áruösszetétel változásai, % (2004-2011-2019)⁷⁷

A ZÁHONY-PORT működése szempontjából fontos megemlíteni a nemzetközi konkurenciát, az alternatív útvonalakat, amelyek közül közelsége miatt a szlovákiai átrakó a legnagyobb versenytárs. Az Ukrajnából belépő import/tranzit vasúti áruforgalom Szlovákián keresztül közel négyszerese a magyarországinak. Ennek ugyan jelentős része (kb. 50%-a) a kassai US Steel forgalma, ugyanakkor, ha ezt a mennyiséget nem vesszük figyelembe, akkor is duplája a magyar forgalomnak. A szlovákiai átrakóban az elmúlt évek során jelentős infrastrukturális fejlesztések mentek végbe, amelynek kapcsán műszaki színvonalban számos téren megelőzték a záhonyi lehetőségeket.

⁷⁷ Forrás: ZÁHONY-PORT Záhonyi Logisztikai és Rakománykezelési Szolgáltató Zrt. adatszolgáltatása

II.6.2. Energiahálózat elemei

A 2018. évi CXXXIX. törvény szerint három szinten különíthetők el a villamosenergia-hálózat elemei. Megyei területrendezési szinten is területet kell biztosítani a következő energetikai hálózati elemeknek⁷⁸:

Országos jelentőségű elemek:

- 750 kV-os, 400 kV-os, 220 kV-os átviteli hálózat távvezeték eleme
- Földgáz-, kőolaj-, termékvezeték
- egyéb országos erőmű.

Térségi jelentőségű elemek:

- térségi ellátást biztosító 120 kV-os elosztó hálózati távvezeték
- földgázelosztó vezeték
- kiserőmű.

Az országos jelentőségű elemek a Magyar Villamos Művek Zrt.-n belül a MAVIR Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Zrt. A 120 kV-os vezetékek az E.ON Tiszántúli Áramhálózati Zrt. tulajdonát képezik. A rendezési terv elkészítése szempontjából jelentős a vonalas infrastruktúra elemek összehangolása, az új elemek meglévő hálózatba való becsatolása. A közúti és vasúti fejlesztéseket célszerű a villamoshálózat meglévő elemeihez igazítani, és fordítva a tervezett villamosvezetékek nyomvonalát a meglévő közlekedési hálózat közelében kialakítani.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében megtalálható 750 kV-os, 400 kV-os, 220 kV-os és 120 kV-os meglévő és törvényben előírt tervezett vezeték is.

1.) 750 kV-os átviteli hálózat távvezeték (meglévő, tervezett):

- Albertirsa-Szolnok-Hajdúböszörmény-Kisvárdai térsége-Barabás-Ukrajna
- Kisvárdai térsége-Nyírkársz térsége.

2.) 400 kV-os átviteli hálózat távvezetékek (meglévő, tervezett):

- Sajószöged-Nyírtelek térsége-Lónya-Ukrajna
- Kisvárdai térsége-Kisrosvány-Szlovákia
- Kisvárdai térsége-Nyírtelek térsége
- Sajószöged-Nyírtelek térsége-Kisvárdai térsége
- Kisvárdai térsége-Hajdúböszörmény
- Kisvárdai térsége.

3.) 220 kV-os átviteli hálózat távvezetékek (meglévő, tervezett):

- Sajószöged-Kisvárdai térsége-Lónya-Ukrajna
- Tiszalök-Tiszadada
- Kisvárdai-Kisvárdai térsége.

4.) 132 kV-os vezetékek:

⁷⁸ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve Előkészítő Fázis (2019)

- Tiszalök-Tiszapalkonya
- Tiszalök-Hajdúnánás
- Tiszalök-Nyíregyháza, Simai út
- Tiszalök-Ibrány
- Nyíregyháza, Simai út - Ibrány
- Nyíregyháza, Simai út-Ibrány (tartalék)
- 1611 Nyíregyháza LEGO leágazás
- Nyíregyháza Simai út - Nyíregyháza Ipari Park
- Nyíregyháza, Simai út - Nyíregyháza KCE
- Nyíregyháza Dél - Tiszalök I. (Nyíregyháza MÁV - Nyíregyháza Simai út I.)
- Nyíregyháza Dél - Tiszalök II. (Nyíregyháza MÁV - Nyíregyháza Simai út II.)
- Nyíregyháza MÁV - Nyíregyháza Simai út I. (Tiszalök - Nyíregyháza Dél I.)
- Nyíregyháza Simai út - Nyíregyháza Ipari Park.
- Nyírbogdány-Nyíregyháza Kelet
- Nyírbogdányi felhasítás 1. rendszer.
- Nyírbogdányi felhasítás 2. rendszer
- Nyírbogdány - Kisvárdá OVIT
- Kisvárdá OVIT - Baktalórántháza
- Kisvárdá OVIT - Vásárosnamény
- Kisvárdá OVIT - Kisvárdá TITÁSZ
- Tuzséri leágazás
- Fehérgyarmat - Vásárosnamény
- Mátészalka - Baktalórántháza
- Mátészalka - Fehérgyarmat
- Nyírbátor - Mátészalka
- Nyíradony - Nyírbátor
- Debrecen OVIT - Szakolyi Erőmű
- Szakolyi Erőmű - Nyíradony
- Nyírbogdány - Nyírtelek térsége
- Ökörítőfülpös - Csenger térsége

5.) Transzformátorállomások

Országos jelentőségű transzformátorállomás nincs a megyében.

Térségi jelentőségű állomások:

- Ibrány
- Tuzsér
- Kisvárdá
- Vásárosnamény
- Baktalórántháza
- Mátészalka
- Fehérgyarmat
- Nyírbogdány
- Nyírbátor
- Nyíregyháza - Keleti
- Nyíregyháza - Dél
- Nyíregyháza, Simai utca
- Nyíregyháza Ipari Park
- LEGO (Nyíregyháza)
- Rakamaz
- Nyíregyháza alállomás (MAVIR)
- Nyíregyháza alállomás (EON)
- LEGO 2 (Nyíregyháza)
- Csenger.

II.6.3. Vízellátás

Az Észak-Alföldi Régió északkeleti részén elhelyezkedő Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén az ivóvízellátás szempontjából a felszín alatti vizeknek kiemelt jelentősége van, hiszen a megye vízellátása 100 %-os mértékben felszín alatti vizeken alapul.

Az Európai Unió emberi fogyasztásra szánt ivóvíz minőségére vonatkozó követelményeit a Tanács 1998. november 3-i 98/83/EK irányelve tartalmazza. A csatlakozási tárgyalások során Magyarország is kötelezettséget vállalt ezen irányelvek betartására. Az európai jogharmonizáció keretében 2001. novemberben hatályba lépett „az ivóvíz minőség követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről szóló” 201/2001. (X.25.) sz. Kormányrendelet. A Rendelet hatálya kiterjed az emberi fogyasztásra szolgáló víz (ivóvíz) minőségi követelményeire és vízminőség-ellenőrzés rendjére.

2001-ben elkészült az Észak-Alföld régió Ivóvízminőség-javító program⁷⁹ előzetes megvalósíthatósági tanulmánya, ami egy összefoglalóból és három részre osztott mellékletsorozatból áll. Az Ivóvízminőség-javító projekt célja Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei települések vízminőség-javító fejlesztésének végrehajtása, a lakosság egészséges ivóvízzel való ellátásának biztosítása.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az ivóvízminőség-javító program végrehajtása több ütemben zajlott. Az Ivóvízminőség-javító Program (továbbiakban Program) lezárult⁸⁰. A Program befejezését követően maradtak még fejlesztésre szoruló létesítmények, melyek esetében nem a szolgáltatott víz minőségében van kifogás, hanem a műszaki avultság a jellemző. A Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság működési területét érintő jövőben megvalósuló KEHOP finanszírozású projektek a 339/2014.(XII. 19.) Korm. rendelet szerint:

- Rakamaz-Tiszanagyfalu Ivóvízminőség-javító projekt;
- Tímár település Ivóvízminőség-javító projekt;
- Demecser és Térsége Ivóvízminőség javító projekt;
- Ibrány-üdülőterület Ivóvízminőség-javító projekt;
- Nyírmihálydi és Nyírgelse ivóvízminőség-javító programja.

További projektek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén:

- Vízminőség-javítás Nyírlugos város szolgáltatási területén;
- Tiszaeszlár ivóvízminőség-javítási projekt;
- Tiszalök település ivóvízminőség-javító programja;
- Északkelet-Magyarországi Ivóvízminőség-javító program 1. (ÉKMO1) Tiszadob Nagyközség Önkormányzata és Tiszadada Község Önkormányzata.

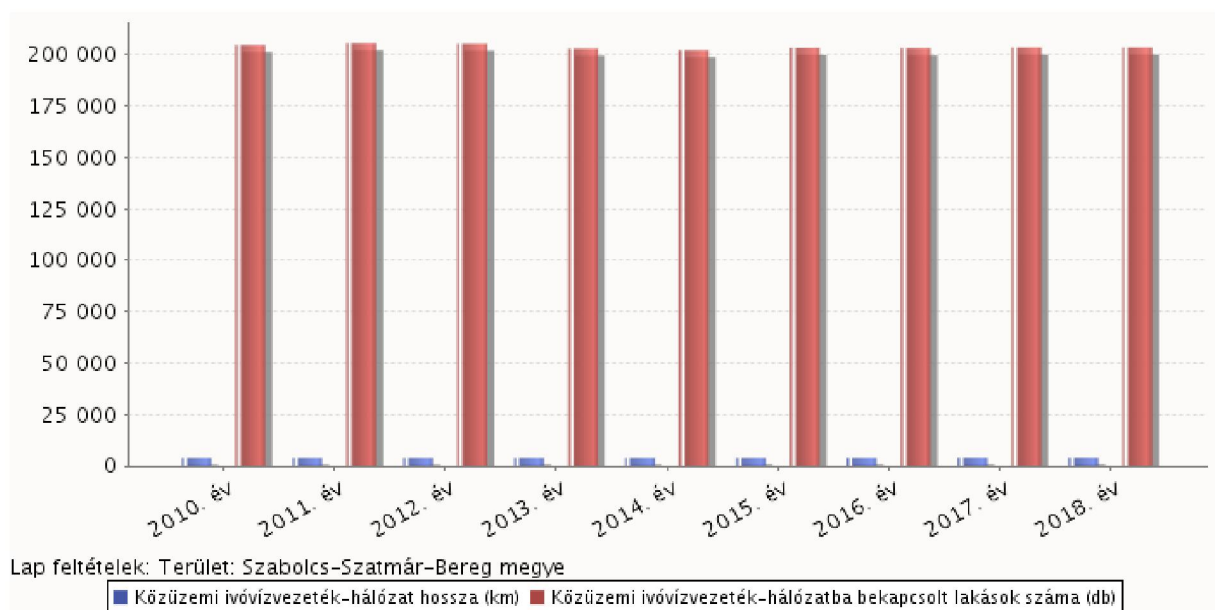
⁷⁹ Forrás: <https://www.fetivizig.hu/hun/ivovizminoseg-javito-program>

⁸⁰ Forrás: Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság adatszolgáltatás (2020. július 31.)

Az elmúlt években számos vízműtelep érintett volt az Ivóvízminőség-javító programban, melynek során részlegesen vagy teljesen felújításra került. Azon vízművek, amelyek nem vettek részt ivóvízminőség javító projektben, elavultak, fokozottan jelentkeznek a technológiai felújítási, illetve automatizálási igényük.

Ivóvízhálózatok

Az ivóvízellátás területén jelenleg problémát jelent a hálózati veszteségek nagy aránya. 2019 évben 3.584.005 m³/év volt az ivóvízelosztó hálózatok vesztesége (TRV Zrt., Nyírségvíz Zrt.), mely az összes kitermelt víz mennyiségének 14%-a. Az ivóvízhálózatok jelentős része 1990 előtt épült (nagyreszt azbesztcement cső). Az azbesztcement csövek műanyag csővezetékre történő kiváltása időszerű lenne, ez azonban, jelentős költségvonzattal jár, mely csak pályázati forrás biztosításával valósulhat meg. Az ivóvízhálózatok vonatkozásában a legkritikusabbnak az út alatti acélcső átvezetések, valamint vasút alatti acélcső átvezetések tekinthetők, melyek a 30-40 év üzemelési idő alatt elkorrodáltak, kiváltásukat mielőbb szükséges lenne megvalósítani az ellátásbiztonság érdekében.

34. sz. ábra: Közüemi ivóvíz-vezeték hálózat hossza, bekapcsolt lakások száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (2018)

II.6.4. Szennyvíz, hulladékgazdálkodás

Hulladékgazdálkodás

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében jelenleg **6 hulladéklerakó telep üzemel**, melyek közül **3 regionális szilárd települési hulladéklerakó** (Nyíregyháza, Nagyecsed, Kisvárdá - Észak-Alföldi Környezetgazdálkodási Kft. üzemeltetésében) és **3 inert hulladéklerakó** (Demecser, Ibrány, Szakoly a Nyír-Flop Hulladékgazdálkodási Szolgáltató és Kereskedelmi Kft. üzemeltetésében).

A megyében a szelektív hulladékgyűjtés és zöld-hulladékgyűjtés rendszere kiépített.

Üzemelő veszélyeshulladék-lerakó telephely a megyében nincsen. A tiszavasvári gyógyszergyártás öröksége, a felhagyott téglagyári agyaggödrökben lerakott szennyező - vegyes összetételű - ipari veszélyes hulladékok kármentesítése folyamatban van.

A lakossági veszélyes hulladékokat hulladékudvarokban veszik át.

Hulladékgazdálkodási adatok szerint (Egységes Hulladék Informatikai Rendszer, EHIR adatai alapján) a megyei Észak-Alföldi Környezetgazdálkodási Nonprofit Kft. (keletkezett másodlagos hulladék tekintetében) az ország 100 legnagyobb hulladéktermelő rangsorában a 25. helyet foglalja el.

A környezetvédelmi szempontból elavult települési hulladéklerakók rekultivációja a megyében folyamatosan halad, 73 lerakóból 17 település esetében a rekultiváció második üteme még nem zárult le. További települések vannak, ahol a rekultivációs engedély kiadásra került, azonban még nem valósult meg.

Az alábbi településeken a lerakók közül a lezárás átmeneti időszakra tervezett a rekultivációs határozattal kapcsolatos kötelezés szerint: Barabás, Csaroda, Érpatak, Fehérgyarmat, Kisvárdá, Mátészalka, Nagykálló, Nyírbátor, Nyíregyháza, Nyírmada, Sényő, Tiszadob, Tiszalök, Tiszaszentmárton, Tiszavasvári, Vaja, Vásárosnamény.

A rekultivációhoz kapcsolódó utógondozási időszakban (2024-től 2050-ig terjedően) a kötelezésekben foglaltak szerint kell megállapítani az érintett telkek területfelhasználását.

Hulladékkezelési engedéllyel a megyében 116 vállalkozás rendelkezik, jellemzően városi telephelyeken.

Szennyvízelvezetés és tisztítás⁸¹

A 2018 évi adatok szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére vonatkozóan a közüemi szennyvízgyűjtő hálózatra csatlakozó lakások aránya 72,7%. A Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (FETIVIZIG) működési területén (mely nem azonos Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közigazgatási határaival) a 2020 évi felülvizsgálatban rendelkezésre álló 2018. tárgyévre vonatkozó adatok alapján a rákötött lakások aránya összes lakásszámhoz képest 72,7 %, az ellátott területen lévő lakások aránya 80,4%. A működési területen a 2000 lakosegyenérték feletti településeken a szennyvízelvezető csatornahálózat kiépült, egyes településeken csak részlegesen.

⁸¹ Forrás: Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság adatszolgáltatás (2020. július 31.)

A 2000 lakosegyenérték alatti települések egy része rendelkezik jóváhagyott 379/2015 Korm.rendelet szerinti agglomeráció felülvizsgálati kérelemmel. A FETIVIZIG működési területén 71 db - 2000 lakosegyenérték alatti - településre az alábbi lehetőségek állnak rendelkezésre a szennyvízelvezetés megoldására a település adottságai, elhelyezkedése figyelembevételével: térségi rendszer, meglévő szennyvíztisztító telephez való csatlakozással (kapacitásbővítés); térségi rendszer új szennyvíztisztító telep létesítésével, több település összefogásával; önálló szennyvíztisztító telep létesítése, egyedi szennyvíztisztító kisberendezések alkalmazása.

Szennyvízhálózatok, szennyvízátemelők

A szennyvízhálózatok túlnyomó része az elmúlt 30 évben épült. A magas kockázatot a korábban beton anyagból épített szennyvízhálózatok jelentik, melyeknél a korrózióból adódó meghibásodások jellemzőek. A jellemző csatornahasználat (szálasanyag terhelés) és sok esetben a hosszabb tartózkodási idő miatt kialakuló állapotok következtében az eltelt 15-20 év alatt az átemelők építészeti és gépészeti állapota jelentősen leromlott, felújításuk forráshiány miatt nem valósulhatott meg.

Szennyvíztisztító telepek

Az elmúlt néhány évben az uniós projektek során kiépített szennyvíz-rendszerek esetén a szennyvíztisztító telepek műszaki állapotának fenntartása érdekében folyamatos felújítások szükségesek. A régebben épült szennyvíztisztító telepek műtárgyai fokozatosan elöregedtek, elhasználódtak, a rekonstrukciós igényekkel folyamatosan számolni kell, továbbá az irányítástechnikai rendszer kiépítése is szükséges mind a telepek, mind a szennyvízhálózati átemelők vonatkozásában.

Szennyvíziszap kezelés, elhelyezés

Jelentős terhet ró a víziközmű-szolgáltatókra a szennyvíziszap kezelése elhelyezése. Elsősorban lerakóban kerül elhelyezésre az iszap, ami egyrészt a legköltségesebb megoldás, másrészt környezetvédelmi szempontból sem megfelelő. Támogatni szükséges minden olyan fejlesztési igényt, ami a szennyvíziszap megfelelő mértékű víztelenítését, komposztálását, tehát olyan végtermék előállítását szolgálja, hogy az hasznosítható legyen a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban.

Csapadékvíz elvezetés

Új kihívást jelent a szélsőséges időjárás, a nagymennyiségű és szélsőséges csapadék a települések csapadékvíz-elvezető rendszereinek működésében: az intenzív csapadék mennyiséget a meglévő rendszerek nem képesek elvezetni, ennek technikai megoldása (pl. záportározók) egyre sürgetőbb feladat.

II.7. MEZŐGAZDASÁG

A Szabolcs-Szatmár-Beregben zajló mezőgazdasági tevékenységen belül kiemelkedő jelentőségű a gyümölcs-, illetve az almatermesztés. Az ország gyümölcsös területének harmada, almáskertjei területének kétharmada van a megyében. Ehhez kapcsolódóan a térségben jelentős kutatási-fejlesztési tevékenység zajlik az újfehértói kutatóállomáson.

A megye területe 623 ezer hektár (ha), amiből a mezőgazdasági hasznosítású területek nagysága mintegy 390 ezer ha, ebből 280 ezer ha a szántók területe.⁸² A szántókon jellemzően, 65,3 %-ban gabonafélék, és 15,4 %-ban olajos növények termesztése folyik nagy arányban integrációs termesztés keretében, vagy a helyi állatállomány takarmányozása céljából, így csak a kimagasló terméseredményű években jelentkeznek értékesítési nehézségek. A mezőgazdasági termelést végző vállalkozásoknak tradicionálisan nagy szerepük van a foglalkoztatásban. Itt van az ország dohánytermő-területének jelentős része, még mindig 4000 ha fölötti termésterülettel.

Az ország gyümölcstermő területeinek 35 %-a, míg az almának több mint 60 %-a a megyében van. Legnagyobb jelentőségű gyümölcs az alma mellett a meggy. A nagy számú termelők eredményeként egyszerre vannak jelen a legmodernebb és az elhanyagolt, akár kezeletlen területek is, ami sok esetben jelentős piaci zavarokat okoz. A fajtaszerkezet változása folyamatos. A valós integráció megszervezésében csak részsikerek vannak. A résztvevők nagy számának negatív tapasztalatai miatt a többség még mindig nem csatlakozott egy szervezethez sem. Ennek ellenére a feldolgozott termékek között egyre nagyobb piaci szegmenset alkotnak az innovatív termékek. Az ágazatban több feldolgozóipari és logisztikai beruházás van folyamatban. A megyében több, országos ismertségű pálinkafőző-vállalkozás dolgozza fel a minőségi gyümölcsöt, egyesek exportpiacok felé is terjeszkednek (Zsindelyes, Talléros, Tarpai, Panyolai, Tuzséri manufaktúrák).

Az ágazatban nagy potenciál rejlik még. Hagyományos és napjainkban is még piaci mennyiségben termesztett gyümölcsök a megyében a dió és a szilva. Messze földön híres megyei tájfajtáink: Milotai dió, Újfehértói fürtös meggy, Kántorjánosi meggy, Nemtudom szilva.

Bár sokat veszített jelentőségéből a megyei zöldségtermesztés, ezen belül a szántóföldi zöldségtermesztés, azért országos szinten még mindig komoly exportbevételt biztosít az itteni zöldborsó- és a csemegekukorica-termelés, illetve az alapanyagokból készült konzervipari termékek. A burgonya termesztése is visszaszorult, de jelentős potenciál rejlik benne. Jelenleg kevés területen, csak belső fogyasztásra folyik termesztés, de megemlíthető az innováció napi gyakorlata: az in vitro szaporítású, laborkörülmények között előállított mini gumó, mint szaporítóanyag, jelentős részarányt képvisel. A hagyományos fajtáknak már csak génmegőrzési szerepe van, a termesztésben a legmodernebb fajták forognak. Terjed a batáta termesztése, annak a burgonyáéhoz hasonló igényei és termesztéstechnológiája, illetve az egészséges táplálkozás iránti igény folyamatos emelkedése miatt. Apagyon jelentős beruházás tervezett annak feldolgozására, glutén-mentes innovatív termék piacra vezetésével.

⁸² Forrás: <http://nak.hu/en/kamara/kamarai-hirek/orszagos-hirek/99671-szabolcs-szatmar-bereg-megye-agrariuma-szamokban> (2018)

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei „dinnyés tájkörzetekben” 1670 hektáron természetnek dinnyét. A dinnyetermő-terület egyre növekedik. Jól nyomon követhető a technológiai fejlődés, szinte teljes mértékben az oltott dinnyét és az új fajtatípusokat termesztik.

A szántóföldi termesztésben továbbra is jelentős szerepe van még egyes térségekben a káposztaféléknek és a paprikának (kápia) is. Ismét egyre többen foglalkoznak a szabadföldi hajtatasú, de intenzív körülmények között megtermelt uborkával, melyet a konzervipar hasznosít. Üvegházi és fóliás hajtatas ebben a térségben csak a helyi igények kielégítésére, szórványosan jelentkezik, exportmértékű termesztés nem folyik a megyében.

Helyi vállalkozások foglalkoznak jelenleg többféle gomba termesztésével, de erre vonatkozóan több nagy volumenű fejlesztési terv ismert, illetve van folyamatban. Van a megyében több hűtőház, mely a frost technológiák alkalmazásával mélyhűtött termékeket állít elő a zöldségekből.

A KSH 2018-as megyei összesítése szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a szántó 54%-án, 137,8 ezer hektáron termesztettek gabonaféléket. A kukorica kiterjedése (94,5 ezer hektár) az előző évvel majdnem azonos volt, a búzáé (25,4 ezer hektár) 9,5%-kal nőtt 2017-hez képest. Kukoricából (653,8 ezer tonna) az egy évvel korábbinál 13, búzából (123,4 ezer tonna) 3,0%-kal kevesebbet takarítottak be.

Az olajos magvúak közül a napraforgó területe (45,5 ezer hektár) 15%-kal csökkent 2017-hez képest, de így is a szántó 18%-át foglalta el. Termésmennyisége (140,7 ezer tonna) 21%-kal elmaradt az egy évvel korábbitól. A szántó kisebb részén termesztett repce kiterjedése (6,6 ezer hektár) 9,7, hozama (17,3 ezer tonna) 4,3%-kal haladta meg a 2017. évit. Lucernából az egy évvel korábbinál 6,2%-kal kisebb területen (9,4 ezer hektáron) 28%-kal kevesebb (38,1 ezer tonna) szénát gyűjtöttek be. A burgonya kiterjedése (1,9 ezer hektár) 1,9%-kal nőtt, termésmennyisége (37,7 ezer tonna) ugyanakkor mintegy egytizedével csökkent. A hazai burgonya 12%-a ebben a megyében termett.

A főbb szántóföldi növények termésátlagai elmaradtak a 2017. évitől és a napraforgó kivételével az országostól is. A fajlagos hozamok a megyei ragsor középső vagy utolsó harmadában találhatók.

A termelés bővítés egyik szűk keresztmetszete az öntözés jelenlegi rendszere⁸³. Fejlesztése érdekében a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara országos és megyei szervezete folyamatosan javaslatokat, gazdálkodói általános kéréseket fogalmaz meg. Az új, gazdálkodói öntözési közösségek közül megyénkben is elindítható két mintaprojekt (Tiszaeszlár és Balkány térségében), valamint az országos fejlesztési projektek közé felkerült, a „Nyírség vízutánpótlását segítő projekt előkészítő tanulmány” mielőbb megvalósul, melyek eredményeként a Dél-nyírségi szárazabb területek is öntözhetővé válnak. A fő cél, a termésbiztonság növelése az öntözés feltételeinek megteremtése által. A megvalósítandó beruházások a vízgazdálkodási problémák egy részének megoldásán túl egyéb funkciót is szolgálnának. Hozzájárulhatnak a hatékonyabb vidékfejlesztéshez, teret adva új szabadidős és

⁸³ Forrás: Nemzeti Agrárgazdasági Kamara Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatósága, adatszolgáltatás (2020)

hobbitevékenységeknek (horgász-vadász, vízi turizmus és egyéb közjóléti funkciók). A megjelenő új, nagy vízfelületek hozzájárulhatnak a közvetlen környezet mikroklímájának javításához. A megyénkben egyik legnagyobb számban és mértékben tapasztalható tavaszi fagykár bejelentések darabszámára és a fellépő károk mértékére is csökkentő hatású lehet a fent vázolt öntözési beruházás megvalósítása, csökkentve a kora tavaszi lehülés kialakulásának veszélyét a párásabb mikroklíma biztosításával.

A termelésbiztonságot súlyosan veszélyeztető tényező a vízhiányon és aszályon túl az egyre gyakoribb a természeti károk. Legtöbbjük ellen nem, vagy alig lehetséges védekezni. A gyümölcsstermesztésben a tavaszi fagy után a legtöbb kárt a jégverés okozza. A károk elleni védekezés, annak mértékének csökkentésére a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara az Európai Unió forrásainak felhasználásával 2018-ban valósította meg és helyezte üzembe az azóta is kimutatható eredményességű ún. JÉGER-rendszert. Hazánk, így megyénk területén sem esett igazán nagy károkat okozó jégeső 2018. és 2019. években, míg a híradásokban a környező országokban extra méretű jégesőkről hallhattunk.

Jelenleg erős ágazatnak számít a baromfitenyésztés a termékeket exportpiacokon is értékesítik. A szarvasmarha-tartásnál a tejhasznú állomány jelentősen lecsökkent, néhány nagyobb gazdaság foglalkozik vele. Az előállított tej nagy részét a még működő és folyamatos fejlesztéseken áteső mátészalkai tejüzemben dolgozzák fel. Napjainkban egyre többen a legelőre alapozott húsmarhatartás irányába fordulnak, az állomány nő, de a kiegyenlített exportpiaci lehetőségek nehezítik a fejlődést. Működik a megyében több modern és nagy kapacitású sertéstelep intenzív húsfajtákra alapozott állománnyal, és több gazdaság foglalkozik a reneszánszát élő, exportképes mangalicasertések tartásával is.

A juhászatban működő vállalkozások és a húsmarha-ágazatban érdekeltek versengenek a legelőterületekért, így ez az ágazat könnyebben fordul az innovatív megoldások irányába (pl. legelőkertek kialakításával növelik a hatékonyságukat). A gyapjútermelés jelentősége fokozatosan visszaszorult, a pecsenyebárány iránti igény sem éri el az 1980-90-es időszakban tapasztaltat. Az ágazat sajnos folyamatosan veszít exportlehetőségeiből is, bár az alapok adottak.

Szintén reneszánszát éli a megyében a – kistermelői keretek között is eredményesen működtethető – méhészet, melyben az integráció, a termékek értékesítése viszonylag jól szervezett. A magyar méz, egyes hungarikumokkal és specialitásokkal együtt jelentős exportárucikk országosan is, bár jelentős mértékben konkurál az uniós kívülről származó termékekkel.

A megyében jelen van mind a halastavi, mind pedig a természetes vízi halgazdálkodás, amelyekből származó áru elsősorban a helyi – regionális szintű – élelmiszer-fogalomba kerül. Az ágazat szintén jelentős potenciállal rendelkezik még.

A megyében 2018. december 1-jén a szarvasmarhák és a sertések száma nagyobb, a juhoké és a tyúkoké kisebb volt az egy évvel korábbinál. Az állattartók 50,8 ezer szarvasmarhát istállóztak, 11%-kal többet, mint 2017. december elején. Az év végi létszám 2000 óta egyszer sem volt ilyen magas. Az állomány 44%-át kitevő tehének száma 7,5%-kal emelkedett. Száz hektár mezőgazdasági területre 15 szarvasmarha jutott, az országosnál 2-vel kevesebb.

A gazdálkodók a tél kezdetén 130,9 ezer sertést tartottak, 2,5%-kal többet az egy évvel korábbinál. Az anyakoca-állomány (8,1 ezer) 1,8 %-kal mérséklődött. A száz hektár mezőgazdasági területre jutó sertések száma (38) mintegy héttizedét tette ki az országosnak. A megyék közül a harmadik legnagyobb egyedszámú juhállomány (105,4 ezer) egy év alatt 5,2%-kal csökkent, ezen belül a teljes létszám 78%-át képviselő anyajuhoké 4,1%-kal fogyott. Az állomány nagysága az új évezredben egyik év végén sem volt ilyen alacsony. A megye gazdaságaiban az előző év azonos időpontjához képest 8 %-kal kevesebb, összesen 2,6 millió tyúkot neveltek. Az egyedszám csökkenés ellenére csak Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun megyében volt ennél több az állomány nagysága. A teljes létszám 22%-át adó tojóállomány 1,8%-kal bővült.

A megyei átlagárak alakulását az adott évben forgalomba kerülő földek ára határozza meg. A föld minőségétől és egyéb tényezőktől függően a megyék közötti és a megyén belüli árkülönbségek jelentősek is lehetnek.

A szántó művelési ágba tartozó földterületek éves bérleti díja az előző évit meghaladó mértékben drágult, így egy hektár szántó átlagos éves bérleti díja 2018-ban 55 700 forint volt országosan. A gyümölcsös 9,7, a gyepek 4,9, a szőlő bérleti díja 2,6%-kal nőtt, míg az erdőé 1,9%-kal csökkent 2017-hez képest. Egy hektár szántót Hajdú-Bihar és Tolna megyében (egyaránt 75 500 forint), valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében lehetett a legdrágábban (70 900 forint) bérelni.

2018-ban a vállalkozói jövedelem értéke egy hektár mezőgazdasági területre vetítve átlagosan 133 ezer forintot jelentett. Ugyanezen évben az egy állategységre vetített vállalkozói jövedelem átlagosan 310 ezer forint volt. A fajlagos mutató nagysága a régiókban nagyobb határok (185 és 340 ezer forint) között szóródott, mint az egy hektárra jutó jövedelemé.

Az utóbbi években az az általános tapasztalat a szakmai körökben, hogy a mezőgazdaságban és elsősorban a kertészeti ágazatban nem áll rendelkezésre elegendő szezonális munkaerő a kampányszerűen jelentkező feladatok jó minőségben és biológiailag optimális időn belül történő elvégzésére.⁸⁴

⁸⁴ Forrás: Nemzeti Agrárgazdasági Kamara Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatósága, adatszolgáltatás (2020)

II.8. INTÉZMÉNYI ADATOK

II.8.1. Egészségügyi ellátás

A lakosság egészségügyi intézményekkel való ellátottságát a házi orvosok és a kórházak adatai tükrözik.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórház 2013. április 1-jével tulajdonosi, fenntartó váltást követően alakult meg. A kormányzati döntés értelmében ettől az időponttól a korábbi vállalatcsoport költségvetési intézményként integráltan működik. Az intézmény területi ellátási kötelezettségébe Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának közel 85 %-a tartozik.⁸⁵

Tagkórházak:

- Jósa András Oktatókórház - Nyíregyháza
- Sántha Kálmán Pszichiátriai Szakkórház - Nagykálló
- Mátészalkai Kórház
- Fehérgyarmati Kórház és Gyógyfürdő
- Vásárosnaményi Kórház.

A megyei szintű és különböző progresszivitási szintű ellátások a megye kórházaiban sürgősségi betegellátásra épülnek. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórház aktív fekvőbeteg osztályai révén (intenzív terápia, sebészet, traumatológia, szülészet-nőgyógyászat, szemészet, fül-orr-gégészet, általános és speciális belgyógyászat, invazív kardiológia, csecsemő és gyermekgyógyászat, bőrgyógyászat, infektológia, bőrgyógyászat, tüdőgyógyászat) komplett orvosszakmai paletta áll rendelkezésre, egyedülként a megyében itt működik ortopédiai, urológiai, idegsebészeti fekvőbeteg ellátás, valamint haematológiai ellátásokat is végző onkológiai centrum. A városi kórházaink alap progresszivitási szinten meghatározott profilok szerint - aktív sebészeti, aktív belgyógyászati, komplex pszichiátriai szakellátás, krónikus belgyógyászati, rehabilitációs profilok, gyógyfürdő szolgáltatás - működnek.

Összességében 2071 aktív és 940 krónikus fekvőbeteg ágyon végez az Oktatókórház gyógyító tevékenységet. Az utóbbi évek sikeres uniós projektjeinek köszönhetően valamennyi tagkórházban jelentős infrastrukturális és eszközfejlesztés történt.

A Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum oktatókórházaként az osztályok teljes vagy részleges akkreditációval rendelkeznek az orvostanhallgatók gyakorlati képzéséhez, a szakorvosok tutorként vesznek részt oktatásban.

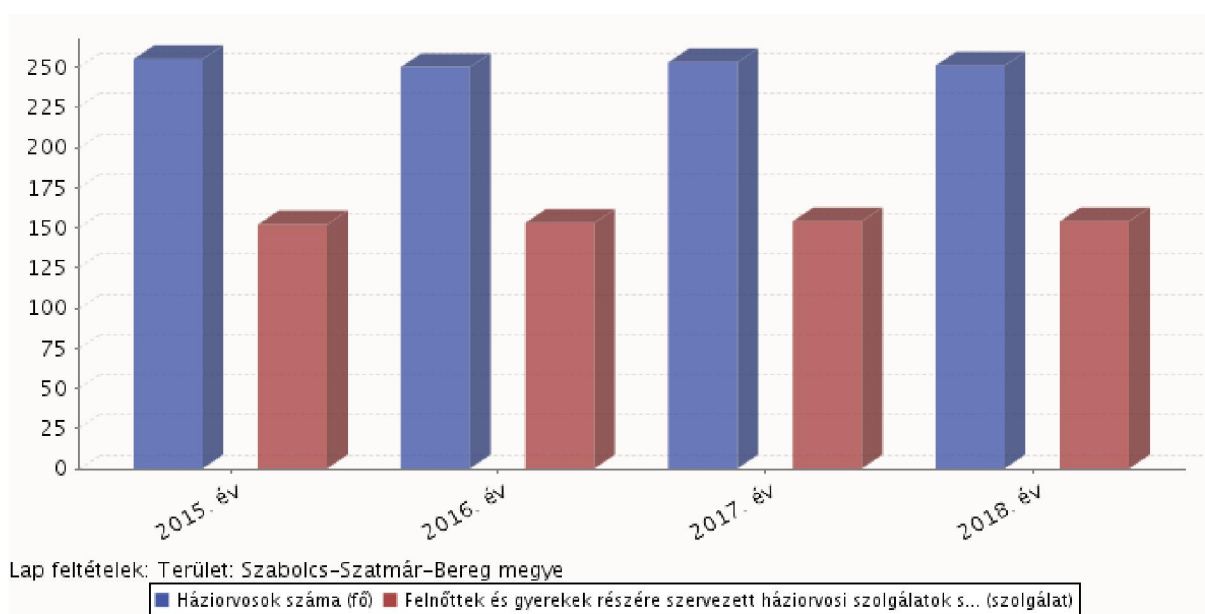
⁸⁵ Forrás: <http://www.szszbmk.hu/>

A kapacitások alábbiak szerint alakultak a Szabolcs-Szatmár-Berg Megyei Oktatókórházak és Egyetemi Oktatókórház 2019. évi költségvetési beszámolójának⁸⁶ szöveges adatai alapján:

Aktív fekvőbeteg-szakellátás	1895	ágy
Krónikus és rehabilitációs fekvőbeteg-szakellátás	953	ágy
Járóbeteg-szakellátás	10 561 (+116 óra átmenetileg szünetel)	óra/hét
Fogorvosi szakellátás	148	óra/hét

A Felső-Szabolcsi Kórház a három határ találkozásánál látja el betegellátó feladatát a mintegy 600 ágyas intézményében.

Szabolcs-Szatmár-Berg megyében összesen 251 házi orvos és 60 házi gyermekorvos dolgozik.

35. sz. ábra: Házi orvosok (fő) valamint felnőttek és gyerekek részére szervezett házi orvosi szolgálatok számának változása (2015-2018)

⁸⁶ Forrás:

http://www.szszbmk.hu/pdf_szszbmk/szszbmk/kozerdekuadatok/2019.%20%C3%A9vi%20K%C3%B6lts%C3%A9gvet%C3%A9si%20besz%C3%A1mol%C3%B3%20sz%C3%B6veges%20indokl%C3%A1sa%20-%20SZSZBMK.pdf

II.8.2. Szociális intézmények

Az állampolgárok szociális biztonságát az állam a pénzübeli, természetbeni és a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások rendszerének működtetésével biztosítja. A személyes gondoskodást biztosító szolgáltatások egy része minden településen kötelezően nyújtandó ellátási forma, más része meghatározott településnagysághoz kötött. A szolgáltatások, ellátások megszervezése a rendszerváltás óta számos változáson ment keresztül.

Körülbelül 2005-től intézmény-összevonási, központosítási hullám indult a megyékben. Létre jöttek az egy-egy megye teljes szakellátási rendszerét magukba foglaló gyermekvédelmi központok. Néhány megyében sor került kisebb vagy nagyobb mértékű férőhelyszám csökkentésre is.

Az átszervezések gyakorisága és kiterjedtsége (szervezeti változások, költözések, összevonások, megszüntetések, a munkatársak fluktuációja) egy idő után a szakellátás otthont nyújtó feladatával már nem volt összeegyeztethető. Ez pedig nem jelent kevesebbet, mint hogy az ellátás anyagi feltételrendszerének ellehetetlenülése mellett a szakmai feladatok teljesítésének feltételei is vérszesen leromlottak.

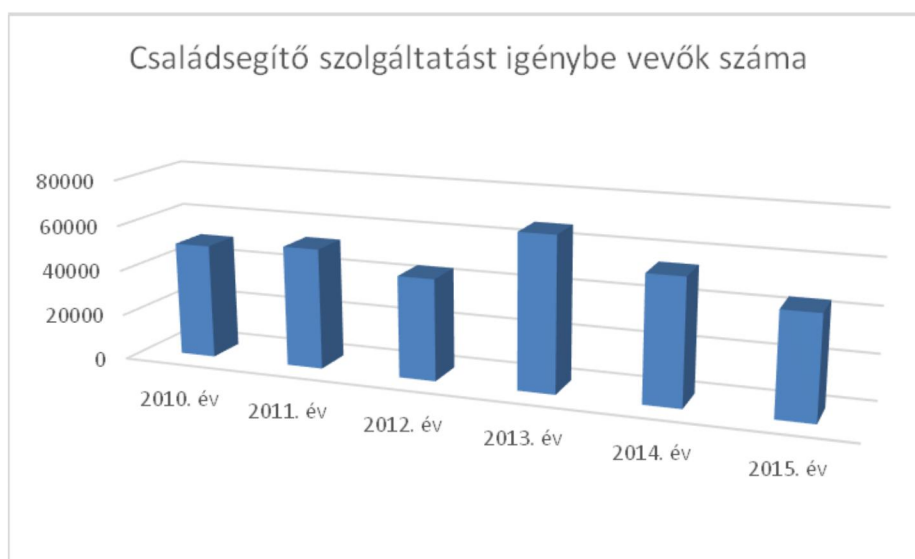
Mindez része volt annak a folyamatnak, melynek megállítása, valamint az ellátások újraszervezésének célja a megyei önkormányzatok konszolidációjáról, a megyei önkormányzati intézmények és a Fővárosi Önkormányzat egyes egészségügyi intézményeinek átvételéről szóló 2011. évi CLIV. törvény megalkotásához vezetett. Hivatkozott törvény alapján a megyei önkormányzati fenntartásban lévő szociális és gyermekvédelmi intézmények 2012. január 1-jével állami tulajdonba és fenntartásba kerültek.

A megkezdett folyamatot vitte tovább az egyes szakosított szociális és gyermekvédelmi szakellátási intézmények átvételéről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CXCI. törvény, melynek értelmében 2013. január 1-jétől a fogyatékos, a pszichiátriai és a szenvedélybeteg személyek átmeneti és tartós bentlakást nyújtó ellátásának megszervezése és az intézmények fenntartása is állami kötelezettséggé vált.

A szociális alap- és nappali ellátásban részesülők száma 2010 és 2018. év között folyamatosan emelkedett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a fogyatékosok nappali intézményeiben ellátottak száma majdnem másféleszeresére. A házi segítségnyújtásban részesülők száma emelkedett a lentebb vizsgált mutatók közül a legdrasztikusabban, 250 %-kal.

Időszak	Fogyatékosok nappali intézményeiben ellátottak száma (fő)	Fogyatékosok nappali intézményeiben működő férőhelyek száma (db)	Fogyatékosok nappali intézményeinek száma (db)	Házi segítségnyújtást igénybe vevők száma (fő)	Idősek klubjaiban működő férőhelyek száma (db)	Idősek klubjainak száma (db)	Idősek klubjában ellátottak száma (fő)	Szociális étkeztést igénybe vevők száma (fő)
2010. év	944	946	28	6931	4401	126	4196	13963
2011. év	1070	1122	34	11787	4232	128	4010	15489
2012. év	1216	1286	38	24488	4369	127	4074	19378
2013. év	1356	1404	41	25380	4394	125	4218	21755
2014. év	1402	1436	43	25727	4476	128	4319	22008
2015. év	1373	1406	43	22649	4529	129	4146	21500
2016. év	1445	1486	44	20063	4569	132	4172	22023
2017. év	1441	1438	43	17809	4545	133	4114	22465
2018. év	1435	1450	44	17389	4504	131	4065	23508

20. sz. táblázat: Szociális alap- és nappali ellátásban részesülők száma, fő (2010-2018)⁸⁷

36. sz. ábra: Családsegítő szolgáltatást igénybe vevők száma, fő (2010-2015)

⁸⁷ Forrás: www. ksh.hu

II.8.3. Oktatás

A gazdaság fejlődésével változik a munkaerő iránt támasztott igény. A képzettség és a modern társadalom munkaerőigénye közötti diszkrepancia a fejlődés legnagyobb kihívása lehet. A gazdaság fejlődésével változik a munkaerő iránt támasztott igény. A II.5.2. pontban a köznevelés megyei intézményrendszerének statisztikája bemutatásra került.

Büszkeségre ad okot, hogy megyeszékhelyünk oktatási intézménye – a vidéki gimnáziumok között: a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium és Kollégiumát, a Budaörsi Illyés Gyula Gimnázium és Közgazdasági Szakgimnáziumát követően – a nyíregyházi Krúdy Gyula Gimnázium harmadik helyezett a HVG 2020-as középiskolai rangsorában.

Köznevelés

A Klebersberg Intézményfenntartó Központ helyett 2017. januárjától tankerületi központok látják el az oktatási intézmények fenntartói és működtetői feladatait. Megyénkben három tankerületi központ működik.

A Mátészalkai Tankerületi Központ 54 köznevelési intézmény fenntartását és működtetését látja el a 14 tagintézményben és 23 telephelyen⁸⁸. A 66 településen működő köznevelési intézmények általános iskolai nevelést-oktatást folytatnak 1-8. évfolyamon, 8 településen csak 1-4. évfolyamon oktatják a gyermekeket helyben. Nemzetiségi oktatás zajlik 19 intézményben. Gimnáziumi képzés két intézményben zajlik (Mátészalkán és Fehérgyarmaton). Nyírbátorban valósul meg a sajátos nevelési igényű tanulók gyógypedagógiai nevelése-oktatása. A tankerület tanulólétszáma 2018. októberi adatok alapján: 10 937 tanuló.

A Kisvárdai Tankerületi Központ 88 feladatellátási helyen (42 köznevelési intézményben, 23 tagintézményben, 23 telephelyen) látja el a köznevelési intézmények fenntartói, működtetői és gazdálkodási feladatait. A tankerület tanulólétszáma: 12 952 tanuló (2018. október).

A Nyíregyházi Tankerületi Központ 44 intézményt tart fent. Kiemelkedik a tanulásban akadályozott tanulók segítését szolgáló intézmény: a nyíregyházi Bárczi Gusztáv Általános Iskola, Készségfejlesztő Iskola és Kollégium, valamint a nyíregyházi Göllesz Viktor Szakiskola Általános Iskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény.

A tanulás és tanítás szabadságának alkotmányos elvéből, a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jogból következően köznevelési intézményt egyházak, alapítványok, magántársaságok és más jogi vagy magánjogi személyek is létrehozhatnak, működtethetnek.

Az egyházi és magánintézmény a fenntartójával kötött köznevelési szerződés keretében láthat el állami köznevelési feladatot. A nem állami fenntartású köznevelési intézmények törvényességi ellenőrzését a kormányhivatalok végzik. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében összesen 48 egyházi fenntartású alap- és középfokú köznevelési intézményt tartanak számon.⁸⁹

⁸⁸ Forrás: <https://kk.gov.hu/kozerdeku-adatok-msz>

⁸⁹Forrás:

https://www.oktatas.hu/koznevelés/intezmenykereso/koznevelési_intezmenykereso/!DARI_Intezmenykereso/oh.php?id=kir_int_talalat

A tavalyi évben megyénkben tanuló általános iskolások száma 44 728 fő, gimnáziumban 9 488, szakgimnáziumban 8 071, szakközépiskolában 4 867 fő tanult.

Szakképzés

Megyénkben három szakképzési centrumban folyik az oktatás: a Kisvárdai, Nyíregyházi és a Mátészalkai Szakképzési Centrumokban.

A szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvény 2020. január 1-én lépett hatályba, amely alapvetően alakítja át a magyar szakképzés rendszerét. A 2020. szeptember 1-én kezdődő tanévben a szakképzésbe belépő tanulók már az új jogi szabályozás alapján kezdik meg tanulmányaikat. Az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) szereplő szakképesítéseket, az úgynevezett alapszakmákat kizárólag iskolai rendszerben lehet majd tanulni szakképző iskolákban vagy technikumokban. A szakképző intézményeknek két fő típusa lesz: az 5 vagy 6 éves, érettségire és szakmai vizsgára felkészítő technikum és a 3 éves, szakmára felkészítő szakképző iskola.

A megváltozó szakképzési rendszerben a képzés első időszakában a rokon szakmákban közös ágazati alapismereteket lehet majd elsajátítani. Az alapozó képzés után, szakképző iskolában a 9. osztály, technikumban pedig a 10. osztály végén, egy ágazati alapvizsga letételét követően kell a tanulóknak választaniuk a tanulható rokonszakmák közül. A technikum a minőségi szakmai oktatás helyszíne lesz.

A szakképző iskola hároméves, célja a szakmára való felkészítés. Az ágazati ismereteket adó első év és ágazati alapvizsga után, a 9. osztály végén történik a konkrét szakmaválasztás. A következő két évben duális képzés formájában vállalatoknál, vállalkozóknál tudják a tanulók elsajátítani a szakmai ismereteket. A tanulmányok végén szakmai vizsgát téve szakmát szereznek. A szakképző iskolában a szakmai vizsga után további két év alatt esti tagozaton lehet érettségizni. Felnőttek, akik szakmát szeretnének tanulni, kétéves szakképző iskolai vagy technikai képzésekre jelentkezhetnek, 25. életév alatt akár nappali tagozatra is. Két szakma megszerzése továbbra is lehetséges ingyenesen, de a 2. szakképesítést már csak esti vagy levelező rendszerben, munka mellett lehet megszerezni.

Felsőoktatás

A megyeszékhely meghatározó felsőoktatási intézménye a Nyíregyházi Egyetem. Az Egyetem intézeteiben bölcsészettudományi, pedagógusképzési, társadalomtudományi, gazdaságtudományi, művészetközvetítési, műszaki, agrár-, informatikai, természet- és sporttudományi területekre képeznek szakembereket. A Campus teljes területe akadálymentesített.

A Debreceni Egyetem Egészségügyi Kara egészségügyi és szociális képzésekben segíti az egyetemi oktató- és kutatómunkát. Ma már mindhárom (BSc, MSc, PhD és más posztgraduális) szinten kínál ismeretszerzési lehetőségeket magyar és részben angol nyelven is.

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Nyíregyházán működik, fenntartója a Magyarországi Sajtójogú Görögkatolikus Metropolitai Egyház. A főiskola a római Pápai Keleti Intézet aggregált intézménye, a megyében és országosan is az egyetlen olyan felsőoktatási intézmény, amely a görögkatolikus pap, teológus, katekéta-lelkipásztori munkatárs, hittanár és kántorképzést szolgálja.

Két felsőoktatási intézmény indít új képzéseket szeptemberben a Közösségi Felsőoktatási Képzési Központ (KFKK) keretein belül a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nyírbátorban (Óbudai Egyetem levelező tagozaton mérnök-informatikus, a Debreceni Egyetem pedig vidékfejlesztési agrármérnök szakon indít állami ösztöndíjas, kihelyezett képzést).

Területi egység		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
neve	szintje										
Szabolcs-Szatmár-Bereg		12	12	11	11	10	10	9	9	9	8 915
	megye	411	263	790	393	840	316	933	536	073	
Észak-Alföld	régió	32	32	31	30	28	26	25	24	23	23
		180	306	268	012	636	965	755	538	659	305
Összesen	ország	218	218	214	209	203	195	190	187	185	186
		057	304	320	208	576	419	098	084	278	797

21. sz. táblázat: Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő nappali képzésben tanulók száma a hallgatók állandó lakóhelye szerint, fő (2010-2019)⁹⁰

Területi egység		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
neve	szintje										
Szabolcs-Szatmár-Bereg		3 926	3 771	3 551	3 197	2 903	2 477	2 234	2 170	2 148	2 165
	megye										
Észak-Alföld	régió	27 754	27 951	27 135	25 839	24 533	22 945	21 908	21 635	21 709	22 300
Összesen	ország	218	218 304	214 321	209 208	203 576	195 419	190 098	187 084	185 278	186 797
		057									

22. sz. táblázat: Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő nappali képzésben tanulók száma képzési hely szerint, fő (2010-2019)⁹¹

⁹⁰ Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi012b.html#

⁹¹ Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi013b.html#

II.9. LAKÁSVISZONYOK

Tovább bővült a lakásépítési piac Magyarországon, 2019-ben 21 127 új lakás épült az országban, 20%-kal több, mint 2018-ban.

A fővárosban és a községekben nőtt a leginkább (51, illetve 21%-kal) az épített lakások száma. A vidéki városok közül a megyei jogúakban az egy évvel korábbinál 12, a kisebb lélekszámúakban pedig 3,6%-kal több lakást adtak át 2019-ben. 4 megyében kevesebb, 15 megyében több új lakás épült, mint az előző évben. Az országos növekedéshez Budapesten kívül Fejér, Veszprém, Vas és Zala megye járult hozzá a leginkább. A fővárosban és a megyék döntő részében megfigyelhető pozitív tendenciát csak némileg mérsékelte a Pest, Borsod-Abaúj-Zemplén, Tolna és Somogy megyében bekövetkezett csökkenés.

Országosan tízezer lakosra 21,6 új építésű lakás jutott. A mutató értéke változatlanul Győr-Moson-Sopron megyében volt a legmagasabb (54,7), az országos átlag 2,5-szerese, és átlag feletti értékek jellemezték Budapest mellett Pest, Vas, Veszprém és Somogy megyét is. A lakásépítések intenzitása Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Tolna, illetve Békés megyében volt a legalacsonyabb (3,9 és 5,1 közötti), nem érte el az országos átlag egynegyedét.

Az épített lakások átlagos alapterülete (97 m²) az előző évitől valamivel elmaradt. A legnagyobb átlagos alapterületű lakásokat Békés megyében, a legkisebbeket Budapesten és Győr-Moson-Sopronban vették használatba.

A 2019-ben kiadott lakásépítési engedélyek és egyszerű bejelentések együttes száma alapján 35 123 új lakásnak az építése kezdődhetett el, 4,3%-kal kevesebbnek, mint 2018-ban. Budapesten és a községekben kismértékben (1,4, illetve 4,7%-kal) nőtt az építési kedv, ugyanakkor a megyei jogú városokban, valamint a többi városban jelentősen (12, és 10%-kal) csökkent. Az építendő lakások száma 11 megyében elmaradt az egy évvel korábbitól. Az országos csökkenést leginkább a Csongrád, Pest és Győr-Moson-Sopron megyei visszaesés okozta, amit a másik 8 megyében és a fővárosban tapasztalt építési kedv növekedés - elsősorban a Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyei számottevő élénkülésnek köszönhetően - némileg mérsékelte.

2019-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 393 lakást vettek használatba, 39%-kal (országosan 20%-kal) többet, mint egy évvel korábban. A lakások több mint kétharmada a megyeszékhelyen, 18%-a a többi városban, 15%-a pedig községekben épült. A megyeszékhelyen és a községekben élénkültek, a többi városban pedig csökkentek a lakásberuházások.

Az új lakások 65%-ának természetes személy, 32%-ának vállalkozás volt az építtetője. A természetes személyek által építtetett lakások száma 26%-kal, a vállalkozásoké az előző évi 1,6-szeresére emelkedett.

Időszak	Épített lakás	Ebből:						
		4 és több szobás	vállalkozás által	természetes személy által	értékesítés céljából	saját használatra	Száma	
							épített	épített
2018.	I. negyedév	52	33	32	20	33	19	
	I. félév	70	45	37	33	38	32	
	I-III. negyedév	89	59	38	51	39	50	
	I-IV. negyedév	282	196	79	202	83	198	
2019.	I. negyedév	31	24	2	29	4	27	
	I. félév	42	30	2	40	4	38	
	I-III. negyedév	130	93	50	80	52	78	
	I-IV. negyedév	393	285	124	254	128	254	
Előző év azonos időszaka = 100,0%								
2019.	I. negyedév	59,6	72,7	6,3	145,0	12,1	142,1	
	I. félév	60,0	66,7	5,4	121,2	10,5	118,8	
	I-III. negyedév	146,1	157,6	131,6	156,9	133,3	156,0	
	I-IV. negyedév	139,4	145,4	157,0	125,7	154,2	128,3	

23. sz. táblázat: Lakásépítések Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, darab (2018-2019)

A lakások döntő részét (kilenctizedét) családi házas formában, 9,2%-át többszintes, többlakásos épületben adták át. Átlagos alapterületük az országost (97 m²) meghaladó, 130 m² volt. A legalább 4 szobával épített lakások aránya (73%) a megyék közül itt volt az egyik legmagasabb.

A megyében 2019-ben 79 lakás szűnt meg, közel egyharmadával több, mint az előző évben. Száz épített lakásra 20 megszűnés jutott. Az építések és megszűnések egyenlegeként a megyei lakásállomány az elmúlt év során 314 lakással bővült.

A 2019-ben kiadott lakásépítési engedélyek és egyszerű bejelentések száma együttesen 1367 volt, az egy évvel korábbi 1,8-szerese. Az építési kedv élénkülése országosan ebben a megyében volt a legnagyobb mértékű.

II.10. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ADOTTSÁGOK

II.10.1. A települések száma, jogállása, statisztikai besorolása⁹²

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a Magyarország Közigazgatási Helynévkönyve szerint 2019. január 1-én a települések száma 229.

Települések jogállása (2017)	Népességekategóriák	Települések száma 2019
Megyei jogú város (1)	100 ezer főnél népesebb	1
Városi jogállású települések (27)	–	–
	10-19,9 ezer lakosú kisváros	5
	5-9,9 ezer lakosú kisváros	9
	3-4,9 ezer lakosú kisváros	11
	3 ezer főnél kevesebb lakosú városok	2
Nagyközség (16)	5 ezer-10 ezer lakosú nagyközség	–
	4 ezer főnél népesebb nagyközség	–
	2-4 ezer lakosú nagyközség	12
	1-2 ezer lakosú nagyközség	4
Község (185)	5000 főnél népesebb községek	–
	1000-4999 lakosú községek	87
	999-500 lakosú községek	62
	500 főnél kevesebb lakosú községek	36

24. sz. táblázat: Települések száma, nagysága (2019)

A megyében 2019. január 1-i adat szerint 28 városi jogállású település volt, 2009. január 1. óta számuk hárommal nőtt. Nyíregyháza az egyetlen megyei jogú város. Utolsóként, 2013-ban, a 3527 fő lakosú Ajak, 2009-ben Nyírmada (4798 fő lakos) és Vaja (3552 fő lakos) lett város, további 15 település a rendszerváltás után kapott városi rangot. A megye 185 községéből 16 nagyközség, közülük a legnépesebb a 3519 lakosú Kállósemjén.⁹³

⁹² Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve – Előkészítő fázis (2019)

⁹³ Forrás: Magyarország Közigazgatási Helynévkönyve, 2019. január 1.

II.10.2. Városhálózat⁹⁴

A megyében ma már közel minden nyolcadik település város. A területszervezésről szóló 321/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet 2015-ben jelentős szigorítást vezetett be. A szigorítást követően a várossá válás (részben „puha”) elbírálási kritériumai a népességszámra, a fejlettségre és a térségi szerepre irányulnak.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye városhálózata, hasonlóan az ország egészéhez, meglehetősen kiegyensúlyozatlan. Egyetlen nagyvárosa a megyeszékhely Nyíregyháza, közel 120 ezer lakosú, népessége folyamatosan növekszik.

Dinamikus városodás jellemezte az elmúlt évtizedekben a 4-es főút térségét. Nyíregyháza és Kisvárdá közötti 40 km-en három új város keletkezett. A Nyíregyháza-Debrecen közötti kevesebb, mint 50 km hosszú urbanizációs folyosóban növekszik a népesség és koncentrálódik a tőke. Az urbanizációs folyosó (túl)súlyát a megyeszékhely körül 20-45 km távolságra lévő kisváros-gyűrű hivatott ellensúlyozni: Kisvárdá+Ajak (együtt 20 ezer lakos), Vásárosnamény (8,7 ezer lakos), Mátészalka (16,5 ezer lakos), Nyírbátor (12 ezer lakos). E kisvárosok a körülöttük szaporodó számú „mikrovárosokkal” együtt sem képesek a megye periferiáján megfelelő munkaerőpiacot, intézményi ellátást, szolgáltatási színvonalat biztosítani. Erre utal a kisvárosok és térségük tartós népességcsökkenése a Nyíregyháza-Debrecen zónában növekvő népességkoncentrációval szemben. A határmenti beköltözések (elsősorban Kárpátaljáról) okozta népességnövekedés a törpefalvakban feltételezésünk szerint átmeneti jellegű, a beköltözők, amint tehetik, továbbköltöznek Budapest, Nyugat-Magyarország, Nyugat-Európa irányába.

E kisváros gyűrű városai közül Kisvárdá és Mátészalka térszervező szerepe kiterjed a szomszédos járásokra is. Kisvárdáé elsősorban a Záhonyi járásra, másodsorban a Vásárosnaményi és a Kemecei járások Kisvárdához közelebbi peremterületeire. Mátészalkáé a Csengeri, a Fehérgyarmati Járás területeire, továbbá a Baktalórántházai, a Vásárosnaményi és a Nyírbátori járások Mátészalkához közeli peremterületeire.

Gyorsforgalmi kapcsolata révén (itt halad át Munkács és Beregszász Budapest irányú forgalma) a város méreténél erősebb Vásárosnamény térszervező szerepe, amit jól mutat, hogy a város népessége 2011 óta növekszik (előtte csökkent).

A nem megfelelően koordinált városodás eredménye, hogy a megye M3-tól északra fekvő 29 ezer hektáros területén 17 város közül mindössze 5 – Nyíregyháza, Tiszavasvári, Kisvárdá, Záhony és Vásárosnamény – volt már város a rendszerváltás (1990) előtt. Különösen a 4-es főút mentén és attól nyugatra alakult ki nagy várossűrűség. Az M3-tól délre lévő 30 ezer hektáros, tehát valamivel nagyobb területen 11 város van, melyből 4 (Nagykálló, Nyírbátor, Mátészalka, Fehérgyarmat) bír jelentősebb városi múlttal. A Záhony-Vásárosnamény-Csenger vonaltól keletre a megye kifejezetten városhiányos, ezen azonban újabb várossá nyilvánítások nem segítenének. E kisvárosok, közeli nagyobb városok híján ma méretüknél jelentősebb

⁹⁴ Forrás: Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve – Előkészítő fázis (2019)

térszervező szerepet töltenek be, de térségükben nincsenek további olyan települések, amelyek hasonló szerepet fel tudnának vállalni. Nagy szükség lenne elsősorban a határon túli, 100 ezer főnél népesebb Szatmárnémetivel, másodsorban Munkáccsal, Beregszásszal való infrastrukturális, gazdasági, intézményi kapcsolatok erősítésére, a gazdasági, munkaerőpiaci, szakképzési együttműködések erősítésére, ösztönzésére.

A megye nyugati peremén lényegében folytatódik a keleti kisváros-gyűrű Újfehértóval, a Hajdú-Bihar megyei Hajdúdoroggal és Hajdúnánással, Tiszavasvárral, Tiszalökkal, és a Tokaj-Rakamaz várossal. A 39-es főút megépülése valamelyest erősítheti e városok térszervező szerepét, ennek azonban az egymás közötti koordináció, együttműködés, közös fejlesztési tevékenység is feltétele lenne.

Az M3-as gyorsforgalmi út fejlesztő hatását a megyében jelenleg még csak Nyíregyháza, jóval kisebb mértékben pedig Vásárosnamény fölözi le. Más városok vonatkozásában fejlesztő hatás érvényesülése (még) nem mutatható ki.

II.10.3. A településnagyság szerinti települési térség típusok

A népességnagyság szerinti különböző településtípusok jól követhető térbeli mintázatot mutatnak: a kis- és aprófalvak a Tisza-Szamos vonal mentén, illetve attól keletre (Fehérgyarmati, Vásárosnaményi, Csengeri kistérségek), míg a nagyobb települések ettől a vonaltól nyugatra helyezkednek el. A megye nem ismert, mint tipikus tanyástérség, mindazonáltal 2011-ben csaknem 50 ezer lakos, a népesség közel 9%-a 440 központi belterületen kívüli településrészen élt. A Központi belterületen kívüli lakott helyek száma az egyes településrészek népességnagysága szerint (KSH, 2011. évi népszámlálás adatainak felhasználásával):

Lakosság száma településrészenként	Településrészek száma	Ott élők száma összesen	Érintett települések
> 5000 lakos	1	7300	Nyíregyháza (1)
1000-4999 lakos	6	14700	Nyíregyháza (5), Vásárosnamény (1)
500-999 lakos	9	5870	Nyíregyháza (6), Tiszaeszlár, Nyírpazony, Nyírbogdány (1-1)
100-499 lakos	68	14470	Nyíregyháza (14), Nyírtelek (10), Balkány (7), Nagyhalász (3), Ibrány (2), Kállósemjén (2), Nagykálló (2), Nyírlugos (2), Szabolcsveresmart (2), Tiszalök (2), Tiszatelek (2) Demecser, Fábiánháza, Gacsály, Gemzse, Gyüre, Hodász, Kálmánháza, Kótaj, Mátészalka, Nagycserkesz, Nagyvarsány, Nyírbogát, Ófehértó, Pátroha, Tiszadob, Tiszaeszlár, Tizsakóród, Tizsanagyfalu, Tiszavasvári, Tuzsér, Vaja, Vásárosnamény (1-1)
50-99 lakos	49	3390	Nyíregyháza (15), Nagycserkesz (6), Balkány (4), Gávavencsellő (2), Kállósemjén (2), Kemece (2), Nyírtelek (2), Mátészalka (2) Biri, Baktalórántháza, Gégény, Gemzse, Kisvárda, Magy, Nagykálló, Nyírpazony, Nyírtura, Pap, Tarpa, Tiborszállás, Tiszatelek, Újfehértó (1-1)
10-49	117	2860	Nyíregyháza (21), Balkány (11), Kálmánháza (9), Nagycserkesz (8), Nyírtelek (5), Nagykálló (4), Kisvárda (3), Kótaj (3), Mátészalka (3), Nyírpazony (3), Újfehértó (3), Nagyhalász (2), Nyírbátor (2), Geszteréd (2), Gégény (2), Fehérgyarmat (2), Hodász (2), Tiszalök (2), Tiszatelek (2), Tyukod (2) Apagy, Buj, Csengersima, Demecser, Dombrád, Eperjeske, Érpatak, Gemzse, Geszteréd, Kántorjánosi, Kék, Napkor, Nyírmeggyes, Tiszaeszlár, Nyírbétek, Nyírcaholy, Nyírderzs, Nyírtura, Nyírvasvári, Ramocsaháza, Szamossályi, Székely, Tiborszállás, Terem, Tiszavasvári, Tuzsér, Ura (1-1)

Lakosság száma település-részenként	Település-részek száma	Ott élők száma összesen	Érintett települések
Összesen	250	48600	Nyíregyháza (62), Nyírtelek (15), Balkány (22), Nagycserkesz (15), Kálmánháza (10), Nagyálló (7), Mátészalka (6), Nagyhalász (5), Nyírpazony (5), Tiszatelek (5), Kállósemjén (4), Kisvárdá (4), Kótaj (4), Tiszalök (4), Újfehértó (4), Gemzse (3), Gégény (3), Hodász (3), Tiszaeszlár (3)
< 10 lakosú településrészek a központi belterületen kívül	191	466	Újfehértó (8), Terem (6), Nyírbátor, Nyíregyháza, Nyírmada, Penészlek (5-5), Apagy, Búj, Kállósemjén, Kálmánháza, Kemece, Nyírbogdány, Szakoly, Tiszabercel, Tiszaeszlár, Tiszavasvári (4-4), Apagy, Dombrád, Kölcse, Nagyálló, Nyírkáta, Ramocsaháza, Tiszadada, Tunyogmatócs (3-3) A többi érintett településen 1-2 településrész

25. sz. táblázat: Központi belterületen kívüli lakott helyek száma az egyes településrészek népességnagysága szerint⁹⁵

II.11. TÉRSZERKEZETI ELEMÉK AZONOSÍTÁSA

A megyei területrendezési terv elsősorban az országos és térségi szintű fejlesztési igényeket hivatott összehangolni oly módon, hogy azok térben összerendezettek, összeszervezettek legyenek, és amelyekhez a településrendezési eszközök készítése, vagy módosítása során a helyi fejlesztési igényeket hozzá kell igazítani. Fontos feladata ugyanakkor a megyei területrendezési tervnek, hogy a jogszabályok szabta keretek között térben összehangolja a települések egyedi fejlesztési igényeit, illetve a helyi és a térségi igényeket. Alapvető irányelv, hogy az OTrT-ben meghatározott védelmi célú, illetve a térség dinamizálódását, felzárkózását segítő, kínálatot teremtő térszerkezeti elemek, a megye adottságait figyelembe véve, megfelelő egyensúlyukkal segítsék a megye integrálódását az európai térbe.

A térszerkezeti elemek és azok kapcsolódási pontjait a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területrendezési Terv (2020) tartalmazza részletesen.

⁹⁵ Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Területrendezési Terve – Előkészítő fázis (2019)

II.12. A TÁJ TERHELHETŐSÉGÉNEK ELEMZÉSE

A Kormány az 1128/2017. (III. 20.) Korm. határozattal fogadta el a 2017-2026 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Tájstratégiát. A táj terhelhetősége a tájat érő terhelések, illetve a tájérzékenység összevetésével határozható meg. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területrendezési Terv (2020) kapcsolódó vizsgálat mélységéből és léptékéből adódóan nem terjedhet ki minden terhelést okozó tényezőre (pl.: különböző szennyezéstípusok, fényterhelés, zaj- és rezgésterhelés, túlhasználat, stb.), vagy minden tájérzékenységet befolyásoló adottságra, állapotra (víztestek állapota, klímaérzékeny természetes élőhelyek, erdők sérülékenysége, stb.), amelyet fenti kormányhatározat leír.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tájterhelésének meghatározása során a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területrendezési Terv az alábbi tényezőket vette figyelembe:

- Közlekedési hálózat (tervezett gyorsforgalmi úthálózat és nagysebességű vasút, főutak, egyéb országos törzshálózati vasúti pálya),
- Egyéb vonalas infrastruktúra-hálózatok (elektromos átviteli távvezeték, földgázszállító-, kőolajszállító-vezeték, termékvezeték),
- Vízrendezés (nagyvízi meder területe, elsőrendű árvízvédelmi fővédvonal, országos jelentőségű csatorna és vízgazdálkodási terület, 5 éves gyakoriságú belvízzel elöntött terület - a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság működési területén),
- Települési térség,
- Bányászat (szilárd ásványi nyersanyag bányatelek, szénhidrogén bányatelek és koncesszió, megkutatott ásványvagyon),
- Hulladékkezelés (hulladékégetővel rendelkező település, regionális szilárd települési hulladéklerakóval rendelkező település, inert hulladéklerakóval rendelkező település, rekultivált vagy rekultiváció alatt álló hulladéklerakó).

A tájat terhelő tényezők közül kiemelkednek az elmúlt évszázadok és évtizedek vízrendezései és a sűrű településhálózati rendszer, Nyíregyháza megyeszékhely és a környező bokortanyák rendszere, illetve a Debrecen - Nyíregyháza - Záhony gazdasági tengely. Az M3-as autópálya ez idáig a 41. sz. főútig épült ki, jelentősen javítva a megye elérhetőségét, gazdaságfejlesztő hatása azonban eddig elsősorban Nyíregyháza vonzáskörzetében jelentkezett. A belvízi veszélyeztetettség a természeti adottságokkal ellentétes tájhasználati formák előtérbe helyezésével vált tájterhelő tényezővé.

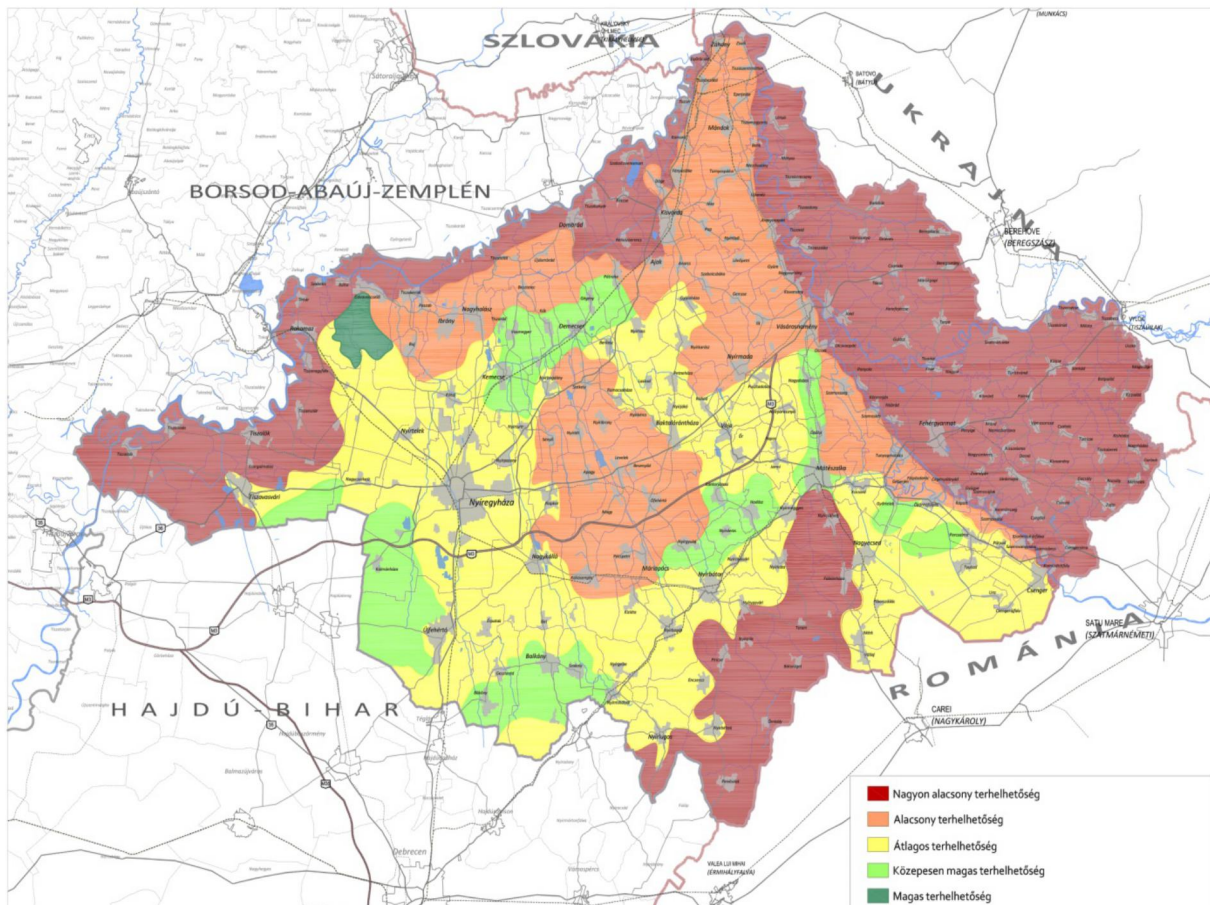
A megye tájérzékenységének meghatározása során a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területrendezési Terv az alábbi tényezőket vette figyelembe:

- Országos védelem alatt álló területek (ex-lege védett terület, természeti emlék, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület),
- Egyéb természetvédelmi oltalmak (országos ökológiai hálózat, Natura 2000 terület, Magas Természeti Értékű Területek),
- Erdők övezete és kiváló, illetve jó termőhelyi adottságú termőterületek (erdő, szántó),

- Vízminőségvédelem és vízgazdálkodás (felszíni és felszín alatti vízminőségvédelmi terület, nagyvízi meder területe, a Vásárhelyi terv Továbbfejlesztése keretében megépült tározó, 10 millió m³-nél kisebb tározási lehetőség),
- Örökségi értékek (tanyás települések, világörökség várományos területekkel érintett települések, tájképvédelmi terület).

A tájérzékenységet erőteljesen befolyásolja, hogy a megye területe a Tisza mentén nagy kiterjedésű természeti értékekben gazdag. A megyében a vízminőség-védelmi, vízgazdálkodási szempontok is kiemelkedő jelentőségűek.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tájai a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területrendezési Terv vizsgálata alapján (a megye terheltségének és érzékenységének összevetéséből) öt kategóriából álló skálát állapított meg: nagyon alacsony terhelhetőség, alacsony terhelhetőség, átlagos terhelhetőség, közepesen magas terhelhetőség, magas terhelhetőség. A tájérzékenység kategóriájából érzékeny kategóriába sorolt területeken az antropogén terheltségtől függően plusz egy kategória bevezetése volt indokolt, differenciálva az átlagos és a közepesen magas terhelhetőségű területeket.

37. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tájainak terhelhetősége (2019)⁹⁶

⁹⁶ Forrás: Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Területrendezési Terv (2019)

III. ÁBRAJEGYZÉK

1. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye elhelyezkedése	6
2. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásai	7
3. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg lakónépességének alakulása, fő (2000-2019)	7
4. sz. ábra: Élvészületések és elhalálozások száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, fő (2001-2019).....	8
5. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye állandó lakosságának korcsoportok és nemek szerinti megoszlása, % (2019)	9
6. sz. ábra: Oda- és elvándorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, fő (2001-2019)	10
7. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye domborzata	13
8. sz. ábra: Villamosenergia felhasználás (2000-2018)	21
9. sz. ábra: Regisztrált vállalkozások száma, kiválasztott típusok szerint, db (2010-2018)	31
10. sz. ábra: Regisztrált gazdasági szervezetek száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, darab	32
11. sz. ábra: Ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozás, darab (2019)	32
12. sz. ábra: Működő, valódi új, valódi megszűnt vállalkozások száma, darab (2000-2018).....	33
13. sz. ábra: Vállalkozások száma járások szerinti megoszlásban, darab (2018)	33
14. sz. ábra: Regisztrált vállalkozások aránya, tevékenységek szerinti bontásban (2018)	36
15. sz. ábra: Nemzetgazdasági ágak megyei részesedése értékesítés nettó árbevételéből %,.....	39
16. sz. ábra: Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, ezer lakosra/db (2014).....	44
17. sz. ábra: A megyei székhelyű ipar exportértékesítésének értéke és volumenindexe (2019-2020. I. negyedév)	47
18. sz. ábra: Külföldi közvetlentőke-befektetések, milliárd forint (2008-2018)	48
19. sz. ábra: Összes K+F-ráfordítás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében,	53
20. sz. ábra: Fókusztelepülések.....	57
21. sz. ábra: A legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya a 15 éves és annál idősebb népességben, % (2016)	58
22. sz. ábra: A szakmunkás, szakiskolai végzettségűek aránya a 15 éves és annál idősebb népességben, % (2016)	59
23. sz. ábra: Az érettségizettek aránya a 18 éves és annál idősebb népességben, % (2016).....	59
24. sz. ábra: A diplomások aránya a 20 éves és annál idősebb népességben, % (2016)	60
25. sz. ábra: A 2019/2020. tanév II. félévében évisméltásra kötelezett tanulók aránya.....	61
26. sz. ábra: A 25-50 éves népesség megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint, megyék szerint, % (2016).....	62
27. sz. ábra: Halmozottan hátrányos helyzetűek száma, fő (2019)	64
28. sz. ábra: Természetes és tényleges szaporodás/fogyás összefüggései (2001-2019).....	65
29. sz. ábra: Belföldi/nemzetközi vándorlási különbözet (2001-2009).....	66
30. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakossága korcsoport szerint (2011).....	68
31. sz. ábra: A 15-64 éves népesség foglalkoztatási rátája, a foglalkoztatottak megoszlása nemzetgazdasági szektoronként, megyénként, % (2019).....	70
32. sz. ábra: Nonprofit szervezetek száma szervezeti forma és kiemelt tevékenységcsoport szerint (2018)	75
33. sz. ábra: Záhonyi áruösszetétel változásai, % (2004-2011-2019)	83

34. sz. ábra: Közüemi ivóvíz-vezeték hálózat hossza, bekapcsolt lakások száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (2018)	87
35. sz. ábra: Háziorvosok (fő) valamint felnőttek és gyerekek részére szervezett háziiorvosi szolgálatok számának változása (2015-2018)	95
36. sz. ábra: Családsegítő szolgáltatást igénybe vevők száma, fő (2010-2015).....	97
37. sz. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tájainak terhelhetősége (2019)	109

IV. TÁBLAJEGYZÉK

1. sz. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye járásai, területe.....	6
2. sz. táblázat: Népességszám/népességsűrűség alakulása, összehasonlítás (2019).....	8
3. sz. táblázat: Pálfai index.....	23
4. sz. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye védett értékei, darab (2020).....	27
5. sz. táblázat: Egy főre jutó bruttó hazai termék az országos átlag százalékában (2010-2018).....	30
6. sz. táblázat: Beruházások teljesítményértéke anyagi-műszaki összetétel szerint, millió Ft (2019) .	35
7. sz. táblázat: A regisztrált vállalkozások száma gazdasági ág és gazdálkodási forma szerint, darab (2019. december 31.).....	37
8. sz. táblázat: A megyei székhelyű ipar adatai ágazat szerint, % (2019. I-IV. negyedév)	38
9. sz. táblázat: A legmagasabb nettó árbevételre elerő vállalkozások - TOP 100 kiadvány (2019).....	40
10. sz. táblázat: Adózók száma és belső összetétele, db/fő (2019. december 31.).....	40
11. sz. táblázat: Vendégek, vendégéjszakák száma (2019).....	43
12. sz. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma (2018-2019).....	43
13. sz. táblázat: A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, % (2018-2020)	45
14. sz. táblázat: A külföldi vendégforgalom országok szerint, % (2019. I-IV. negyedév).....	46
15. sz. táblázat: A népesség nemzetiséghez tartozás és nemek szerint, fő (2016)	56
16. sz. táblázat: A 15 éves és annál idősebb népesség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és gazdasági aktivitás szerint, fő (2016).....	58
17. sz. táblázat: A köznevelési intézmények feladat-ellátási helyeinek száma (2010-2019).....	63
18. sz. táblázat: Eltartottsági ráta, öregedési index (2001-2020).....	67
19. sz. táblázat: A megyét érintő meglévő és tervezett nemzetközi, országos és térségi jelentőségű utak.....	77
20. sz. táblázat: Szociális alap- és nappali ellátásban részesülők száma, fő (2010-2018)	97
21. sz. táblázat: Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő nappali képzésben tanulók száma a hallgatók állandó lakóhelye szerint, fő (2010-2019)	100
22. sz. táblázat: Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő nappali képzésben tanulók száma képzési hely szerint, fő (2010-2019).....	100
23. sz. táblázat: Lakásépítések Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, darab (2018-2019)	102
24. sz. táblázat: Települések száma, nagysága (2019).....	103
25. sz. táblázat: Központi belterületen kívüli lakott helyek száma az egyes településrészek népességnagysága szerint	107

V. KÉPJEGYZÉK

1. sz. kép: Tarpa Református Templom (2020).....	42
---	----